
3 1761 06977089 9

Paisii, Khilendarski
Istoriia slavianobolgarskaia

24
14
1
BA

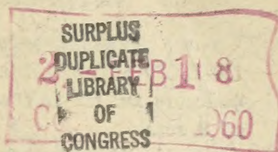

Presented to the
LIBRARY *of the*
UNIVERSITY OF TORONTO
by
Barbara Krader

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/istoriiaslavieno00pais

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТѢ

ИСТОРІЯ
СЛАВѢНОБОЛГАРСКАЯ

СОБРАНА И НАРЕЖДЕНА

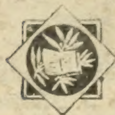
ПАИСІЕМЪ ІЕРОМОНАХОМЪ

В' ЛѢТО 1762.

Болгарине... знай свой родъ и языкъ

СТЪКМИ ЗА ПЕЧАТЪ ПО ПЪРВООБРАЗА

ЙОР. ИВАНОВЪ
ДОЦЕНТЪ ВЪ УНИВЕРСИТЕТА

СОФИЯ
ДЪРЖАВНА ПЕЧАТНИЦА
1914

Намиратъ се за продань въ склада на **Българската академия на наукитѣ** слѣднитѣ издания:

I. **Периодическо списание** брайлско I—XII (1870—1876) и Софийско II—LXXI (1882—1910). Отъ брайлското всѣка книга струва 1·70 лева; отъ Софийското кн. II—LIV по 80 стот., кн. LV—LX по 1·50 лева и кн. LXI—LXXI по 9 лева.

II. **Лѣтописъ** на Българското книжовно дружество I—XI (1899—1910), безплатна притурка къмъ кн. LXI—LXXI на **Периодическо списание.** Отдѣлно кн. I отъ Лѣтописа струва 50 стот., а кн. II—XI по 1 левъ.

III. **Списание** на Българската академия на наукитѣ. I—X и други слѣдватъ, по 3 лева книжката.

IV. **Сборникъ** на Българското книжовно дружество I, 4·50 лева.

V. **Сборникъ** на Българската академия на наукитѣ I и II, по 5 лева.

VI. **Сборникъ** за Народни умотворения, наука и книжнина (отъ кн. XXVII нататъкъ: — Сборникъ за народни умотворения и народописъ) VII—XXIII по 5 лева, XXIV—XXVI по 10 лева, XXVII — 5 лева.

VII. **Български старини** I—III, по 3 лева.

VIII. **Български художествени старини** I и II, по 10 лева.

IX. **Изъ архивата на Найденъ Геровъ** I и II, по 20 лева.

X. **Съчинения на М. С. Дринова.** Подъ редакцията на В. Златарски. Томъ I. Българска и славянска история, 8⁰. 688 стр. 1909. Цѣна 5 лева. Томъ II. Българска църковна история и Езикознание, 8⁰. 598 стр. 1911. Цѣна 5 лева.

XI. **Български книгописъ за сто години** (1806—1905). Събра и нареди А. Теодоровъ—Баланъ. 1909. 8⁰. 1667 стр. Цѣна 12 лева.

XII. **Български старини изъ Македония,** отъ Йорданъ Ивановъ, 8⁰. 1908 г. VI+312 стр. Цѣна 4 лева.

XIII. **Македония.** (Етнография и Статистика) отъ В. Кжнчовъ, 8⁰. 1900 г. 341 стр. съ 11 карти. Цѣна 4·50 лева.

XIV. **Орохидрография на Македония,** отъ В. Кжнчевъ. Подъ редакцията на проф. А. Иширковъ. 1911. 8⁰. 224 стр. Цѣна 3·50 лева.

XV. **Водната и водораслова флора на Ю. Западна Македония,** отъ д-ръ Ст. Петковъ. 1910. 8⁰. 189 стр. Цѣна 2 лева.

XVI. **Исторія славѣноболгарская** отъ Паисия, стъкмилъ за печатъ Йорданъ Ивановъ, 1914. 8⁰. 160 стр. Цѣна 3 лева.

XVII. **Българска библиотека:**

Бр. 1. Старото българско население въ сѣвероизточна България, отъ д-ръ *Л. Милетичъ,* м. 8⁰. 1902 г. 224 стр. Цѣна 1·50 лева.

Бр. 2. Есенни дни, повѣсть отъ *А. Страшимировъ,* м. 8⁰. 1902 год. Цѣна 1·50 лева.

Бр. 3. На кръстопжть, стихотворения отъ *Кирилъ Христовъ,* м. 8⁰ 1901 г. 82 стр. Цѣна 1 левъ.

Бр. 4. Страница отъ политическото ни възраждане, отъ *М. Д. Балабановъ,* 8⁰. 1904 г. 483 стр. Цѣна 2·50 лева.

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТѢ

ИСТОРІЯ СЛАВѢНОБОЛГАРСКАЯ

СОБРАНА И НАРЕЖДЕНА

ПАИСІЕМЪ ІЕРОМОНАХОМЪ

В' ЛѢТО 1762.

Болгарине... знай свой родъ и языкъ

СТЪКМИ ЗА ПЕЧАТЪ ПО ПЪРВООБРАЗА

ЙОР. ИВАНОВЪ

ДОЦЕНТЪ ВЪ УНИВЕРСИТЕТА

СОФИЯ
ДЪРЖАВНА ПЕЧАТНИЦА
1914

Докладвано и рѣшено да се печати въ отдѣлна книга въ заседанието на Историко-филологичния клонъ на Българската академия на наукитѣ на 7 ноември 1913 г.

Съдържание.

Изгледи отъ монастиритѣ Хилендаръ и Зографъ, таблици I и II.

Уводъ.

Текстъ.

Хилендарски монастирь.

1. Външенъ изгледъ, на лѣво съ прѣдполагаемата Паисиева келия.
2. Вѫтрѣшенъ изгледъ.

Зографски монастирь.

1. Вѫтрѣшенъ изгледъ съ старинскитѣ келии. — 2. Вѣншенъ изгледъ.

Уводъ

I.

Паисиевата Славѣнобългарска история и нейното значение.

Въ европейскитѣ прѣдѣли на турското царство живѣеше прѣзъ XVIII вѣкъ въ забрава и мрътвило бодрият нѣкога и мѫжественъ български народъ. Слѣдъ нѣколко вѣковно тежко робство, безъ своя управа и родна просвѣта, сломенъ отъ политическото безправие на владѣтелското племе, покрусенъ отъ духовния мракъ на гръцкото духовенство, този народъ бѣше изгубилъ туку-речи съвсѣмъ своята национална свѣсть и надеждитѣ му за по-свѣтла бѫднина бѣха погаснали. Орѣдѣлъ въ градоветѣ, прибранъ въ балканскитѣ колиби или по селата, българинътъ живоруваше било като дребенъ занаятчия, било като собственикъ на малка земледѣлска бащина, било най-сетнѣ като робъ по бейски чифлици.

Бидейки поставенъ при такива несносни условия, българинътъ бѣше загриженъ само за ежедневната си прѣхрана и поминъкъ и нѣмаше сгода да прояви нѣкои духовни или просвѣтни интереси, толкова повече, че тѣ се уреждаха отъ гръцката цьрковна власть, която си бѣше присвоила правото да бѫде вѣрска наставница на българския народъ. Прибавимъ ли къмъ това и мощното влияние на гръцката по-висока гражданственость и търговия, ще си уяснимъ лесно, какъ българското племе бѣ дошло не само до духовна самозабрава, но и до национално прѣтопване въ гръцката стихия. Редъ южни области на българската земя съ села и градове бѣха

вече погърчени, а часть отъ градското население дори и въ сѣвернитѣ краища се чувствуваше като елинско. Само селската срѣда, благодарение на своето уединение, на своя езикъ и обичаи, можа да запази племенното си обособление.

Погръчването изъ градоветѣ щѣше да се прѣнесе постепенно и по селата, ако да не бѣ се вѣстила западноевропейската свободолюбива и национална струя на XVIII в., която, чрѣзъ новонастѫпилитѣ събития на Балканския полуостровъ, не закъснѣ да раздвижи и мрътвилото у българския народъ. Тѣзи събития бѣха: размирицитѣ въ турската земя, войнитѣ на Турция съ Австрия и Русия, масовитѣ и частични български изселвания въ послѣднитѣ двѣ държави, българскитѣ търговци въ Буда, Вѣна и др. и тѣхнитѣ сношения съ българскитѣ градове и пазари, сръбското и гръцкото политически движения и др.

Това обаче, което европейското национално-свободолюбиво движение допринасяше постепенно и по разни пѫтища за българското свѣстяване, една малка книга го извърши направо, съзнателно и силно, и така стана истински националенъ завѣтъ на българетѣ. Тая бѣлѣжита книга е Славѣнобългарската история на Паисия отъ 1762 год.

Паиси, надаренъ съ бодъръ и проницателенъ духъ, излиза отъ поукитѣ на историческото минало, вглежда се въ общото положение на своя народъ, озърта се въ напрѣдъка на гърцитѣ, сравнява духовния животъ на австрийскитѣ сърби съ застоя у тѣхнитѣ турски събратя и долавя истинскитѣ духовни потици, които могатъ да докаратъ пробуждането на единъ народъ. И въ своята история той сочи явно пакоститѣ, които докарали до българската духовна съсипия: липса на свобода, липса на народна йерархия и народни училища. Той признава унизеното положение на своя народъ и не крие българската простота: тя именно му дава поводъ да подири цѣръ за злочестината и да поведе народа си по новъ пѫть, да го подмлади съ новъ духъ, който да го изведе на спасителенъ край.

А кой е този новъ духъ, що влѣ Паиси въ душитѣ на своитѣ сломени сънародници? Паиси, самъ монахъ и то отъ срѣдището на монашеския свѣтъ — Света-гора, остави на второ мѣсто прѣкия свой душеспасителенъ дългъ; той се противопостави и на цѣлата дотогавашна духовно-вѣрска книжнина и църковна практика, която раздаваше храна само за

смирение, търпѣние, милостиня и набесенъ животъ; той оставп спасението на душитѣ и бѫдещия животъ и закрои какъ да отдѣли народа си отъ общото Христово стадо въ тоя свѣтъ, да го избави отъ национална гибѣль и да го обосеби въ отдѣлна българска народна цѣлина. Окриленъ отъ подобна мисъль, той се провикна къмъ своитѣ читатели съ позивъ, който само въ двѣ думи дава съдържанието на новата проповѣдь, на новия духъ; и вмѣсто да каже: благословени християне! Паиси извика: Българине! знай своя родъ и езикъ... Свѣтилникътъ на българското национално възраждане бѣше вече запаленъ. Паиси стана родоначалникъ на новото българско врѣме.

А за да можеше новиятъ духъ да озари цѣло Българско и неговото сияние да стопли всички български сърца, Паиси рече да си послужи не съ слабата сила на своята лична проповѣдь, която би останала гласъ въ пустиня; той рече да си помогне съ по-трайно срѣдство, книгата. Проникнатъ отъ силно национално съзнание и разпаленъ отъ желание да стане народенъ будитель, Паиси наддѣлява надъ писателското си неумѣние и малообразованость и написва книга, която става истински завѣтъ на новобългарската епоха.

Този завѣтъ като съчинение стои далечъ отъ исканията па науката. Нито врѣмето, нито срѣдата, въ която се е движелъ Паиси, нито личната подготовка на писателя сѫ могли да родятъ единъ сѫщински исторически трудъ за българското минало. Пакъ и езикътъ на Паисия не може да се похвали съ ученость и установеность. Въ основата си черковнословѣнски, съ отражения сръбски и руски, езикътъ на Славенобългарската история е удаванъ въ новобългаризми и прѣдставя въ своята цѣлина изкуственъ славѣнобългарски изводъ, макаръ и всичко това да не му е прѣчило да бѫде ясенъ и достѫпенъ на всички българе. Сѫщинската цѣна на Славѣнобългарската история се намира другадѣ: въ националния духъ, вложенъ въ нея и въ агитационния начинъ, съ който е изложена.

Паиси въ своя трудъ изхожда отъ ободрително гледище, според което сѫдбинитѣ на народитѣ сѫ незнайни, защото примѣритѣ на всемирната история сочатъ, какъ унизени и поробени царства могатъ, по божя воля, да се издигнатъ и да заживѣятъ благатки дни. За да засили вѣрата въ това си гледище, Паиси броди съ четеца изъ българската история и

сочи какъ се е подигала българската държава, какъ сж се редили дѣянията на българскитѣ царе, патриарси и светци. Заедно съ това той користи двояко своитѣ читатели: дава имъ знания за отечественото минало и едноврѣменно буди и крѣпи националния духъ. И не сж само славнитѣ и идеализирани царе и дѣяния, които подбира Паиси за своята цѣль; той си служи еднакво и съ отрицателнитѣ примѣри на българската история се́ за сжщата цѣль: несъгласията и неправдитѣ се сочатъ като прѣки извори за народната гибѣль. Паиси не забравя и съврѣменното положение на българщината; той и тамъ намира съ какво да подигне духа на своя сънародникъ и го кара да прѣдпочита своята душевна българска простота и чистосърдечие, своята земледѣлска и овчарска срѣда прѣдъ лукавата изтънченость на своитѣ врагове. Па като изхожда отъ свѣтлитѣ страници на българското минало и отъ съврѣменнитѣ запазени добри качества на своитѣ съотечественици, Паиси съвѣтва българина да пази своето име, родъ и езикъ, да се не срамува отъ тѣхъ и да слѣдва примѣра на своитѣ хулители гърци, които никога не оставятъ своя езикъ, за да го замѣнятъ съ тоя на нѣкой по-славенъ народъ.

За да прѣуспѣе въ своята задача, Паиси не се задоволява само съ подбора на историческата материя и нейното нареждане. Той често излиза отъ рамкитѣ на лѣтописеца, напуща становището на историческата обективность и съ езикъ винаги простъ и ясенъ, намѣста съ живость и картинность авторътъ-проповѣдникъ обръща своята история на индивидуално дѣло, прѣдава му своето лично настроение за будене българско национално съзнание. Нѣщо повече. Паиси не мѣри да пише своята история за монастирскитѣ библиотеки; той е човѣкъ на дѣлото, усѣща силата на духа вложенъ въ книгата, та иска да я пръсне на широко изъ българската земя. Затова той съвѣтва своя читатель да чете, прѣписва книгата и да гледа да я не погуби, па дава самъ най-добъръ примѣръ: взема своето свето дѣло и тръгва самъ изъ българскитѣ крайща да го разнася и съ него да пали искрата на народното свѣстяване, или както казва поетътъ за Паисия:

И фърляше тайно прѣзъ мрака тогазъ
Най-първата искра въ народната свясть.

И наистина, искрата пламна въ мощенъ пламъкъ, който, ето вече 150 години, свѣти и топли българското сърце.

Славѣнобългарската история на Паисия, съ своето съдържание и начина на изложението си, тъкмо е отговаряла на ония спотаени надежди, за каквито е могла да жадува душата на роба, не чувалъ отнийдѣ да се приказва за българско царство и народна слава. Ето защо тази книга станала истинска света библия на книжовнитѣ българе и на онѣзи безкнижни слушатели, които сѫ били честити да дочуятъ ободрителнитѣ думи на Паисиевия зовъ и да стоплятъ своитѣ смѫтни робски копнежи за благатки врѣмена. И книгата, прѣписвана и прочитана изъ народа, е изпълнявала длъжностьта на проповѣдникъ на национално събуждане. Колко пакъ омайно е дѣйствувала тя, личи отъ думитѣ на нейнитѣ прѣписвачи или четци. Котленецътъ попъ Стойко Владиславовъ, по-късно епископъ Софроний Врачански, прѣписалъ историята прѣзъ 1765 г. и я оставилъ въ селската църква за общенародно ползуване, съ строга заповѣдь нѣкой да не посегне върху светинята: „и̂ ко́ї на ѹсвой и̂ли̂ ѿкра́дне да ѐ а̂форе́сань и̂ прок̓ле́ть ѿ Га҃ Бг҃а Саваѳѡа и̂ ѿ в҃ı а̂п҃ли, и̂ ѿ т҃и҃ı ѿц҃и и̂ ѿ че́ти̂ри̂ є̂ѵ҃ли́сти, и̂ тѹ́чь и̂ желѣ́зо и̂ ка́ми̂к̓ да се стѹпи́ то́и ни̂ вь вѣ́ки“. А доколко Паиси бѣ повлиялъ на своя ученикъ за народополезна работа, това знаемъ добрѣ отъ обществено-просвѣтителната и книжовна дѣйность на Софрония. Въ новонамѣрения Софрониевъ рѫкописенъ сборникъ отъ 1802 г. съзираме дори мощното слово на Паисия, изказано прѣзъ устата на проповѣдника Софрония. Така, въ словото си за милостинята на заможнитѣ българе срѣщаме Паисиевия духъ и неговитѣ строги изрази: „Ѿле неразсѹ̀дность бо́лгарскаѧ и̂ голѧ́маа глѹпавина́ … За това́ ѿтворе́те о̂чи́те и̂ ѹ̂́мь ва҃ѡ бо́лгаре ча́да моѧ любе́знаѧ и̂ разѹме́йте и̂ разсматри́те разѹ̀мно, и̂ помысле́те са҃ оу̂́мь ва҃ и̂ ви́ждь, що́ чи́нать о̂́ни; і̂а ви́жте ка́мо разно́са҃ по шко́лы и̂ по а̂каде́міи и̂ поѹче́ніе граммати́ческое, и̂ фіросо́фское, и̂ ста́нали мѹ́дрыи̂ фіросо́фы, и̂ хи́трый є̂пі̂стімы и̂ славать са и̂ цвѣта҃ са҃ оу̂че́ніе като́ про́лѣтни цвѣтове. А̂ не са̀ потемне́ны и̂ помраче́ны некни́жни, невѣжи, безгла́сни, и̂ безѿвѣ́тни като̀ са́мый є̂ди́ный ско́тове. А̂хь на́шей неразѹ̂мное небрѣже́ніе, и̂ на́шаѧ неразсѹ̀днаѧ глѹпавина̀ бо́лгарскаѧ …“ (Сп. на Бълг. ак. I, 155—156). — Самоковецътъ попъ Алекси Велковичъ Поповичъ, като говори за своя прѣписъ на Паисия отъ 1771 г., прибавя: „и̂ ѿ мно́гое жела́ніе що̀ и̂мѣахь потрѹди́х сѧ и̂ преписа҃ ю да ю и̂мѣемъ поне́же

многáжди вúдехъ кáкѡ оукараютъ нáсъ сéрбїе и҃ грéцы, защѡ не и҃мéемъ своѧ̀ ї҆стóрїѧ заедно совокȣ̀плена за ц҃ри болгáрски и҃ ст҃ыхъ; щò бѝлы прежде цр҃твовали и҃ ст҃ылї са ѿ нúхь. Тóго рáди желанї҆емъ возжелѣ по своего рода болгарскагѡ и҃ преписа го да се не и҃згȣбить…“ — Даскалъ Николае добрѣ е схваналъ общенародното значение на Паисиевата история, та въ една своя бѣлѣжка къмъ сѫщия прѣписъ настоява: „да úма се прочатúти извéсно предъ нарòдомъ . болгарскимъ . да разȣмѣю кáко и҃мамо цáри болгáрски и да úмамо ѿвѣтъ дáти грéкомъ и сéрбомъ да нѣсмо укорени ѿ всегò нарòда гречéскаго и серъбскаго но да смо известни искȣсни и мȣдри“. — Извѣстният самоковски учитель Иванчо Крантовъ и той съ една бѣлѣжка бърза да припомни: „Сї҆ю ї҆сторї҆ю прѡчтохъ азъ Ї҆ѡванчо“. — Йеромонахъ Макари е пропитъ отъ сѫщитѣ желания на своя съврѣменникъ и събратъ Паисия, та въ една бѣлѣжка къмъ Жеравненския прѣписъ на историята заявява: „азъ Макарї҆е ї҆еромонахъ Хилендарски прочитахъ ето историю, и разȣмѣхъ что естъ писано в неѧ и вне потрȣдите са братиѧ да ѩ почитети да ви бȣди на ползȣ болгаромъ похвала, а на пакость грекомъ… 1772 маиѧ и҃г҃ денъ“ (Раковски, Нѣколко рѣчи и пр., стр 47). Други единъ покъсенъ читатель (1794 г.) на сѫщия прѣписъ, Серафимъ отъ Сливенъ, прибавя: „прочитахъ сїѧ историѧ… и много полза намѣрихъ за болгари“. — Единъ отъ най-послѣднитѣ прѣписвачи на Паисиевата история, виднията български писатель и дѣецъ Петко Славейковъ, посочва най-ясно прѣлома, що сторила тази книга въ неговата душа. Въ единъ споменъ отъ неговитѣ младини, отъ 1842 г. (въ Фотиновия юбилеенъ сборникъ, статията на Ив. П. Славейковъ, стр. 86) четемъ: „Подъ влиянието на книгитѣ що бѣхъ челъ, а най-много житието на святаго Алексия, човѣка Божий, отъ Огняновича, което бѣше ми купилъ баща ми и което носяхъ се въ джобъ и го четяхъ, азъ помислихъ да бѣгамъ отъ баща си въ Свята Гора, за която цѣль ся скрихъ отъ него въ единъ мънастирь — въ Присовскийтъ, да ставамъ калугеръ. Но баща ми мя намѣри и повърнѫ пакъ въ Търново, и, за да не стоѭ празенъ, донесе ми рѫкописната история на Отца Паисия да я четѫ и прѣпишѫ. Прочитанието на тая история развѣѭ калугерската мъгла която бѣше мя обзела и възроди въ мене другъ меракъ. До сега азъ мисляхъ едностранчиво, само какъ да спасѭ

душата си, а слѣдъ прочитанието на тая история азъ си зададохъ цѣль, какъ да спасѭ народътъ си, т. е. какъ да му вдъхнѫ патриотизъмъ. Прочитанието и прѣписванието на тая история даде друго направление на моитѣ желания и на моята дѣятелность ...“ Най-сетнѣ Паисиевата история проникна и тамъ, дѣто самъ нейниятъ творецъ не бѣ мислилъ: тя стана дори учебникъ на малкитѣ българчета. Още прѣзъ 1836 г., прѣди да излѣзе печатниятъ Царственикъ на Павловича (1844 г.), ученицитѣ на даскалъ Георги отъ Дрѣново учеха за българското минало по една Паисиева прѣправка и отъ нея поеха своитѣ крѣхки души съ българско национално чувство.

Освѣнъ това за голѣмото въздѣйствие на Паисиевата история върху съврѣменници и потомци говорятъ и многото познати досега нейни прѣписи и прѣправки, около 40 на брой. А нѣма съмнѣние, тѣ сѫ били много повече и още повече щѣха да се запазятъ, ако не бѣ се явила печатната прѣработка на Паисиевата история, излѣзла прѣзъ 1844 год. подъ име Царственникъ или исторія болгарская.

И тъй Паиси, поради това, че почна пръвъ въ робскитѣ години да проповѣдва успѣшно национално свѣстяване на българския народъ, трѣбва да се постави на чело на новобългарското възраждане. Съ неговото име е свързано едноврѣменно и началото на новобългарската книжнина, която едва слѣдъ Паисия почва да се отръсва отъ изключително църковния си характеръ и да се пропива съ новия духъ, духъ народопросвѣтенъ, свѣтски и националенъ. Най-сетнѣ авторътъ на първия домашенъ исторически трудъ съ право се смѣта за баща на отечествената история.

II.

Данни за живота на Паисия.

А. Прѣдания за Паисия.

Въ послѣдньо врѣме, а особено прѣзъ 1912 г., по случай на 150-годишницата на Славѣнобългарската история, въ печата се явиха нѣколко статии и бѣлѣжки, въ които се очертаваше значението на Паисиевата книга за българското възраждане, или пакъ се изнасяха нови вѣсти за живота на нейния авторъ. Най-вече се говорѣше за Паисия въ Самоковско, но не всички мълви можаха да стигнатъ до печата. Едни отъ тия вѣсти иматъ несъмнѣна книжовна подкладка, а други изхождатъ отъ доловени спомени за нѣкой светогорецъ и отнесени къмъ Паисия. Докато не се обявятъ по-надежни данни и писани извѣстия, реченитѣ вѣсти не могатъ да се признаятъ отъ науката и ще си останатъ само като „прѣдания", толкова повече, дѣто тѣ често си противорѣчатъ едно на друго, пъкъ и не се схождатъ съ познатитѣ положителни свѣдѣния за Паисия.

Отъ реченитѣ прѣдания за Паисия ще приведа на кратто шесть менъ извѣсни и, за прѣгледность, ще ги именувамъ по мѣстото, отдѣто изхождатъ или съ което свръзватъ нѣкои важни случки отъ живота на Паисия.

1. Доспейско прѣдание. За него се приказваше и прѣди 1912 г., пъкъ се направиха нѣкои съобщения въ ежедневния и периодиченъ печатъ (в. Дневникъ отъ 3 октомври 1910, в. Свободно слово отъ 17 май 1912 г., в. День отъ 28 април 1912 г., Илюстрация Свѣтлина кн IV, 1912 г., стр. 12—14). Споредъ това прѣдание Паиси, българскиятъ историкъ, билъ роденъ въ самоковското село Доспей (Доспѣхъ).

Прѣданието разказвало, че „нѣкой си калугеръ доспеецъ дошелъ нѣкога въ селото имъ, говорилъ имъ, говорилъ за българско царство, оставилъ и една ржкописна книга на тѣхния попъ Алексо. Тази книга се пазила като светиня въ сѣмейството, по послѣ внукътъ на попа я прѣдалъ за малко врѣме на единъ самоковецъ учитель, който я вече не върналъ. Сжщиятъ калугеръ, като погостувалъ въ селото, заминалъ съ кираджии, свои съселяни къмъ София, но по пжтя, при с. Горубляне, не осъмналъ вече при тѣхъ. И до сега селянитѣ казватъ, че и тѣ си имали светецъ калугеръ отъ селото, поповски синъ. Нека се знае, че отъ това село имало доста калугери и до послѣдно врѣме въ Рилския мънастиръ и Св. гора: Зографъ и Хилендаръ". Така е записалъ прѣданието Хр. Семерджиевъ въ в. День 28 априли 1912 г. А пъкъ Хр. Марковъ, въ посоченото мѣсто на Илюстрация Свѣтлина, прибавя какъ стари самоковци знаели за Паисия и за сестра му отъ с. Доспей. Той се научилъ, че о. Сава Хилендарецъ, до неотколѣ хилендарски библиотекарь, билъ срѣщалъ нейдѣ бѣлѣжка за Паисия, че билъ отъ с. Доспей. Подбудено отъ тѣзи вѣсти, които особено се раздухваха и отъ нѣкои доспейци, Министерството на Народната просвѣта изпрати едно лице, което да разпита на самото мѣсто и да се увѣдоми за прѣданието. Разпитването обаче не даде никакви по-положителни резултати.

2. Ральовско прѣдание. То се мълви сжщо въ Самоковско. Споредъ него Паиси билъ роденъ въ с. Ральово и произхождалъ отъ видния родъ Почеканови. Почеканови били твърдѣ заможни люде, та турцитѣ много ги прѣслѣдвали. Една отъ сестритѣ на Паисия се омжжила и прѣселила въ с. Доспей, друга въ Самоковъ, а самъ Паиси отишълъ въ Рилския монастирь. За това прѣдание ми обади учительтъ въ Самоковската гимназия Хр. Сайменовъ.

3. Бѣловско прѣдание. За него съобщи Н. Іонковъ-Владикинъ въ бѣлѣжката си: „Отецъ Паиси отъ Бѣлово?", помѣстена въ Свободно слово отъ 8 мартъ 1906 г. Бѣловскиятъ свещеникъ Михаилъ Радуловъ, като чулъ отъ своитѣ внучета да четатъ нѣщо за нѣкой си йеромонахъ Паисия, полюбопитствувалъ, взелъ кгигата и, като прочелъ за българския историкъ, припомнилъ си, че е срѣщалъ това име въ поменика

за роднинитѣ на даскалъ Мано отъ Бѣлово. Между другитѣ имена, въ поменика се изреждали: Паиси йеромонахъ, Спиридонъ йеромонахъ, Павелъ попъ Стояновъ. Споредъ свѣдѣния, събрани отъ синоветѣ на даскалъ Мано, дѣдото на послѣдния, Павелъ попъ Стояновъ, билъ ходилъ въ Света-гора да види чичовцитѣ си монаси Паиси и Спиридонъ, и на връщане умрѣлъ, прѣди да пристигне родното си мѣсто, въ близкото село Момина-клисура, дѣто още стоялъ надгробния му надписъ отъ 1784 г. Съобщительтъ на горньото Владикинъ прибавя: „Главното съмнѣние се поражда отъ факта, че въ поменика има двама йеромонаси братя, обаче единия носи име Паисий, а другия — Спиридонъ. Ако послѣдньото име бѣше Лаврентия (познатиятъ братъ на Паисия, б. м.), то изнамирането родното мѣсто на бащата на българската история щѣше да е дѣйствително“.

Миналата година замолихъ Владикина да поиска отново нѣкои свѣдѣния отъ свещеникъ Радулова. Стариятъ свещеникъ се отзова съ писмо отъ 26 ноември 1913 г., отъ което извличамъ слѣднитѣ редове: „Ето пакъ асъ що ще ти кажа за отецъ Паиси. Като станахъ попче, роднината ми Мано п. Йлчовъ, даде ми 1-но помениче да го споменавамъ на св. летургиѧ. Стоѧнъ иереи, Здравка прѣзвитера, Паиси йеромонахъ. Лаврентп монахъ. Спиридонъ монахъ. Вѣлчо иерей. Илчо иереи. Ружа прѣзвитера. После ме заведе въ Клисура въ старата черква, та ми показа 1-нъ гропъ, на кръста му пише. Тоѧ кръсъ е на Павелъ попъ Стояновъ отъ Белово. въ лето 1784. па и други циври ҂а.ѱ.п.д. Тогава ми каза историѧта на отецъ Паисиѧ. Тогава отецъ Паисиѧ живеѧлъ въ Св. гора и братъ му Лаврентиѧ монахъ и чича му Спиридонъ монахъ. Въ онаѧ година малкиѧ имъ братъ Павелъ попъ Стоѧновъ одилъ въ Св. гора да посети братиѧта си. На връщане умрѣлъ въ Клисура. А после отецъ Пайсиѧ заминалъ за Стамболъ. и го немало векемъ . ни живъ ни мрътавъ. Искале да кажатъ че го удавиле гръците, че той описалъ българската историѧ. Извинете почитаеми приѧтелю, ръката ми трѣпера, и главата ми бучи та не мога да пиша“ . . . Писмото на о. Радулова ме изненада съ името на Лаврентия . . . Прѣзъ началото на тая година имахъ случай лично да се срѣщна съ о. Радулова и да поприказвамъ за прѣдмета, що ни занимава. Добродушниятъ старецъ ми обади, че ста-

палъ свещеникъ прѣзъ 1860 г., че поменичето е изгубилъ, но че имената помни: „Стоянъ йерей, Велчо йерей, Здравка презвитера (тя била отъ с. Каменица), Паисия йеромонахъ, Спиридонъ йеромонахъ, Лаврентия монахъ, Павелъ (той билъ бѣлецъ), Илия (Илчо) йерей, Ружа презвитера“. На въпроса ми — защо по-рано въ писмото не е поменато името на Лаврентия, старецътъ се извини съ слабата си паметь; това впрочемъ и азъ забѣлѣзахъ, като го разпитвахъ за други нѣща, писани отъ него, както напр. за реда на имената въ поменика. Както и да е, но въ менъ се́ остана съмнѣние за името на Лаврентия въ поменичето.

Напослѣдъкъ провѣрихъ и извѣстието за Павловия гробъ въ Момина-клисура. Главниятъ учитель въ това село, Ангеловъ, обдирилъ до църковния зидъ кръстъ съ надписъ „Сиє крестъ Павловъ попъ Стояновъ синъ отъ Бѣлово во лѣто а҂пд — 1784“. Той прибавя за Павла: „Прѣданието казва, че този човѣкъ пѫтувалъ отъ Св. гора, но тукъ починалъ и тукъ го заровили“.

Бѣловското прѣдание ще рече е съградено главно на писани паметници — поменичето на о. Радулова и надписътъ въ Момина-клисура, а покрай това то съдържа и устни спомени въ рода на Мановци. Двѣ нѣща обаче намаляватъ надеждата въ това прѣдание: Бѣлово е спадало подъ Пловдивската епархия, а не подъ Самоковската, отдѣто се издава и Паиси; диалектичнитѣ особености, що прозиратъ въ Паисиевата история, никакъ не могатъ да се смѣтатъ като отгласъ на Бѣловския говоръ.

4. Банско прѣдание. Извѣстниятъ български учитель и писатель Неофитъ Рилски разказвалъ нѣкога на съученика си Теодосия (по-късно игуменъ на монастиря Св. Иванъ Прѣдтеча при Сѣръ), какво единствената история за българетѣ била написана отъ нѣкой си хилендарски монахъ Паиси, неговъ сътечественикъ т. е. отъ с. Банско въ Разлога. Неофитъ Рилски и Теодоси, като съученици прѣзъ 1825 до 1830 г. въ Мелникъ, имали случай да питатъ за Паисия едного хилендареца, който прѣбивавалъ въ Мелникъ. Монахътъ имъ обадилъ, че когато той отишълъ въ Хилендаръ, Паиси не билъ тамъ, но билъ излѣзълъ изъ монастиря и се билъ вече поминалъ въ нѣкой градъ при Стара-планина. Записвачътъ на това прѣ-

дание (Митрополитъ Теодоси, Нѣколко свѣдѣния за о. Паисий, въ Софийска Вечерна поща отъ 11 май 1912 г.) добавя и слѣдньото съобщение, което може да има връзка съ прѣданието и да се отнася до нашия Паиси. Въ гр. Троянъ се било прѣселило изъ Банско (Разлогъ) едно сѣмейство заедно съ единъ монахъ Паиси, произходещъ отъ сѫщия градъ. Монахътъ билъ духовникъ и по негово име и родътъ му се наричалъ и до днесъ Паисиевци.

5. Разловско прѣдание. То било запазено между селяне отъ стара свещеническа породица въ с. Разловци, Пиянешко (Сѣверна Македония). Записалъ го учительтъ отъ Кочани Ст. п. Ивановъ (Остатъци отъ паметьта на о. Паисий, в. Новини отъ 1896 г., Цариградъ, брой 62). Споредъ това прѣдание Паиси на два пѫти спохождалъ покрайната Пиянецъ. Прѣзъ 1765 г. той се вѣстилъ изъ Кюстендилската епархия като проповѣдникъ и учитель на славѣнско четмо и писмо; при това той разпасялъ и църковно-служебни книги и своята история. За тѣзи си бродения Паиси билъ повиканъ въ Кюстендилъ отъ владиката и тамъ задържанъ. По-късно на Паисия било позволено да продължи своя пѫть и тогава заминалъ за Пиянешко, придруженъ отъ попа въ с. Разловци. Паиси билъ едъръ човѣкъ, съ черна дълга до поясъ брада. Прѣзъ страшната зима 1806 г. Паиси, вече побѣлѣлъ старецъ, се вѣстилъ втори пѫть изъ тоя край, но до село Разловци помръзналъ отъ студъ и се поминалъ. Билъ заровенъ въ селото.

6. Лавриотско прѣдание. Споредъ него българскиятъ историкъ Паиси билъ заточенъ отъ гърцитѣ въ светогорския монастирь — Лаврата на св. Атанасия и затворенъ въ кулата. Тамъ умрѣлъ мѫченически безъ храна и безъ наглеждане. Прѣданието било запазено между гръцкото монашество въ Лаврата до 1874 г., когато отецъ Козма, по-сетнѣ Дебърски български владика, на заточение въ сѫщия монастирь, го билъ научилъ и съобщилъ на П. Н. Даскаловъ (Дѣ е умрѣлъ о. Паисий, въ в. Софийска Вечерна поща 3 декември 1906 г. и 12 май 1912 г., в. Свободно слово 9 май 1912 г.).

7. Сборно Светогорско прѣдание, съвокупено отъ Д. Мариновъ (Спомени и легенди за Отца Паисия, запазени

въ Св. Гора, въ Приложение на Църковенъ Вѣстникъ кн. XXI, отъ 1912 г., стр. 113—138). За изворитѣ на това прѣдание Д. Мариновъ казва слѣдньото: „Отъ онова врѣме се минали почти 150 години. Отъ тогава до днесъ има трети повой калугери, а нѣколко сѫ и отъ втори повой. Въ Хилендаръ и Карея има нѣколко иноци по 80 годишна възрасть, които не сѫ видѣли отца Паисия, но сѫ слушали отъ своитѣ старци живи анекдоти и разкази за неговата борба съ гърцитѣ. Дълго слѣдъ неговото изчезвание отъ Хилендаръ и Св. Гора, се говорило за него, защото той билъ едно рѣдко, невидено, незапомнено до тогава явление“ (стр. 117). По такива анекдоти Мариновъ прѣдставя живота на Паисия въ слѣднитѣ черти. Паиси се отличавалъ съ високъ ръстъ, голѣма здравина и буенъ, немиренъ темпераментъ. Въ Хилендаръ отишълъ като момче на 18—19 годишна възрасть и се училъ въ прочутото гръцко училище на Вулгариса при Ватопедъ. Слѣдъ отличното свършване на училището, Паиси билъ рѫкоположенъ йеродяконъ, а скоро по това, като починалъ дотогавашния управитель на Хилендаръ (игуменъ нѣмало), старцитѣ избрали за такъвъ Паисиевия братъ Лаврентия, а Паисия за проигуменъ или втори епитропъ. Наскоро Паиси билъ въведенъ въ йеромонашески чинъ и послѣ пращанъ за хилендарски прѣдставитель въ Карея. Навсѣкѫдѣ той заявявалъ своята българщина и билъ трънъ въ очитѣ на гърцитѣ, които го хулили. Когато около 1758 г. сръбскиятъ историкъ Раичъ посѣтилъ и прѣстоялъ нѣколко мѣсеца въ Хилендаръ, Паиси се сдружилъ съ него и билъ повлиянъ да се заеме да напише българска история. Сетнѣ Паиси отивалъ въ Нѣмция да се лѣкува и да събира градиво за своя трудъ. Тамъ, въ Карловци билъ гостъ на Раича прѣзъ 1760 г. На връщане прѣзъ сѫщата година Паиси написалъ стихотворението „Слези, ими же Болгарія нещастие лѣта 1374 бившеся оплакиваетъ“, па се заелъ за своята история. Скоро обаче, по доносъ, било заповѣдано отъ Цариградската патриаршия да се арестува Паиси въ Лаврата. Прѣди да замине за новото си мѣстоназначение Паиси скрилъ своитѣ материали въ малкия пиргъ въ Хилендаръ и съ своя ученикъ-послушникъ, сѫщо отъ Самоковско, билъ закаранъ въ Лаврата за епитимия. Било му забранено да излиза отъ монастирската ограда навънъ. Паиси обаче избѣгалъ съ хитрина въ Хилендаръ и тамъ, незнаенъ за повечето калу-

гери, пишелъ своята история въ малкия пиргъ, дѣто прѣстоялъ четири мѣсеца. Отъ влага и тъмнина въ кулата Паиси заболѣлъ, та се рѣшилъ да прѣбѣгне въ Зографъ, дѣто и довършилъ историята. Но като съзналъ, че въ Св.-гора ще бѫде гоненъ, избѣгалъ и отъ Зографъ и тръгналъ изъ България да проповѣдва срѣщу гърцитѣ и тѣхната патриаршия. Отъ Зографъ Паиси забѣгналъ прѣзъ 1763 г., прѣзъ 1765 г. билъ въ Котелъ, но тамъ билъ откритъ, заловенъ и изпратенъ въ патриаршията. Като го хванали, вѣроятно заловили и неговата история, която ще да е била останала въ патриаршията при дѣлото, което се образувало срѣщу него. Краятъ на Паисия не се знаелъ. Въ Хилендаръ и Зографъ, разказва Мариновъ, се намирали и сега по единъ екземпляръ отъ Паисиевата история. Хилендарскиятъ екземпляръ Мариновъ не виждалъ, а само зографския, за който казва, че не е отъ Паисиевата рѫка, защото писмото било просто, а за Паисия всички твърдѣли, че билъ писалъ много красиво.

Отъ приведенитѣ прѣдания, първото (Доспейското) изключава съвсѣмъ второто (Раньовското), третьото (Бѣловското) и четвъртото (Банското), пакъ и обратно, та е явно, че най-малко три отъ тѣхъ не могатъ да почиватъ на здрава основа, а може би и четиритѣ. Разловското прѣдание противорѣчи на Лаврiотската легенда. Светогорското прѣдание въ повечето си части е съвсѣмъ фантантично и противорѣчи на познатитѣ положителни данни за Паисия. Така напр. свѣдѣнието за годинитѣ на Паисия (18—19 г.), когато дошълъ въ Атонъ, е невѣрно, защото Паиси, както ще видимъ, отишълъ тамъ прѣзъ 1745 г., когато е билъ на 23 годишна възрасть. Измислено е и съобщението, че младиятъ Паиси се билъ училъ въ училището на Вулгарисъ при Ватопедъ. Знайно е, че Светогорската академия (Ἀκαδημία Ἀθωνίας) на Евгения Вулгарисъ е траела отъ 1753 до 1759 г., когато Паиси е билъ 31—37 годишенъ; при това самъ Паиси се изповѣдва, че билъ самоукъ и че граматика никакъ не знаелъ, а училището на Вулгариса бѣше нѣщо като университетъ, дѣто не приемаха новаци. Криво е извѣстието, че прѣзъ 1760 г. Паиси отишълъ въ Карловци; тамъ е отишълъ той слѣдъ смъртьта на Герасима, 1761 г. Заблуждение е, че Паиси билъ написалъ стихотворението „Слезы“, защото се знае, че неговъ авторъ е сръбскиятъ писатель Йованъ С. Попо-

вичъ, който го и печаталъ въ 1825 г. Съвсѣмъ погрѣшно е твърдѣнието за краснописството на Паисия, когато се знае вече неговото неугледно писмо отъ една негова разписка и отъ новооткритія неговъ ръкописъ на историята. Отъ такава цѣна сѫ прочее вѣститѣ на тази легенда, та човѣкъ се чуди, кои отъ тѣхъ да отдаде на монаситѣ-разказвачи, кои да припише на записвача имъ Д. Мариновъ. Азъ не мога да не изповѣдамъ истината, че при разпитванията, които имахъ сгода на два пѫти да правя по тѣзи въпроси въ Св.-гора, не можахъ да се добера до никакви старписки прѣдания. Това, което сега се мълви за Паисия изъ Атонъ и което се приказва за неговата келия въ Хилендаръ, е изкуствено „изнамѣрено“ въ по-ново врѣме отъ прѣднамѣрено желание на родолюбиви поклонници и монаси да се открие онова, що се не знае...

Науката може да се ползува само отъ прѣдания, подкрѣпени отъ писани паметници, и при това отъ прѣдания изходещи отъ несъмнѣнъ източникъ.

Б. Писмени вѣсти за Паисия.

Прѣкитѣ писмени данни, които говорятъ за Паисия, сѫ твърдѣ малко, както сѫ оскѫдни и косвенитѣ писани източници за него. Когато слѣдователно се откриятъ още надежни данни за българския будитель, само тогава и съ помощьта на неговата история ще може да се обрисува по-вѣрно неговиятъ животъ, духовенъ ликъ, дѣйность и идеи. Моятъ малъкъ приносъ въ тая посока се позива главно на новооткритія Паисиевъ рѫкописъ на историята и на документитѣ въ Карловецката патриаршеска библиотека, както и на други нѣкои бѣлѣжки, които засѣгатъ дѣйностьта на Паисия.

Въ заглавието и послѣсловието на своята история (стр. 5,84) Паиси косвено посочва годината на рождението си, именно 1722 г., защото прѣзъ 1762 г., когато написалъ своя трудъ, той ималъ 40 години. Родното си мѣсто опрѣдѣля само съ думитѣ „ѿ епархїи Самоковскїе“. Ако сѫдимъ по вѣститѣ, извадени отъ Хр. Семерджиевъ изъ Самоковската кондика за XVIII в. (в. День 28 априлъ 1912 г.), Самоковската епархия прѣзъ Паисиево врѣме ще е била доста малка. Въ нея сѫ влизали сегашнитѣ околии: Самоковска и Дупнишка. Слѣдъ

1772 г. епархията се проширила на югъ съ Разлога и Джумайско. Самоковската епархия прѣзъ XIX в. е обгръщала слѣднитѣ крайща: сегашнитѣ цѣли околии: Самоковска, Дупнишка, Джумайска, Разлошка и часть отъ Софийската, Радомирската и Пазарджишката. Ако гледаме списъка на вѣнчилата прѣзъ 1872 г. за епархията[1]), то послѣднята ще да е държала градоветѣ: Самоковъ, Дупница, Ихтиманъ, Джумая, Мехомия, Банско, съ села по края на нейния обсегъ, на западъ: Владая, Кралевъ-долъ, Друганъ, Диканитѣ, Муси-бей, Фучитѣ, Козницитѣ, Пастухъ, Бобошево, Фролошъ, Лисия, Клисура, Логодашъ, Лѣшко, Габрово; на югъ: Дъбочица, Сушица, Крупникъ, Сърбиново, Банско; на изтокъ: Якоруда, Сестримо, Габровица, Долна-Баня, Костенецъ, Мухово; на сѣверъ: Бѣлица, Ихтиманъ, Ковачевци, Крапецъ, Чуйпѣтлово, Владая. Но било че смѣтаме Самоковската епархия въ по-тѣснитѣ ѝ граници или въ по-широкитѣ, докато не се узнае истинското село или градъ, дѣто се е родилъ Паиси, дотогава ще можемъ да си служимъ съ говорнитѣ особености въ езика на Паисиевия ръкописъ и посрѣдствомъ тѣхъ да сочимъ поне покрайнината въ епархията, дѣто е израсълъ авторътъ на Славѣнобългарската история. Отъ тия особености биятъ на очи напр. слѣднитѣ морфологични: членъ о за м. р. ед. ч.: монастиро; мн. ч. на е, йе: ораче, копачее, ѡвчаре, србие, робие, ара́пие; мн. ч. на еве, ове при едносложни: грошеве, царове; мѣстоимения: таковъ, таквaa, таквїa кнїги, съва войска, ѿ нїхъ, нихенъ родъ; диалектични глаголни и причастни форми: да начинїме, подписуе, препїсѹвали, преписѹите, не погоди́лї, не їшелъ, ѿимали (т. е. бранѣли), тражатъ, затеченъ (т. е. заваренъ), ранетъ (раненъ), пленетъ (плѣненъ), можелъ; други нѣкои: како (т. е. какъ), некако (нѣкакъ) до спроти Цариградъ и пр. Тия и други подобни черти отъ говора на Паисия не говорятъ въ полза на южнитѣ (разлошки) и сѣвернитѣ (ихтимански) крайща на епархията.

На нѣколко мѣста въ своята история Паиси говори като очевидецъ за нѣкои крайща и градове изъ Българско. Това ни дава право да приемемъ, че Паиси е пътувалъ изъ реченитѣ мѣста било още прѣди да отиде въ Св.-гора, било отсетнѣ като хилендарски пратеникъ. Той говори за Рилския

---

[1]) Съ списъка ми услужи Хр. Сайменовъ, учитель въ Самоковската мъжка гимназия.

монастирь като добъръ неговъ познавачъ. Съ топли думи и дори картинно той изразява похвалата си къмъ тази най-стара българска обитѣль, дѣто и прѣзъ негово врѣме се стичали поклонници изъ цѣла България (стр. 78, 79). Кога говори за българскитѣ грамоти, изтъква и една подробность за Рилския хрисовулъ на царь Шишмана, за образа на послѣдния и за начина, по който се е подписалъ (стр. 61). Твърдѣ е дори възможно Паиси, самъ житель на рилскитѣ прѣдѣли, да е билъ на младини послушникъ и младъ монахъ въ Рилския монастирь, който тъй добрѣ познавалъ, и оттамъ сетнѣ заминалъ въ Св.-гора. Паиси познава добрѣ и София, Урвичката крѣпость, легендата за боеветѣ край Искъра между турци и българе, познава Мракáта въ Радомирско, дава свѣдѣния за българско население въ Драмско, Мелнишко, Солунско и пр.

Прѣзъ 1745 г., на 23 годишна възрасть, Паиси се отзовалъ въ Св.-гора (прїшедъша ва Ст҃ые горї Аѳонскїе . . . въ лѣто ҁа҃ѱ҃м҃е҃), въ Хилендарския монастирь, дѣто билъ калугеръ по-старията му братъ Лаврентий: тамъ останалъ да монашествува и Паиси. Срв. стр. 6, 85.

Въ Св.-гора Паиси, покрай църковнославѣнско четмо и писмо, научилъ отчасти и гръцки. Това личи отъ посочванията, които той прави въ своята история за нѣкои пейни прѣки гръцки извори, както и отъ негови бѣлѣжки за гръцкия езикъ. Така, като говори за седмочисленицитѣ, Паиси прибавя, че за тѣхъ било писано въ гръцки ржкописи, другадѣ споменава за гръцкото житие на св. Ĭоана Владимира, пояснява гръцкото писане съ в (вѣдѣ) вмѣсто съ б (букы), говори за гръцкото прѣдаване на думи — склавѫни вм. словани, воргари вм. болгари и др.[1]). Съ гръцката срѣдà Паиси е ималъ възможность да се опознае най-добрѣ въ Св.-гора, пъкъ още и изъ България прѣзъ врѣме на своитѣ обиколки. Неприязненитѣ отношения на двата свѣта — гръцки и български — сж били изразени особено силно срѣдъ монашеството, дѣто българскиятъ историкъ често е слушалъ хули и подмѣтания по адресъ на своитѣ сънотечественици. На нѣколко мѣста въ своята история той се оплаква отъ гръцкитѣ подигравки. Пъкъ

[1]) Напослѣдъкъ ми станаха извѣстни и два гръцки ржкописа, прѣписвани прѣзъ 1783 г. отъ нѣкой светогорски йеромонахъ Паиси, българинъ. Докато не се сдобия обаче съ фотографска снимка отъ тѣхъ и видя тѣхния почеркъ, не мога съ увѣреность да ги припиша на нашия историкъ Паисия, при все че извѣстни данни, които ще посоча по-долу, да говорятъ въ негова полза.

и нечовѣшкитѣ отнасяния на гръцкото духовенство спрѣмо подчиненото му българско паство Паиси смѣта за главна причина на българската непросвѣтность. Оттамъ иде и онова негодование, съ което е пропита цѣлата му история: „таꙗ вїна. болгаромъ ѿ грческа. дꙋховна. власть. приходитъ ӣ много насилїе неправѣдно. ѿ грчески владици. трпатъ въ сиѧ времена“ (стр. 73—74).

Паиси е познавалъ и сръбската духовна срѣда̀, която също така се е отнасяла неприязнено спрѣмо българетѣ. На сръбскитѣ подигравки обаче Паиси отвръща повече съ благость, отколкото съ озлобление. „Що се отнася до руситѣ и сърбитѣ, казва Паиси, то тѣ нека благодарятъ Бога, че ги е закрилилъ отъ агарянски гнетъ и отъ гръцка архиерейска власть. Ако тѣ да бѣха изпитали туй, що страдаятъ българитѣ, тѣ би много захвалили на българетѣ, че и при толкова страдания и насилия още държатъ непокѫтнато своята вѣра“ (стр. 72). Дразнения между сърби и българе е имало по онова врѣме и въ самия Хилендаръ, при все че монастирьтъ току-речи изцѣло е билъ въ рѫцѣтѣ на българетѣ, които съставяли мнозинството на монаситѣ. За сръбско-българския несговоръ въ Хилендаръ и за спора чий да бѫде Хилендаръ говори и бѣлѣжитиятъ сръбски писатель Доситей Обрадовичъ, който тъкмо по онова врѣме, 1765 г., билъ въ Атонъ. На четвъртия день слѣдъ пристигането си, Доситей посѣтилъ Свето-Павловския монастирь: „У том монастиру, каже той, нађем неколико Болгара монаха, од који један одведе ме кроз Кареје у Хилендар ... Нађем неколико Сербов у Хилендару, који се ва век века с Болгари инате и не могу да се погоде чији је Хилендар. Мој добри и љубими Теодосије Карловчанин, и он се ту мора инатити“ (Дела Доситеја Обрадовића. Пето, државно издање 1911, стр. 59) Ако се сѫди по тѣзи вѣсти, можемъ допусна, че и самъ Паиси ще е участвувалъ въ нѣкои спорове, както напр. за това — кои славѣне първи се кръстили и имали книжнина. За сѫщото той спори и въ историята си: „Макаръ и да се хвалятъ московцитѣ, руситѣ и сърбитѣ и др., че тѣ сѫ приели най-напрѣдъ писмото и кръщението, но не е така: тѣ не могатъ да посочатъ ни едно свидѣтелство ... “ (стр. 69—70).

Прѣзъ 1758 г. Йованъ Раичъ, бѫдещиятъ сръбски историкъ, на връщане изъ Русия, се спрѣлъ въ Хилендаръ, за

да събира материали за своя трудъ. Въ едно писмо до митрополита Стратимировича Раичъ посочва тази си цѣль: „Того ради... чрезъ тѵрещинѹ пройдохъ изискивая въ тамошныхъ странъ монастирей нашихъ древностой рѹкописи, єже и слѹчилося мнѣ неколико таковихъ достати, изъ коихъ и єѯерпта учинихъ за бѹдѹщѹю исторію“ (Д. Руварац, Архимандрит Јован Рајић. Ср. Карловци 1901, стр. 88). Въ единъ ръкописъ, озаглавенъ „Сербска Хісторія“, сега пазенъ въ Карловецката патриаршеска библиотека, сръбскиятъ историкъ между друго бѣлѣжи: „... историческое описаніе собранно в монастырѣ святогорскомъ Хилѣндарѣ в' лѣто воплощенія спасителева 1758 . септемврія мѣсеца“. Се́ тамъ, за нѣколко сръбски лѣтописни бѣлѣчки казва, какво били „исписанна изъ древныя рѹкописныя книги сербскія обрѣтаемыя в' лаврѣ сербской в' Хилендарѣ 1758 года“.

Тукъ е мѣсто да споменемъ за прѣдположението, споредъ което Раичъ въ Хилендаръ е ималъ случай да въздѣйствува върху Паисия за бъдещата му историческа дѣйность. Това прѣдположение изглежда да е основателно. Паиси, било като братъ на единого отъ виднитѣ монаси на монастиря, било като единъ отъ най-буднитѣ калугери хилендарски, поради което и бива изпращанъ съ мисия въ Срѣмъ, естествено е билъ въ общение съ гостенина Раича и го е улеснявалъ при ровенето изъ ръкописитѣ, както за това добрѣ се досѣща и сегашниятъ патриаршески библиотокарь въ Карловци Д. Руварацъ.

Въ Хилендаръ Раичъ прѣстоялъ отъ 25 августъ до 7 октомври. По това врѣме въ монастиря прѣбивавалъ и старията игуменъ Герасимъ, който по-рано билъ ходилъ въ Срѣмъ по милостиня. На 7 октомври 1758 г. Раичъ си заминалъ за Карловци (Срѣмъ), придруженъ отъ същия Герасима и нѣколцина други хилендарци. Това узнаваме отъ Раичовия разказъ „Мореплаваніе“.

Слѣдъ двѣ години и половина архимандритъ Герасимъ се поминалъ въ Карловци, дѣто и билъ погребанъ на 20 януари 1761 г., прѣдъ вратата на Световведенската църква (срв. Архив за историју српске православне Карловачке митрополије год. I, 1911, стр. 158; Љ. Стојановић, Стари српски записи и натписи № 3188). Хилендарското братство било увѣдомено за това съ писмо отъ 26 януари. Като получили писмото на 8 мартъ, хилендарци обсъдили и рѣшили да изпратятъ въ

Карловци свой довѣренъ човѣкъ, който да прибере вещитѣ и паритѣ, останали отъ Герасима. Избраният пратеникъ билъ нашиятъ историкъ Паиси. Съ едно прѣпоръчително писмо отъ хилендарското братство, отъ 14 мартъ 1761 г., Паиси заминалъ за Карловци. Въ писмото между друго четемъ: „Прочее… избрахом чтнѣйшаго проигумена и во Хрстѣ брата нашего кур Паїсїа, и послахом с' симъ достовѣрнымъ нашим писанїемъ…“[1]). За високото довѣрие на хилендарци къмъ Паисия

[1]) Писмото се пази въ Карловецката патриаршеска библиотека, заедно съ други писма отъ Хилендаръ. Неотколѣ то бѣ обнародвано и въ Споменик Српске краљевске академије LI, 68–69. Ето го прѣдадено изцѣло:

Превосходителнѣйшїй и высокωдостойнѣйшїй Гдинъ Гдинъ Архїепкпъ и верховный митрополїтъ, высокопреωсщеннѣйшїй Гдне очe и архипастырю милостивѣйшїй.

Писанїе высокопреωсщенннства вашего к'намъ 26-го ıанȣарїа настоящаго лѣта ѿписщенное, прїими смо сего же лѣта марта 8-го и разгнȣвше ωбрѣтохомъ достойная жалости слез моремъ неωплаканнȣ. Но понеже всемрдмȣ премыслителю Бгȣ тако изволилося, ѿ многомятежнаго сего житїя и прискробнаго, оца и блгодѣтеля нашего архимандрита к' себѣ преселити и оупокоити: блгодарити должни єсми, свя на ползȣ нам строящемȣ. Прочее якоже заповѣдасте избрахом чтнѣйшаго проигȣмена и во Хрстѣ брата нашего кур Паїсїа, и послахом с' симъ достовѣрнымъ нашим писанїемъ, понеже єгоже именовали єсте проигȣмена Ісаїю ѿсȣтствȣетъ се оуже окрȣжно лѣто подобнымъ послом в' Далмацїю. Но и сей реченный проигȣменъ кур Паїсїй, єгоже послахом вѣрностїю и усердїемъ ни мало остает ѿ именованнаго проигȣмена Ісаїи. Молимъ убо и мили ся дѣемъ очскосклонной млти архипастырства вашего, прїимше єго чадолюбезнѣ, да предате єму изоставшая по преставлшемся оцѣ и архимандритѣ нашемъ кур Герасїмѣ. К'семȣже и на аманетъ, аще что у когω обрѣтается или заимоданно комȣ что, или оу тевтерȣ млтине обѣщанное, а неиздаге, да бысте ходагайствовали очски и рȣкȣ помощи с' полномощным писмом подали емȣ, да возмогъ бы на скорѣ прибратися и к' намъ возвратитися.

Прилѣжнѣе молимъ сщеннȣю власть высокопревосходителства вашего, за онȣю сȣммȣ новаца…, кое оу господарωвъ Томи и Геωргїа и Аѳанаса имѣется, да бысте призрѣли сострадателно на оубогȣю обитель сїю и не попȣстили бысте изгȣблено быти мнтырско, по овога пȣта и оно да се донесе у мнтыръ: и да не имȣтъ извѣта онїя члвѣцы нищеты ради, понеже мы не само нищетны єсмы, но весма зароблѣны и со всѣмъ мнтыромъ проданы заимодавцемъ.

Такожде паки ваше высωкопревосходителство молимо, идѣже имѣютъ кȣтїи сея стыя обители, да бысте дали блгословенїе их ѿворити. Прочее же врȣчающе себе и стȣю обитель во высочайшȣю архипастырскȣю милость остаемъ и єсми. Вашегω преωсщенства и высокопревосходителства во Стѣй Горѣ Аѳонстѣй, во стѣй и сщеннѣй црстѣй обители и велицѣй Лаврѣ Сербстѣй Хиландарѣ 14-го марта 1761. Стыхъ млтвъ всегда требȣющїи:

† Данаїлъ Скеофилъаѯа
Хїланъдарьски
Νικόλος
Гаврїилъ, проигȣм.
Никодимъ, проегȣменъ
Сумеωнъ, проигȣменъ
Силъвестрїа, проигȣменъ
Βισαριόν προιγȣμεν
† Пахомие монахъ старецъ
Захарїа клисаръ

(Отстрани стои бѣлѣжка: Прим. у Карл. 19. V. 7̃61, т. е. че писмото е приeто въ Карловци на 19 май 1761 г.).

говори и обстоятелството, дѣто нашиятъ историкъ билъ упълномощенъ да отвори хилендарскитѣ кутии, поставени за милостиня изъ Срѣмъ.

Пѫтьтъ отъ Св.-гора до Карловци се е вземалъ въ онова врѣме срѣдньо за петь седмици[1]). Не знаемъ прѣзъ кѫдѣ е миналъ Паиси (Раичъ и Герасимъ минали прѣзъ Сѣръ, Нишъ, Бѣлградъ) и кога точно е пристигналъ въ Карловци. Само знаемъ, че слѣдъ деветь седмици отъ тръгването си, на 19 май 1761 г. Паиси прѣдставилъ прѣпорѫчителното писмо отъ Хилендаръ до Карловецкия митрополитъ, както туй узнаваме отъ една канцелярска бѣлѣжка върху писмото. А слѣдъ два деня, на 21 май 1761 г., Паиси приелъ, срѣщу разписка, отъ Карловецкия митрополитъ Павла Ненадовичъ останалитѣ отъ Герасима готови пари 1295 фиоринта и 57 крайцера и 1076 фиоринта въ записи, както и нѣкои облигации, хрисовули задигнати по-рано отъ Хилендаръ, дрехи и пр. Тая разписка бѣ намѣрена въ Карловецката патриаршеска архива отъ покойния архимандритъ Иларионъ Руварацъ и обнародвана въ Ягичовия Archiv für slavische Philologie, XXII, 620—621. Съдържанието на разписката е писано отъ нѣкой писарь, а отъ рѫката на Паисия е само подписътъ и восъчния печатъ. Този подписъ е цѣненъ не само като автографъ на българския историкъ, но, както ще видимъ по-нататъкъ, той ще послужи за ключъ, съ който да се доберемъ до смѣтания за изгубенъ оригиналъ на Славѣнобългарска история на Паисия[2]).

[1]) Раичъ пѫтувалъ отъ Хилендаръ до Панчево, срѣщу Бѣлградъ, единъ мѣсецъ врѣме; писмото, съ което се извѣстявало за смъртьта на Герасима, дошло за шесть седмици въ Хилендаръ.

[2]) Тукъ прѣдаваме тая Паисиева разписка, а по-нататъкъ (стр. XL) ще дадемъ фотографска снимка отъ печата и подписа на Паисия.

Ре́версъ.

Како ıа̂ подпи́сатый ѿ Преѡсщ҃еннѣйшаго ӥ Превосходи́телнѣйшаго Гдна Гдна Архіеп҃па ӥ Мітрополіта Павла Ненадовича, Нашего ѡ҆бщежителнаго Мн҃тра Хиландара Герасима Архімандріта преставлшагося тестаменть ӥ в' немь свѐ по ре́дꙋ како шпецифицирато движиме ӥ недвижиме вещи, и Новаца, како̀ слѣдꙋють, 221 цеки́нъ дꙋкать, Осамдесетьшесть холендских дꙋката, ӥ у бѣлѡ новци 13 f. кое со свиімь чини сꙋм̃а 1295 f. 57 x, ӥ словомь велимь хилядꙋ двестотіне, деветдесеть петь форинти ӥ петдесеть седмь крайцара ꙋ̂ готовꙋ. К томꙋ Іеромонахомь Тимоѳеемь хиландарцемь без вѣдомости тогоже мн҃тра братства ӥ Настоятеля ӥ҆знешеннѣ нѣке хрисовꙋлѣ ка̀ко слѣдꙋють пе́рва. Завѣть с. Саввы Архіеп҃па, втора. ѿ Болайце что ѐ дао кра́ль Ла́зарь село ӥ виноградь . третія. хрисовꙋля дꙋбровни́чка. Четвертая . с. цара Стефана за̀ Кꙋметицꙋ. Петая Ст҃аго Сте-

Отъ прѣпоржчителното писмо (пълномощното) и отъ разписката узнаваме, между друго, че Паиси е билъ единъ отъ виднитѣ и довѣрени членове на хилендарското братство. Титлата пъкъ „проигуменъ“ говори за тогавашната (1761 г.) или по-раншна изборна епитропска длъжность на Паисия. Въ Хилендаръ, тогава монастирь идиоритъмъ, какъвто е и сега, съборътъ на старцитѣ всѣка година си е избиралъ управително тѣло отъ по трима епитропа, единъ отъ които „настоятельтъ“ е изпълнявалъ длъжностьта на „игуменъ“, безъ обаче официално да се е титулувалъ така, както туй става въ общежителнитѣ (киновиални) монастири. Епитропитѣ запазвали слѣдъ оттеглянето си отъ длъжность доживотна титла проигуменъ. Въ поменатитѣ два горни акта Паиси е поменатъ именно като проигуменъ Хилендарски. Между подписитѣ на пълномощното не личи името на Паисиевия братъ Лаврентия, за когото знаемъ отъ послѣсловието на Славѣнобългарската история, че прѣзъ слѣдната 1762 г. е билъ избранъ за настоятель на Хилендаръ, за „игуменъ“ както казва Паиси. Възможно е прѣзъ 1761 г. Лаврентй да е отсжтствувалъ отъ монастиря, възможно е да е билъ проводенъ нѣйдѣ по монастирски дѣла или да е билъ хилендарски антипросопъ въ Карея, дѣто заседава общиятъ светогорски съборъ. На първо мѣсто между реченитѣ подписи стои името на скевофилакса проигуменъ

фана за село Болайцꙋ, Шестая. Писмо ѿ бꙋкꙋрещкога Прінца за мл͠тыню. Сверхꙋ того обигаціе комꙋ что даваль преставлъшыйся Архімандріть, под послѣдꙋющими Нꙋмерами; перва. Бечкеречанина Лазара Чакрляна, ѿ 1000 f. 2а Карловчанина Θеодора Гаврииловича ѿ 10 f. 3ая Іеромонаха Димитрія Хиландарца ѿ 50 f. Четветая. ѿ Косте Капитановиħя Карловчанина ѿ 12 f. Петая ѿ мн͠тра Хиландара за 286 гроша, сь шпецификаціею бывшаго ѿ погребꙋ трошка и квитами комꙋ что дато по тестаментꙋ. Свр҆хꙋ того различная писанія преставлшагося Архімандріта сь халинами по шпецификаціи кромѣ ихь Ексцелленціею. Архімандрітꙋ Шишатовачкомꙋ Вікентію, и Реметскомꙋ Ігꙋменꙋ Аѳанасію дарованныхь халинахь, исправно кь моймь рꙋкамь есамь примиль, нити что выше при вышетитꙋлованной ихъ Ексцелленціи ѿ останка преставлшагося Архімандріта Герасима заостаеть, но бꙋдꙋħи да за тое истое примити нарочито ѿ братіи Мн͠: Хиландара есамь ꙋ Карловце послать, тако сь настоящымь моймь реверсомь овбезꙋю (sic) и обеħаюсе, да хоħю право и вѣрно све мнѣ до наименшаго врꙋченное ꙋ Мн͠трь ѿнести, и по облигаціами Новце покꙋпити и предати. Зато имєнемь свои и собственнія рꙋки подписаніемь и печатію ꙋтверждаю и реверсираю.

Во Карловцѣ 21-о дне м͠ца Маіа. лѣта 1761.

(печатъ) Паисиа проигꙋменъ Хиландарски.

Данаила, старозагорецъ, познатъ съ свои книжовни трудове и съ своя животописъ на Кирила и Методия на грцки езикъ[1]).

Въ Карловци Паиси ще се е виждалъ прѣди всичко съ по-раншнитѣ си познати, какъвто е билъ напр. Йованъ Раичъ, тогава (1759—1762 г.) професоръ въ карловецката „Покровобородична“ школа. Раичъ ще му е помогналъ при обдирване на извори за българската история въ патриаршеската библиотека. Тъкмо тогава въ Карловци е билъ и другъ българинъ, силистренецътъ Партени Павловичъ, „епископъ посвященіѧ“, като помощникъ на митрополита-патриархъ. Партени е билъ твърдѣ пъргавъ человѣкъ, образованъ въ църковнославѣнски и елински езици; той билъ и голѣмъ скиталецъ изъ българскитѣ земи, сръбскитѣ, австрийскитѣ. Нѣма съмнѣние, Паиси ще да е прихваналъ доста отъ будния духъ на този виденъ тогава българинъ[2]).

Покрай своята мисия — да прибере вещитѣ и паритѣ на покойния хилендарски игуменъ Герасима, Паиси намѣрилъ въ Карловци и метериали за историята си. Въ послѣсловието на своя трудъ той дори изрично бѣлѣжи, че ходилъ въ Нѣмска земя (Карловци и др.) най-вече за да се добере до нови вѣсти за българското минало: „въспрїѧхь трꙋдь мнόго за двѣ лѣта собйрати по мάло ѿ мнόго ӥстόрїи, и ꙋ Нéмска зéмлѧ повéче за тὸ намерéнїе ходйхь“. Между изворитѣ, той поменава изрично славѣнската история на Мавро Орбини; то ще да е било именно рускиятъ прѣводъ на сѫщата отъ 1722 г.: „Тáмѡ ѿбретόхь ӥстόрїа Мавроѻбйрова за сербїе ӥ бόлгари въ крáтцѣ“. И дѣйствително, и сега това съчинение се нахожда въ Карловецката патриаршеска библиотека. Твърдѣ е възможно тамъ да е правѣлъ извлѣчения и отъ историята на Барония, която Паиси споменава на толкова мѣста въ своя трудъ, и чийто руски прѣводъ отъ 1719 г. се намира и сега тамъ. Тази история е била и тогава (1761 г.) въ библиотеката, както това узнаваме отъ една бѣлѣжка въ началото ѝ отъ 1743 г., отъ Павла Ненадовичъ, тогава митрополитски секретарь въ Кар-

[1]) За Данаила и неговитѣ работи срв. у Ἀθανάσιος Πάριος, Οὐρανοῦ κρίσις, 2 из. 1850, стр. 67 и сл.; Йор. Ивановъ въ Сборникъ въ честь на проф. Л. Милетичъ, София 1912, стр. 176—179; хилендарскитѣ ръкописи № 427, 433 и др.

[2]) Партени заслужва една монографийка. Неговата автобиография е печатана въ Српски Сион за год. 1905. Срв. още у Љ. Стојановић, Записи, въ показалеца подъ името Павловић Партеніе. Партени е оставилъ доста бѣлѣжки изъ книгитѣ на Карловецката библиотека, както и по тѣзи въ Рилския монастирь, напр. върху Шишмановия хрисовулъ, въ Панегирика отъ 1483 г. и пр.

ловци, а по-сетнѣ и митрополитъ въ сѫщия градъ. Паиси обаче е могълъ да се ползува отъ Барониевата история и въ Св.-гора, дѣто тя сѫщо така се намира.

Паиси не ще да се е бавилъ дълго врѣме въ Карловци. Това разбираме отъ думитѣ въ прѣпорѫчителното му писмо, на края — „да возмогъ бы (Паиси) на скорѣ прибратися и к҆намъ возвратитися“.

Като се върналъ въ Хилендаръ (лѣтото 1761 г.), Паиси се заловилъ за своята история. И въпрѣки своята болѣзненость, понеже отдавна страдаелъ отъ главоболие и стомахъ, въпрѣки книжовната си малообразованость и съчинителска непохватность, Паиси, подбужданъ отъ родолюбива ревность, заелъ се присърце за писателска работа (Та́ко а҃зь призрѣхь сво́е главобо́лїе, ѩко за мно́го вре́ме страда́хь, та́ко и҃ ѹ҆тро́бою боле́хь ве́лми, и҃ то̀ ѿ жела́нїе мно́го, що и҃ме́ахь, презрѣхь. И҃ ѿ мно́го вре́мена погребе́наѧ и҃ презабве́наѧ е҃два́м совакѹпи́хь наедно̀ — ре́чи и҃ сло́ва напи́сахь. Не ѹ҆чи́х се ни грамати́ка, ни полити́ка ни́како, но про́стимь бо́лгаромь про́сто и҃ напи́сахь). Въ Хилендаръ, при брата си игуменъ Лаврентия, който билъ 10 години по-старъ отъ Паисия, послѣдниятъ направилъ първиятъ основенъ очеркъ на Славѣнобългарската история. Паиси билъ тогава 40 годишенъ (И҃ совакѹпи́хь сїю вь Хиландар монастир при и҃гѹ́мена Лавре́нтїа, бра́та мое́го е҃ди́нома́ти ро҃наго и҃ старе́ишаго ме́не: бѐ е҃мѹ то́гда ле́та ше́с҆десеть, а҃ ме́не четиридесеть).

За своята история Паиси използувалъ не само материали, които намѣрилъ въ „Нѣмска земя“ и въ Хилендаръ, но и други още, събрани изъ монастиритѣ въ Св.-гора и България. За това изрично бѣлѣжи той въ послѣсловието си: „А҃зь вьси монасти́ри ст҃ого́рскїе истражи́хь, гдѐ и҃ме́ють бо́лгарски ста́ри кни́ги и҃ цр҃ски превелеги, та(кожде) по Бо́лгарїа по мно́го мѣста, гдѐ се ѡ҆бретають“.

По това врѣме Хилендаръ стоялъ злѣ финансово. На турцитѣ давалъ той годишно по 3,000 гроша, на сврѣхъ това ималъ други дългове още 27,000 гроша. Несгодитѣ, естествено, тегнѣели най-вече на игумена и на неговия брать проигуменъ Паисия. Между монастирското братство имало голѣмъ смутъ и несъгласие (и҃ бѐ много смѹще́нїе и҃ несогласїе бра́тско). Болѣзнениятъ Паиси не можалъ да понесе това положение (за то̀ не мо́гохь сътерпе́ти кь то́мѹ) и се прѣмѣстилъ

въ Зографъ, дѣто и довършилъ своята история, като използувалъ още много нови данни отъ този монастирь (и҆ пріидохь вь І҆зогра́фь, и҆ та́мо е҆̑ще мно́го ѡ҆брето́хь извѣ́стіе и҆ пи́сма ра́ди бо́лгари; и҆ присьвокꙋпи́хь и҆ сконча́хь рече́наꙗ вь сїю и҆сторі́йцꙋ на по́л҆зꙋ ро́дꙋ на́шемꙋ бо́лгарскомꙋ). Това било прѣзъ 1762 г., както е указано и въ заглавието на историята.

По-късно, не се знае точно кога, Паиси билъ изпратенъ за таксидиотъ или за духовникъ на монастиря въ България. По тоя случай, вѣроятно, а може би по-рано още той далъ да се прѣпише ясно и хубаво черновката на неговата история отъ нѣкой грамотенъ доброписецъ, както е било тогава обачай между книжовницитѣ, и съ тоя новъ краснописенъ, сега изгубенъ екземпляръ, Паиси заминалъ за България. А че дѣйствително Паиси е билъ направилъ чисто прѣписанъ екземпляръ, това личи между друго отъ заглавията (обикновено съ червено мастило) на отдѣлнитѣ глави, които липсватъ въ черновката, а се срѣщатъ въ всичкитѣ прѣписи. Черновката останала въ Зографъ, дѣто се и намѣри. По нея именно ржкописъ-черновка, написана съ собствената ржка на Паисья въ Зографъ, се напечата Славѣнобългарската история въ тази книга.

Прѣзъ края на 1764 г. или началото на слѣдната 1765 г. Паиси се билъ спрѣлъ нѣколко врѣме въ Котелъ. Тамъ той запалилъ народната ревность на младия, 25-годишенъ котленски попъ Стойко Владиславовъ, по-късно Врачански владика, и на църковния епитропъ хаджи Христа. Стойко прѣписалъ чисто и красиво историята, която Паиси носѣлъ съ себе си, и този прѣписъ билъ оставенъ за народно ползуване въ църквата на свв. Петра и Павла. За това Стойко е оставилъ двѣ бѣлѣжки на втория бѣлъ листъ на своя прѣписъ:

„Въ вре́ме е҆пⷭ҇кпа Гедеѡ҆на: записах се сїю́ и҆сторі́йцꙋ, а҆́зь мно́гогрѣ́шнін вь чл҃цѣхь Сто́ико і҆ерей: вь лѣто по вьпльще́нїе Гь҃ на́шь І҆и҃с Хс҃ ѿ ст҃їи Бц҃и и҆ прⷭ҇но дѣви Мр҃їи: ҂а҃ѱ҃ѯ҃є (1765) лѣто ѿ сьзда́нїе вьсе́го ми́ра: ҂з҃с҃ог мⷭ҇ць і҆йнꙋа́рїа вь к҃ѳ (29) д҃нь:

Сїй и҆сторію при́несї а Пайсїа і҆ермонахь ѿ Ст҃а гора̀ Аѳо́н҆ска и҆ препи́сахмї а ꙋ се́лѡ Ко́тил҆ настоꙗ́тель е҆пи́трошь цр҃ковнїа, Хри́сто покло и҆ поста́вї на ꙋ҆ хра́мь ст҃го а҆пⷭ҇ла Пе́тра и҆ Па́вла, ко́и чи҆тѐ да ричѐт Бг҃ь да прости́ ко́и пи҆са́ль и҆ ко́и насто́ꙗль . . . .“

Тия бѣлѣжки отъ 23 януари 1765 г. сѫ правени слѣдъ като прѣписътъ на историята билъ довършенъ. Това личи отъ думитѣ: „препи́сахмї а“, „записах се.“

Кѫдѣ още е разнасялъ Паиси своята история, не знаемъ. Ако се сѫди обаче по това, дѣто Самоковскиятъ прѣписъ на историята отъ 1771 г. нѣма връзки съ Стойковия прѣписъ, а съ оригинала на Паисия, можемъ да допуснемъ, че Паиси е спохождалъ и Самоковско, своето отечество. Къмъ своя прѣписъ попъ Алекси В. Поповичъ добавя между друго: „а҃зъ смере́нії и҃ гре́шнії Але́ѯїй їе҆ре́ї Ве́лковичъ Попо́вичъ . . . списахъ сі́ю ї́сто́рїю славе́ноболга́рскою, въ сла́вной земли́ Македонстей, въ гра́де и҃ ѿте́чествіи моѐмъ нарица́емъ Са́моковъ, преѡ҆щ҃еней-шаго митрополи́та гд҃ина кур Неѻ҄фита: въ лѣто. ҂а҃ѱ҃о҃а (1771), ї҆нди́къ .д҃. собра́нною ѿ разли́чни҃ кни́гъ и҃ ї́сто́рїи Паи́сиемъ ї҆е҆ромона́хо҃: и҃ по е҆гѡ̀ оу҆режде́нїю ꙗ҆ко́же ѡ҆бре́тохъ та́ко и҃ написа҃. . .“ Рилскиятъ прѣписъ отъ 1772 г. е направенъ отъ Самоковския.

Слѣдъ 1765 г. прѣставатъ положителнитѣ данни за живота на Паисия. Двадесетина години подиръ това обаче пакъ се вѣстява единъ светогорецъ Паиси, българинъ, за когото можемъ прѣдполага, че е нашиятъ историкъ. Ето тѣзи вѣсти.

Въ Божигробския метохъ (μετόχιον τοῦ Ἁγίου τάφου) въ Цариградъ е запазенъ единъ грѣцки рѫкописъ „Канонъ хвалебенъ“ (κανὼν ἐγκωμιαστικός) на св. Богородица отъ 1783 г. Прѣписвачътъ Паиси говори за себе си на л. 20 слѣдньото: „Тая книга се написа отъ менъ Паисия, йеромонахъ, светогорецъ, отъ България. И моля ви, ако намѣрите правописни или други грѣшки, не дѣйте ме хули, понеже съмъ малоопитенъ въ елинската рѣчь, но ги изправяйте (грѣшкитѣ), простете ми и се молете за менъ. Въ година 1783, юли 22“ (τὸ παρὸν βιβλίον ἐγράφθη παρ' ἐμοῦ Παϊσίου ἱερομονάχου τοῦ Ἁγίῳ ὀρίτῃ, ὁ ἐκ τῆς Βουλγαρίας· καὶ παρακαλῶ ἐὰν εὕρηται ἀνορθογραφίας, ἢ καὶ ἄλλα σφάλματα, μὴ με μέμφεσθε, ὅτι εἰμὶ ἀμέτοχος τῆς ἑλληνικῆς φράσεως, ἀλλὰ διορθώσατε ταις συγχωρήσατέ μοι, καὶ εὔχεσθε ὑπὲρ ἐμοῦ. Ἐν ἔτοι ͵αψπγ'. ἐν μηνί, ἰουλίου .κβ'). Срв. Παπαδ. Κεραμεύς, Ἱεροσολυμιτικὴ βιβλιοθήκη IV, cod. 65, стр. 83—84. Подобенъ рѫкописъ, прѣписванъ отъ сѫщия Паисия се намира и въ Йерусалимъ. Срв. у сѫщия, III, стр. 180. Всичкитѣ данни въ горѣприведената бѣлѣжка подсѣщатъ за историка Паисия: писачътъ на

канона работи прѣзъ 1783 г., когато историкътъ Паиси е билъ на възрасть 61 год.; и единиятъ и другиятъ се издаватъ за българи, за светогорци, за йеромонаси. Освѣнъ това изповѣдьта на писача на канона за неговото слабо знание на гръцкия езикъ и правописъ ни наумѣва подобното признание на историка Паисия, който заявява, че не се училъ граматика и че не знаелъ да пише граматически, правописно. Най-послѣ слѣдньото извѣстие още по-силно ни подсѣща за българския историкъ. Пападопулосъ Керамевсъ, който подробно е разглеждалъ йерусалимскитѣ ръкописи, бѣлѣжи, заедно съ Кирила Анастасиади отъ Йерусалимъ, за прѣписвача на горния канонъ Паисия, че билъ отъ Рила (т. е. Самоковска епархия), сетнѣ монахъ светогорски и по-сетнѣ йерусалимски, въ тамкашния монастирь Св. Сава, дѣто живѣлъ още около 40 г. и съ свои срѣдства направилъ библиотеката въ кулата, която била изгорѣла въ нач. на XVIII в.[1]). Тукъ трѣбва да забѣлѣжимъ, че въ монастиря Св. Сава въ Йерусалимъ отдавна сѫ живѣли и монаси славѣне и българе, дори до най-ново врѣме. По врѣмето на Паисия, въ срѣдата на XVIII в. тамъ се вѣстява напр. словенецътъ Никифоръ, който прѣвежда отъ гръцки на български описание на йерусалимскитѣ църкви и монастири (Ю. Трифуновъ, Приписки и бѣлѣжки съ лѣтописенъ характеръ, Исп. LXIII, 776—777). Между имената на монаситѣ умрѣли въ този монастирь отъ 1819 до 1845 год. срѣщаме и името на „Паисия българинъ“ (Παϊσίου βουλγάρου), но тукъ мѫчно бихме могли да мислимъ за нашия Паиси, който по това врѣме ще трѣбва да е билъ на около 100 год. възрасть и повече, бидейки роденъ прѣзъ 1722 г.

Прѣзъ слѣдната 1784 г. пакъ улавяме дирitѣ на едного Паисия, и то въ Св.-гора. Думата ми е за вѣститѣ, които намираме въ автобиографията на сръбския скиталецъ архимандритъ Герасимъ Зеличъ. Зеличъ прѣстоялъ нѣколко мѣсеца въ Св.-гора, прѣзъ 1784—1785 г. Въ градеца Карея, пазарно мѣсто и сѣдалище на светогорскитѣ върховни власти, той се срѣщналъ случайно съ единъ калугеръ българинъ отъ

[1]) Σημειωτέον, ὅτι ὁ μὲν Παΐσιος ὁ ἐκ Ῥιλίας τῆς Βουλγαρίας ὁρμώμενος, καὶ 40 ἔτη ἐν τῷ πνευματικῷ τούτῳ γυμναστηρίῳ μονάσας, τὴν ἐν τῷ πύργῳ βιβλιοθήκην δι' ἰδίας αὐτοῦ δαπάνης μετὰ θέσεων εὐρυχώρων καὶ ὑέλων καθαρῶν κατασκευάσατο. (Π. Κεραμεύς, Ἱερ. βιβλιοθήκη III, 318). — Παΐσιος ἐκ Ῥιλίας τῆς Βουλγαρίας Ἁγιορείτης, εἶτα Ἁγιοσαβίτης се нарича Паиси, що писалъ канона прѣзъ 1783 г. (Пакъ тамъ, стр. 420).

Зографския монастиръ, по име Паиси. Паиси билъ старецъ съ бѣла брада до пояса. Когато въ една сѫбота (пазаренъ день въ Карея) Зеличъ, запитванъ отъ група гръцки калугери, не е могълъ да разумѣе нищо, защото не знаелъ гръцки, намѣсилъ се Паиси, опозналъ се съ Зелича и на български му обяснилъ какво го запитватъ. Между друго Паиси му обадилъ, че единъ отъ гърцитѣ дори се подсмѣлъ на Зелича, смѣтайки го за нещастникъ, дебелоглавъ българинъ...[1]) Невъздържностьта на прѣводача Паисия да обясни дори и подмѣтането по адресъ на дебелоглавия „българинъ“ Зелича вече ни подсѣща за живеца на българския историкъ Паисия и за неговата ненависть къмъ гръцкитѣ хули. Пакъ и другитѣ данни подсѣщатъ още по-добрѣ за автора на славѣнобългарската история. Прѣзъ 1784 г. Паиси ще е билъ живъ, на възрасть 62 г. Съобщението, че Паиси билъ калугеръ българинъ отъ Зографския монастиръ, още по-силно сочи, че тукъ може би имаме работа съ българския историкъ. Извѣстна е монастирската практика, при постригването на нови монаси да се не повтарятъ имената въ една и сѫща обитѣль прѣзъ сѫщото врѣме. Ще рече отъ 1762 г., когато Паиси се прѣмѣсти отъ Хилендаръ въ Зографъ, въ послѣдния монастиръ не билъ постригванъ другъ монахъ съ сѫщото име до горнята дата, 1784. Едно е възможно: въ Зографъ е могло да има и другъ Паиси отъ прѣди 1762 г. Като се вземе обаче прѣдъ

[1]) Ето какъ разказва за това самъ Зеличъ: „Једну суботу изиђем ја на овај калуђерски сабор (въ Карея), и видим ђе се за мном и около мене велика чета калуђера скупљаше и њешто ми говораше по грчки, али исто — ја нијесам разумио ништа, зашто нијесам знао тај језик. Ето ти у њеко доба дође к мени један старац бијеле браде до појаса и поче са мном говорити по бугарски. Нијесам му могао, истина, сваку ријеч разумјети, али сам се опет радовао, само да га питам, зашто су се онолики калуђери били около мене скупили, и шта су о мени говорили по грчки. На питање моје каже ми овај старац: да су ме калуђери они питали, одавле сам, и јесам ли дошао у Свету Гору, да се у коју манастир приопштим. Овај се старац звао Пајсије, и био је из манастира Зографа. У даљем разговору каже ми и то, да су једни от оније калуђера говорили да сам нијем, други да не знам никаква језика, а трећи да је карао све ове, по гречески, говорећи: „Оставите сиромаа човека; не видите ли да је то Бугарин дебеле главе?“ Кад сам ово од старца разумио, мало нијесам од стида упао у земљу, и смислим да пођем у каква пустињака и да будем у њега који мјесец, да покушам: јесам ли растове дебеле главе, као што горделјиви Грци с овијем ријечма укаравају свакога Србина и Бугарина, размишљавајући: када нијесам могао постигнути питуре, за узрок мојије прошлије љета, барем мало да научим по гречески, који је језик лијеп и сладак, али и трудан за научити га, а особито човеку от 30 љета, још који ни доста трошка нема у кеси, да чисто и совершено научи“. (Житије Герасима Зелића, свеска прва 115—116, въ № 36 на Српска књижевна задруга, Београд 1897).

видъ тази послѣдня възможность, но само за единъ периодъ до 1762 г., и се противопостави на факта за зографски монахъ Паиси прѣзъ 1784 г., когато е могълъ да живѣе историкътъ Паиси отъ Зографския монастирь, вѣроятностьта е твърдѣ голѣма, че Зеличовиятъ монахъ Паиси е именно авторътъ на Славѣнобългарската история.

Току-що приведенитѣ вѣсти за „Паисия“ въ Йерусалимъ и въ Карея, естествено, не могатъ да иматъ положителна стойность, докато не се добиятъ още нѣкои данни, каквито очаквамъ да получа. Единъ день, когато монастирската кореспонденция на Хилендаръ и на Зографъ се нареди и стане достѫпна за науката, ще се узнаятъ нови данни за живота на великия българинъ, за врѣмето и мѣстото на неговото упокоение. Що се отнася до прѣданията, както видѣхме, Лавриотското разказва за смъртьта на Паисия въ Лаврата, а Разловското посочва годината на Паисиевата смърть, 1806 г., и гроба на българския историкъ въ с. Разловци, Сѣверна Македония. Но прѣданията сѫ си прѣдания.

III.

Откритие и описание на първообразния ржкописъ на Славѣнобългарската история.

Славѣнобългарската история бѣше досега позната само по нейнитѣ прѣписи и прѣправки, по които бѣха стъкмени и нейнитѣ печатни издания (на Хр. Павловичъ отъ 1844 г., на А. В. Лонгиновъ отъ 1885 г. и 1893, на М. Московъ отъ 1893 г. и на А. Теодоровъ отъ 1898 г.), пакъ бѣше изгубена и надеждата, да се открие нѣйдѣ оригиналътъ, оставенъ отъ ржката на Паисия. Но най-сетнѣ светата старина биде обдирена отъ писача на тия редове прѣзъ 1906 г. между ржкописитѣ на Зографския монастирь въ Св.-гора, тамъ именно, дѣто е била довършена прѣзъ 1762 г., и сега, съ отпечатването ѝ, става достжпна за изслѣдванията на ученитѣ и за любознанието на читателитѣ.

Новооткритиятъ за науката ржкописъ има слѣднята кжса история. Оставенъ отъ Паисия, той се нахождалъ между другитѣ зографски ржкописи и, поради неугледностьта си, не билъ забѣлѣзанъ отъ славиститѣ, които прѣзъ XIX в. често спохождаха Зографъ; пъкъ е възможно, той да се е намиралъ въ частни ржцѣ, у нѣкой монахъ, слѣдъ смъртьта на когото ржкописътъ да е билъ прѣдаденъ въ общата библиотека. На първия листъ отгорѣ книгата има бѣлѣгъ З. Б. (= Зографска библиотека) и № 243. Библиотечниятъ печатъ, който е отбѣлѣзанъ на сжщия листъ, носи година 1870. По-късно ржкописътъ билъ подреденъ съ № 168. Прѣзъ 1903 г. го бѣ разглеждалъ А. П. Стоиловъ, но той го смѣташе за прѣписъ на Паисиевата история, както това личи отъ слѣднитѣ думи въ статията му — Прѣгледъ на славянскитѣ ржкописи въ Зо-

графския монастиръ (Приложение на Църковенъ Вѣстникъ кн. VII—IX, стр. 121): „Че единъ прѣгледъ на зографската ржкописна сбирка може да разясни донѣйдѣ нѣкои тъмни въпроси, говори ясно фактътъ за прѣписа на Словѣнобългарската история отъ о. Паисий подъ № 168, за който до сега нищо не е извѣстно. А тоя прѣписъ не само е важенъ, че показва, кога о. Паисий е отишълъ въ Св. гора да стане калугеръ — 1745 г., дата тоже неизвѣстна въ историята ни, но по всѣка вѣроятность той е единъ отъ най-старитѣ прѣписи на историята му".

Като се занимавахъ въ сжщата библиотека прѣзъ мѣсецитѣ декември и януари 1906—1907 г., бѣхъ честитъ да проуча ржкописа и да се убѣдя, че той не е никакъвъ прѣписъ, а сжщински първообразъ на Паисиевата българска история. Тогава прѣписахъ една часть отъ паметника. Прѣзъ пролѣтьта 1907 г., на връщане въ София, обявихъ за находката въ едно отъ заседанията на Историческото дружество, а прѣзъ юли сжщата година, при второто си посѣщение на Св.-гора, снабденъ съ снимка отъ Паисиевия подписъ въ разписката отъ 1761 г., разгледахъ и палеографски ржкописа, фотографирахъ части отъ него, други прѣписахъ, напълно убѣденъ, че имамъ работа съ автографа на Паисия. Съобщение за това, заедно съ текстъ и фотографски снимки отъ ржкописа и подписа въ разписката, дадохъ прѣзъ 1908 г. въ книгата си Български старини изъ Македония, стр. 175—181.

Въпрѣки това обаче и въпрѣки одобрителното становище на наши и чужди специалисти, които прѣко или косвено засегнаха въпросната находка, сѐ пакъ нѣкои лица, било устно, било въ печата, се отнесоха недовѣрчиво или отрицателно къмъ откритието. Така, въ края на монографията на Б. Пеневъ — Паиси Хилендарски (Спи. LXXI, 754) четемъ: „Въ своя сборникъ отъ материали Български старини изъ Македония Й. Ивановъ съобщава, че е открилъ тоя първообразъ, ала доводитѣ, които изтъква, не сж достатъчно убѣдителни. По всичко изглежда, че тукъ имаме работа съ прѣписъ, за който пръвъ съобщи А. П. Стоиловъ". Тукъ трѣбва да забѣлѣжимъ, че по-късно и самъ А. П. Стоиловъ дошълъ на противно мнѣние и е убѣденъ, че въпросниятъ прѣписъ е Паисиевъ автографъ (срв. спис. Прѣгледъ, год. I (1907), книга VI—VII, стр. 339; Юбилеенъ Гласъ за прослава на Паисия

Хилендарски, 3 май 1912, стр. 2—3). Неотколѣ Д. Мариновъ, въ своитѣ Спомени и легенди за отца Паисия, запазени въ Св. Гора (Приложение на Църковенъ Вѣстникъ кн. XXI, 126), като се позива само на прѣдания, споредъ които о. Паиси билъ голѣмъ краснописецъ, заявява за въпросния ржкописъ слѣдньото: „Писмото въ тоя екземпляръ личи, че е писано отъ ржка проста, когато всички утвърждаватъ, че о. Паиси билъ писалъ много красиво“. Явно е, че Д. Мариновъ не е виждалъ Паисиевия почеркъ въ Карловецката разписка. Слѣднитѣ бѣлѣжки обаче за ржкописа, както и текстътъ на историята, вѣрвамъ, не ще дадатъ поводъ никому да се усъмни, че първообразътъ на Паисиевата история е намѣренъ.

До 1907 г. Паисиевиятъ ржкописъ бѣше неподвързанъ — нѣколко свързани тетради въ една книга, а откакъ се обърна внимание на неговото голѣмо значение, Зографското братство го подвърза и прибра на съхранение въ монастирската каса. При подвързията обаче било изрѣзано по 5—6 милиметра отъ бѣлото поле на листата и съ това сж поврѣдени по нѣколко букви отъ маргиналнитѣ бѣлѣжки. Онова, което липсвало отъ пълния текстъ на ржкописа, било надомѣстено съ нови листове, написани отъ о. Мартинияна отъ Костурско, споредъ изданието на А. Теодорова.

Ржкописътъ, по подвързия, по хартия и писмо изобщо, нѣма привѣтливъ изгледъ. Той съдържа 61 листъ отъ ржката на Паисия, а останалитѣ листове сж прибавени, както рекохъ, отъ о. Мартинияна, именно листове: 24, 25, 26, 27, 65 и сл. Форматътъ на листоветѣ е 21·5 × 14 см., а текстътъ заема срѣдньо на страница 18 × 12 см. Хартията е употрѣбяваната у насъ прѣзъ XVIII в. и началото на XIX в. отъ италиянскитѣ и руски фабрики, срѣдня дебелина, съ неравномѣрна гладка повръхнина. Набраздена е съ гжсти водни черти, прѣзъ които минаватъ напрѣчни линии, раздѣлени една отъ друга срѣдньо по на 20 мм. Личатъ водни знаци: ножици, спиралъ, знакъ Ь, копие. Листове 4 и 5, на които е писана главата за ползата отъ историята, сж отъ друга по-тънка хартия.

Страницитѣ съдържатъ неравномѣрно по 19, 20, 21, 22 и нѣйдѣ повече редове. На нѣкои листове се забѣлѣзватъ добрѣ слѣди отъ линовка съ острие. На мѣста линовката е въ двѣ черти, между които върви редътъ на буквитѣ, а другадѣ е писано само по една черта, допираща подъ или надъ

буквитѣ. По нѣкои листове личи и отвѣсна двойна черта, служеща за граница между полето и текста. Цѣлиятъ ржкописъ е написанъ съ черно мастило отъ сажди, намѣста съ кафеноръждивъ цвѣтъ. Мастилото съ вода не се изтрива. Ако гледаме на оттѣнъка на мастиления цвѣтъ, на дебелината на перото употрѣбявано при писането, както и на общия видъ на писмото и прѣпинателнитѣ и надредни знакове, трѣбва да различимъ различни групи листове въ ржкописа, всѣка писана въ друго врѣме и при други условия. Това различие може да хвърли свѣтлина и върху Паисиевитѣ извори и сглобяването на тетрадитѣ, писани на нѣколко мѣста, нѣкои прѣработвани, защото, нека заявимъ тука, както прѣдположихме още въ книгата си Български старини изъ Македония, стр. 174, че ржкописътъ е самата черновка на Паисия. Естествено е, че тя е била сглобена отъ по-прѣжни листовци и бѣлѣжки, събирани отъ Паисия. Могатъ да се установятъ три отдѣлни групи листове, писани по еднакъвъ начинъ, еднакво мастило, правописъ, именно 1-а група: листове 4 и 5 (тѣ собствено би трѣбвало да сж л. 1 и 2, но сж криво пришити като 4 и 5; на тѣхъ е написанъ уводътъ — Полза отъ историята). 2-а група: лл. 1, 3, 6—12, 29—44, 49—60; 3-я група: лл. 13—23, 28, 45—48, 61—65.

Писмото е писано съ твърда ржка, трудно четливо и изобщо не е красиво. То прѣдставя прѣходъ между полууставъ и скорописъ, наведено малко надесно. Буквитѣ, които сж се единъ видъ, защото главни букви нѣма, иматъ височина срѣдньо 3 мм. Паиси си е послужилъ съ слѣднитѣ 42 буквени бѣлѣга: а, б, в, г, д, ђ[1]), е, ѕ (— дз), ж, з, и, і[2]), к, л, м, н, ѯ, о, ѡ[3]). п, р[4]), с, т, у, ȣ, ѹ[5]), ф, х, ц, ч, ш, щ, ъ, ь[6]), ы, ы[7]), ѣ, ю, ꙗ, ѧ (= ꙗ), џ (— дж), ѱ[8]).

[1]) Буква ђ е употрѣбена само веднажъ, при сръбского лично име Ђуро.

[2]) Двѣтѣ и (и, ї) се смѣсватъ безразборно.

[3]) Двѣтѣ о (о, ѡ) се смѣсватъ безразборно.

[4]) Буква р е употрѣбена намѣста и като самогласна, слогово, подъ влияние на Паисиевия домашенъ, западенъ говоръ.

[5]) Тритѣ у (у, ȣ, ѹ) се употрѣбяватъ безъ никакво правило едно вмѣсто друго.

[6]) За ъ и ь се употрѣбява обикновено единъ общъ бѣлѣгъ ъ. Само твърдѣ рѣдко срѣщаме написано ь, безъ нѣкое правило, а случайно.

[7]) ЪI често е писано като ы. Тамъ особено, дѣто Паиси е заемалъ на готово нѣкои текстове, влиялъ се е отъ тѣхния правописъ, пакъ и отъ начертанието ы. Такъвъ е напр. случаятъ съ непромѣненитѣ заемки отъ Барония, дѣто и въ оригинала и у Паисия срѣщаме ы. Иначе Паиси прѣдпочита ъı.

[8]) Употрѣбено като буквена цифра (700).

Надредни знакове сѫ употрѣбени твърдѣ неустановено. Точката или ударението, кои сѫ поставени на гласни, съвсѣмъ нѣматъ значение на знакъ за натъртено издигане на гласа; пакъ често се смѣсватъ единъ съ други или никакъ се не мари, дали ще се постави надъ извѣстна гласна нѣкоя точица или прѫчица. Сѫщото е и съ придихателния знакъ. Съ периспомени се облича понѣкога ω (ῶ). Вмѣсто от обикновено се пише ѿ. Надъ і се турятъ обикновено двѣ точици. Съкратителната титла се поставя надъ буквенитѣ цифри и надъ онѣзи съкратени слогове, които се съкращаватъ обикновено и въ църковната писменость, като Бъ҃, ст҃ы, ц҃рь и пр., но и тамъ нѣма послѣдователность, защото често титлата се мѫдри у Паисия и главно надъ несъкратени думи: ца҃ръ и пр.

За прѣпинателни знакове Паиси има сѫщо така смѫтно понятие. Обикновениятъ у него прѣпинателенъ знакъ е точката, която му служи най-вече да отдѣля дума отъ дума. Друго нейно употрѣбение той и не схваща: прѣдложения и главни мисли обикновено не сѫ послѣдвани отъ никакъвъ знакъ. Понѣкога вмѣсто точка е употрѣбена за сѫщата цѣль една завитка, като запетая (,). Когато обаче понѣкога иска да изтъкне, че слѣдва новъ параграфъ или нова глава, поставя черта, прѣдхождана отъ двѣ или три отвѣсно наредени точки (: —, ⋮ —).

Лѣтоброението е отъ Христа, изразено съ буквени цифри. Съ такива цифри прѣдава той и другитѣ числа, ако не ги е прѣдалъ съ цѣли думи.

Цѣлата графика слѣдователно на ръкописа издава човѣкъ самоукъ, който е станалъ писачъ по нужда и който нѣма никакво понятие отъ граматика и отъ правописни правила. Това показва, колко искренъ е билъ Паиси въ своята изповѣдь: „Не се учихъ нито граматика, нито политика, но, като простъ българинъ, простичко и написахъ; не се стараехъ да редя думитѣ по граматиката и да намѣщамъ буквитѣ, а гледахъ да събера въ едно тази история.“

IV.

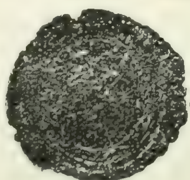
Зографскиятъ ржкописъ е Паисиевъ автографъ и първообразъ на Славѣнобългарската история.

Двѣтѣ положения, че откритиятъ въ Зографъ ржкописъ е писанъ съ ржката на Паисия и че той прѣдставя първообразъ на Славѣнобългарската история на послѣдния, се уясняватъ отъ редъ посочвания и съображения, по-главнитѣ отъ които ще приведемъ както слѣдва:

1. Паисиевиятъ подписъ въ разписката отъ 1761 г. въ Карловци. Сличката между Паисиевия подписъ въ разписката и Зографския ржкописъ е достатъчна за опитния палеографъ да познае, че двата паметника сж писани отъ една ржка. Тая разписка бѣ открита отъ покойния сръбски историкъ архимандритъ Иларионъ Руварацъ въ Карловци и проводена за обнародване въ Ягичовия Archiv für slavische Philologie, XXII, 620—621. Тя е била дадена, както рекохме по-горѣ, отъ Паисия на карловецкия митрополитъ Павла Ненадовичъ на 21 май 1761 в. за увѣрение, че Паиси проигуменъ Хилендарски е получилъ паритѣ и вещитѣ, останали въ Карловци слѣдъ смъртьта на бившия хилендарски игуменъ Герасима, и че ще ги прѣдаде въ Хилендаръ. Въ случая ни интересува Паисиевиятъ саморжченъ подписъ, сложенъ подъ разписката. А че този подписъ отъ 1761 г. (Паісиа проігѹменъ Хиландарски) е подписъ на българския историкъ Паисия, знаемъ отъ една страна отъ пълномощното писмо, дадено отъ Хилендаръ на йеромонаха и проигумена Паисия, съ което получилъ прѣзъ 1761 г. въ Карловци паритѣ и вещитѣ останали отъ архимандрита Герасима; отъ друга страна въ това се убѣждаваме отъ бѣлѣжката на Паисия, че по онова врѣме той ходилъ въ Нѣмска земя, въ случая Карловци, дѣто е подписана разписката.

Фотографска снимка отъ Паисиевата история, л. 1б.

Фотографска снимка отъ подписа и печата на Паисия въ Карловецката разписка.

Паисиа проигуменъ
Хилaндарски

Подписътъ въ разписката, ако и да е прѣдставенъ само въ три думи, сé пакъ дава достатъчна основа за надеждно сравнение съ Зографския ржкописъ, толкова повече, че писмото и на двѣтѣ мѣста не е шаблонно, уставно или полууставно, а близко до курсивно и, което е най-важно, твърдѣ индивидуално. Въ книгохранилището на Зографския монастирь не намѣрихъ нито единъ другъ почеркъ, който отчасти поне да има прилика съ почерка на Паисиевата история, за да имаме право да подведемъ и нашия ржкописъ къмъ реда на монастирскитѣ книги, писани по общъ начинъ. Напротивъ, въ Паисиевия подписъ съзираме много индивидуални особености, които се повтарятъ фотографски точно и въ Зографския ржкописъ. Ето на отсрѣщната страница XL съпоставяне, по фотографска снимка, на нѣколко реда отъ Зографския ржкописъ, л. $1^{б}$, съ Паисиевия подписъ въ разписката.

Още по-интересно е съпоставянето на отдѣлнитѣ букви въ двата документа, за да се изтъкнатъ подробно всичкитѣ буквени завитки и особености, съвсѣмъ еднакви и въ двѣтѣ мѣста: тая пълна тъждественость може да излѣзе само отъ една ржка; иначе човѣкъ би трѣбвало да рисува внимателно буквитѣ напр. въ подписа, за да ги наподоби на онѣзи въ историята:

	Букви снети фотографски отъ Паисиевата разписка, 1761 г.:	Букви снети фотографски отъ ржкописа на историята, листъ $60^{а}$.
а.		
г.		
д.		
е.		
и.		

Букви снети фотографски отъ Паисиевата разписка, 1761 г.:	Букви снети фотографски отъ ржкописа на историята, листъ 60[a].

ї.

к.

л.

м.

н.

о.

п.

р.

с.

ȣ.

х.

ъ.

Особенъ индивидуаленъ интересъ прѣдставятъ буквитѣ: *с* (=с), писано на два маха — съ точка горѣ и надолу съ полукрѫгъ; *є* (=є), писано на три маха — съ полукрѫгъ и двѣ точки; *і, і* (=і), писано като сегашно рѫкописно *і*. съ малки кукички на крайщата си; *т* (=г), *п* (=п), *д* (=д), писани съ малки кукички на долнитѣ си части и т. н. Характерно е и това, че и двата паметника не познаватъ едри или заглавни букви, а си служатъ съ обикновенитѣ малки букви при собствени имена или нови редове. Найсетнѣ и формата на надреднитѣ знаци въ подписа, именно надъ буква і, съотвѣтствуватъ на подобни знакове въ зографския рѫкописъ.

2. Техниката на Зографския рѫкописъ. Този рѫкописъ, съ своитѣ бѣлѣжки по бѣлото поле на листоветѣ, съ зачеркванията, оправкитѣ, съ недописанитѣ мѣста, оставени за по-късно попълване, има всички особености, присѫщи на черновка. Когато се прѣписва нѣщо готово, тамъ липсватъ реченитѣ особености; ето защо тѣ не личатъ и въ всички прѣписи на Паисиевата история, прѣписи чисти, ясно четливи, съ хубави червени заглавия, червени дати и пр. Тука трѣбва да си припомнимъ старата монастирска практика, дѣто рѫкописитѣ, прѣди да бѫдатъ пуснати въ употрѣба, сѫ бивали давани да се прѣпишатъ отъ извѣстни доброписци и граматици, когато такива не сѫ били самитѣ съчинители или прѣводачи.

Ето прочее по-главнитѣ особености на рѫкописа, които свидѣтелствуватъ за неговия още зачаленъ, компилационенъ характеръ. Авторътъ често пѫти отбѣлѣзва по бѣлото поле датитѣ или изворитѣ, отдѣто е черпилъ свѣдѣния. Така, на л. 13[а] отстрани се посочва изворътъ: Баронїа в частъ листъ ѱча. На л. 15[а] отстрани е посочена годината на събитието въ текста, лѣто ѱ҃ѕ, лѣто ѱ҃з. На л. 15[б] е посоченъ изворътъ отстрани: Бар(онїа) в҃ частъ лїсте ѿк҃г. На л. 16[а] е посоченъ другъ изворъ: ѿ (Мав)рѹб(ира)... На л. 20[б]:

Бароніа в҃ частъ лїстъ ц҃и҃. На л. 22[б]: Баронїа в҃ частъ лїстъ ц҃н, по-долу: пакѝ... о҃з; още по-долу: пакѝ ... п҃д; още по-долу: паки .. ч҃з зрѝ. На л. 63[а]: Баронїа листъ ц҃н, Баронїа листъ ҂а҃м҃г, Баронїа листъ ҂ао҃ѳ. Отъ тѣзи посочвания едни сж влѣзли вжтрѣ въ редоветѣ на текста въ прѣписитѣ на Паисия, а други обикновено ги нѣма въ прѣписитѣ. Посочването пакъ на л. 21[а] (Баронїа... частъ... листъ) еличена отъ самия авторъ, та и то вече не се срѣща въ никой отъ прѣписитѣ.

Авторътъ съчинитель на нѣколко мѣста е заличавалъ погрѣшни думи, редове или цѣли пасажи, па ги е оправялъ или допълвалъ съ собствената си ржка. Зачеркнатитѣ мѣста съдържатъ често съвсѣмъ други имена и данни отъ ония, които срѣщаме въ поправката. Други пакъ заличени мѣста не сж оправяни. Такивато погрѣшки не биха се срѣщали въ единъ прѣписъ па Паисия; напротивъ, въ познатитѣ прѣписи на Паисиевата история срѣщаме текста чистъ, и то съ съдържание отговаряще на поправкитѣ въ нашия ржкописъ. Ето нѣкои отъ по-важнитѣ поправки или изхвърлени мѣста въ ржкописа:

Л. 6[б], послѣденъ редъ: чловековъ на землї и҆ ѡнъ би҆лъ. Думитѣ на землї прибавилъ надъ реда.

Л. 13[а] заличени 13 реда, чието съдържание нито е повторено, нито поправено (срв. по-долу въ изданието, стр. 16).

Л. 14[а], 3[и] редъ отдолу, надъ думата Трївелїа отсетнѣ прибавено ст҃гѡ.

Л. 14[б], 1[и] редъ, надъ името аравъва пояснено послѣ съ друго мастило: то сꙋ маџари҆.

Л. 14[б], 4[и] редъ, заличена криво написаната дума аравско и написано послѣ съ друго мастило: аварско.

Л. 17[а], 1[и] редъ, заличено ѿ блгарск и писано веднага слѣдъ него ѿ грчаскаѧ.

Л. 21[а], на полето срѣщу послѣднитѣ редове било прибавено земла римъскаѧ, а сетнѣ зачеркнато.

Л. 28[б], 9[и] редъ прибавенъ отсетнѣ съ друго мастило: по преставленїе его ї҆меѧлъ мощи҆ свои нетленнї.

Л. 30[б], 15[и] редъ, думата арианские заличена и послѣ поправено съ друго мастило арменские.

Л. 32[а], 3[и] редъ, надъ всеи Болгарии прибавено съ друго мастило многа лета.

Л. 32ª, 2ⁱ редъ отдолу, слѣдъ побили прибавено съ друго мастило ї поробили.

Л. 36ᵇ, най-долниятъ редъ, послѣднитѣ думи Бладдавий пр. заличени.

Л. 38ᵇ, 4ⁱ редъ отдолу, слѣдъ думата благочестие заличени още при началното писане думитѣ: црствовалъ Костнатнъ десетъ лета въ Трново, слѣдъ които слѣдва: въсталъ . . .

Л. 43ᵇ. 2ⁱ редъ, слѣдъ градове слѣдващитѣ думи ни се заѧ л били заличени още при началното писане и надъ тѣхъ замѣстено съ не.

Л. 44ᵇ, 5ⁱ редъ отдолу, слѣдъ по мало отгорѣ прибавено отсетнѣ време.

Л. 45ª, 1ⁱ и 2ⁱ редове, заличени още при началното писане: Баронъ . първи . й въздвигáлъ . бра́нъ . проти́въ . Костанти́на . Шишма́на . цр҃ѧ й ꙋбилъ . его̀ на бою. По съдържание тѣзи редове отговарятъ на казаното вече въ края на прѣдидещия листъ 44ᵇ. Това повторение е направено отъ забравяне, толкова повече, че цѣлиятъ новъ листъ 45 е писанъ въ друго врѣме, съ друго мастило и дори съ друго перо.

Л. 45ª, 2ⁱ редъ отдолу, слѣдъ думата Асѣнъ послѣ е прибавено отгорѣ трети.

Л. 47ª, 10ⁱ редъ, слѣдъ на царство е прибавено съ друго мастило отсетнѣ болгарское.

Л. 48ᵇ. Една дума отъ прѣдпослѣдния редъ и цѣлиятъ послѣденъ редъ заличени: ѡставилъ г҃ сыни. Страшимира Асѣна й Їѡана Шизмана. Сѫщата мисълъ, но съ други думи, е изразена на слѣдната страница, която била писана въ друго врѣме и съ друго мастило: ѡставїлъ А҆леѯа́ндръ три си́нове Страшимиръ Шишманъ А҆сѣнъ.

Л. 54ª, послѣднитѣ 8 реда заличени и продълженъ другъ редъ на царетѣ. Освѣнъ че въ заличеното липсва името на единъ царь (Светославъ Тертеръ), но и редакцията на поправеното се различава доста отъ редакцията за заличеното. Това явно говори за оригинална, свободна работа, а не за прѣписъ. Ето за сравнение двѣтѣ редакции, първичната (погрѣшна) и вторичната (оправена):

л҃ (30) ц҃ръ Михаилъ втори по Петра цр҃твовалъ. л҃а (31) ц҃ръ	л҃ (30) ц҃ръ Свѣтославъ по Петра цр҃твовалъ . л҃а (31) ц҃ръ

Алеѯандръ по Михаіла цр҇твовалъ. л҇в (32) ц҇ръ Іѡанъ Шишманъ по Алеѯандра ѿца своегѡ црствовалъ последни ц҇ръ болгарскій билъ (.) Тако ѿ Асѣна великаго прваго ц҇ра болгарскагѡ. до Іѡана Шишмана последнагѡ ц҇ра болгарскагѡ ѿѱ҇к҇ (720) лето до ҂а҇т҇о (1370) лето л҇в҇ (32) цра преішли болгарскій цáри (.) На нѣкой се места й . . .

Михаілъ втори по Стослава црствовалъ . л҇в (32) ц҇ръ Алеѯандръ по Михаіла цр҇твовалъ . л҇г (33) ц҇ръ Іѡанъ Шишманъ по Алеѯандра ѿц҇а своегѡ цр҇вовалъ й тои последній ц҇ръ болгарски билъ (.) Тако ѿ Асѣна вѣликаго прваго ц҇ра болгарскагѡ ѿ лѣто гд҇нѣ ѱ҇к (720) до ц҇ра Шишмана последнаго й до лѣто ҂а҇т҇о (1370) прешли л҇г (33) црове болгарскій (.) В некои црквн й монастири . . .

Л. 62ª, 1ⁱ редъ, слѣдъ крáлъ отгорѣ прибавено сетнѣ съ друго мастило с҇ты.

Л. 62ª, 9ⁱ редъ, естъ заличено и отгорѣ сетнѣ съ друго мастило прибавено би҇лъ на пети соборъ.

Л. 63ª, 11ⁱ редъ, надъ свї народи послѣ прибавено съ друго мастило славѣнски.

Л. 63ᵇ, 13ⁱ редъ, надъ й некнїжнїи прибавено сетнѣ съ друго мастило въ пїсане.

Л. 65ª, послѣденъ редъ, слѣдъ нѣкой прибавено сетнѣ съ друго мастило мест . . .

Л. 65ᵇ, прѣдпослѣденъ редъ, почитаю поправено въ почитаютъ їхъ.

Въ два случая съчинительтъ е оставилъ празно мѣсто въ редоветѣ, съ цѣль по-късно да намѣри въ своитѣ извори нужнитѣ посочвания и да попълни недоизказаното. Тѣзи празнини срѣщаме слѣдъ думата месеца... на л. 20ᵇ долу и началото на слѣдния л. 21ª, а сжщо така и на л. 35ᵇ, 9ⁱ редъ, дѣто между думитѣ ц҇рствовалъ.... лѣта е оставено празно мѣсто за числото на годинитѣ. Тѣзи случаи говорятъ за ржкописъ-черновка. Сбирщината на разновиднитѣ листове, които съставятъ ржкописа, сжщо така свѣдочатъ за неговия черновй характеръ.

3. Колебанията въ правописа. Паиси вече самъ се изповѣдва, че не училъ граматика, че не обръщалъ внимание на наредбата на думитѣ и употрѣбата на буквитѣ. И на-

шиятъ ржкописъ въ това отношение напълно подсѣща Паисиевата неумѣлость. Правописната пъстрота личи въ всѣки редъ дори и засѣга буквитѣ, надреднитѣ знакове, ударенията и прѣпинателнитѣ знакове. Това показва, че ржкописътъ е още черновка, не минала подъ ржката на нѣкой прѣписвачъ-граматикъ, който да ѝ прѣдаде по-голѣма правописна установесть, както туй съзираме въ всички познати прѣписи отъ Паисиевата история. Тамъ, дѣто Паиси е прѣдавалъ направо своитѣ лични мисли, тамъ забѣлѣзваме най-непридирчивъ правописъ и простота. Такъво е напр. Прѣдисловието къмъ българскитѣ четци, стр. 5 сл. Тамъ не виждаме никакви ударения, а отъ надреднитѣ знакове най-често се употрѣбява безцѣлно само една точка надъ и (і); прѣпинателни знакове нѣма, а тукъ-тамѣ се мѣрка по нѣкоя точка между отдѣлнитѣ думи, и тъкмо тамъ, дѣто би имало нужда отъ такъвъ бѣлѣгъ, той липсва съвсѣмъ. На други мѣста, дѣто авторътъ е ималъ подъ ржка писани извори, влиялъ се е кога повече, кога по-малко отъ правописа на съотвѣтния текстъ. Така, при главата Пóлза ѿ ї̈стóрїи, дѣто Паиси сравнително по-точно се е държалъ о своя изворъ (Барони), тамъ и ржкописътъ прѣдставя не само извѣстна послѣдователность, но дори и грамотность: по-правилна употрѣба на ѣ, на ы, на ударения и др. Естествено, че и езикътъ тамъ не е Паисиевъ. Но сé си личи граматическото неумѣние на прѣписвача и невъзможностьта му да прѣпише рабски единъ текстъ.

Въ Барония, т. I, л. а[а]:

Вѣ́дѣнїе преждебы́вши͡х в҆ мі́рѣ се́мъ веще́й и҆ дѣ́ѧнїй, живꙋ́щымъ на землѝ не то́кмѡ поле́зно, но ѕѣлѡ́ потре́бно є҆́сть, (любомꙋ́дрый и҆ правосла́вный чита́телю.) Ѿ сегѡ́ бо премꙋ́дростїю и҆ добродѣ́телми а҆́ки нѣ́кїими дре́вними сокро́вищи, на се́лѣ ѡ҆брѣ́теными, всѧ́къ ѡ҆богати́тисѧ мо́жетъ: а҆ безꙋ́мїѧ и҆ всѣ́хъ ѕлодѣ́ѧнїй, ни є҆ди́номꙋ чи́нꙋ и҆ во́зрастꙋ при-

Въ Паисиевия ржкописъ:

Вѣ́дѣнїе прежде бы́въш(и)хъ в мі́рѣ се́мъ вещеї и҆ дѣ́ѧнїи. живꙋ́щымъ, на землѝ. не та́кмо поле́зно но и ѕѣлѝ потре́бно є҆́сть. любомꙋ́дрый чита́телю. аще навїкнеши сїхъ често прочїтоваты ѡ҆богатїши се разꙋмомъ, и҆ не бꙋдешы вѣсма неїскꙋсенъ. и҆ младїмъ де́темъ и҆ препростїмъ чловѣ́комъ. безѿтвѣтенъ . егдà по слꙋчаю въпросїтъ тъ . ѡ҆ пре́ждебы́вшїхъ въ

ли́чныⷯ, во всѧ̀ вѣки и҆ ро́ды ненави́димыⷯ, ѧ҆ки ѡ҆бветиша́вшихъ хꙋдѣйшихъ вещей, и҆ мно́гими лѣты согни́вшихъ и возсмердѣвшихсѧ ѹ҆ме́тѡвъ ѿвратѝвсѧ возгнꙋша́етсѧ.

Невѣждою весма̀ неискꙋ́снымъ, и҆ млады́мъ дѣтище, никогда́же в̾ соверше́нный ра́зꙋмъ и҆ во́зрастъ приходѧ́щимъ пребыва́етъ той, и҆́же с̾ нема́лымь стыдо́мъ свои́мъ ничто́ вѣдаетъ ѡ҆ вещехъ и҆ дѣлѣхъ пре́жде е҆гѡ̀ содѣѧныхъ. Ѿкꙋ́дꙋ же вѣдѣніе си́хъ возмо́жетъ списка́ти; а҆́ще не ѿ тѣхъ, и҆́же і҆сто́рїю, сі́есть дѣѧ́нїѧ ми́ра сегѡ̀ писа́ша, и҆ недолгое вре́мѧ пожи́вше, (никомꙋ̀ бо дарова́сѧ до́лгѡ жи́ти,) на до́лгое вре́мѧ писа́нїѧ ѡ҆ си́ⷯ ѡ҆ста́виша на́ⷨ; Са́ми собо́ю ѹ҆мꙋдрити сѧ немо́жемъ: кра́тки бо днѝ житїѧ̀ на́шегѡ сꙋ́ть на землѝ... Ѿ чте́нїѧ ѹ҆́бѡ дре́внихъ лѣтописа́нїй, и҆ ѿ чꙋжда́гѡ и҆скꙋ́сства, скꙋ́дость лѣтъ на́шихъ к̾ стѧжа́нїю ра́зꙋма наполнѧ́ти понꙋжда́емсѧ.

мі́рѣ. цр҇ковнаѧ деѧнїѧ и҆ цр҇кїе и҆сторі́кї, и҆ с не ма́лїмъ сти́домъ бꙋ́деши̑. егда̀ ѿ сі́хъ нїчто́же възмо́жеши̑, ѿвѣщевати̑.

Ѿкꙋ́дꙋ же видѣ́нїѧ сі́хъ возмо́жеши ‚ снїзкати. аще не ѿ си́хъ ‚ и҆́же деанїѧ мі́ра сегѡ̀ писа́ша. и҆ не длъго времѧ̀ пожі́вше. ни́комꙋ̀ бо дарова́ сѧ. долго жі́ти̑. на долго́е времѧ̀ пі́санїѧ ѡ҆ си́ⷯ ѡ҆ста́виша (.) Сами̑ собою ‚ оумꙋдри́тї се не можемъ. кра́тки бо сꙋ́ть дн҇и жі́тїѧ ‚ нашего́. на землѝ. ѿ четенїѧ оубо дре́внихъ лѣтопі́санї. и҆ ѿ чꙋжда́го искꙋ́ства, скꙋдость лѣтъ наш(и)хъ, ка стежа̀нїю ра́зꙋма. наплнатїи понꙋждаем се.

4. Черновката, чистиятъ Паисиевъ екземпляръ и прѣписитѣ отъ него. Зографскиятъ ржкописъ, ако не бѣше черновка, а прѣписъ, не щѣше да прави толкова отклонения отъ другитѣ прѣписи на Славѣнобългарската история, които помежду си се схождатъ изобщо и сочатъ своя общъ изворъ, различенъ въ извѣстни мѣста отъ черновката. Тѣзи различия произтичатъ отъ естеството на чистия Паисиевъ екземляръ, дѣто граматикътъ-прѣписвачъ, едно съ знанието на Паисия, друго може би самоволно, е поизгладилъ нѣкои изрази на черновката. Ето защо оправкитѣ, внесени въ чистия Паи-

сиевъ екземпляръ се повтарятъ въ прѣписитѣ, а не се посрѣщатъ само съ съотвѣтнитѣ мѣста въ черновката. Любопитно е, дѣто нѣкои нечетливо написани думи въ черновката сѫ били криво прѣдадени чрѣзъ чистия Паисиевъ екземпляръ въ всичкитѣ по-нататъшни прѣписи. Така напр. на л. 4[б] въ черновката на Паисия четемъ: падо́ша погибо́ша ѝсчезо́ша т. е. сѫщитѣ думи, които срѣщаме и въ Паисиевия изворъ, въ Барония л. в[а]: падо́ша, погибо́ша, ѝсчезоша. Въ всички обаче прѣписи на Славѣнобългарската история вториятъ глаголъ (погибо́ша) липсва, защото той е билъ пропуснатъ въ чистия екземпляръ на Паисия, отдѣто сѫ ставали прѣписитѣ. На л. 44[б] неясно написаната дума въ оригинала новина, въ израза ѿ нїхъ вадатъ новина, поради криво прочитане, чрѣзъ чистия Паисиевъ екземпляръ минава въ всички прѣписи като безсмислица: но весма́ въ Самоковския прѣписъ или ве́сма въ Котленския и т. н. На л. 45[а] добавената отсетнѣ дума третѝ надъ Їѡа́нъ Асѣнъ, е отмѣстена криво, та въ прѣписитѣ стои Тре́ти Ї҆ѡа́нъ ҆Асѣнъ (Сам. пр.) или Тре́тїи ҆Ї ѡа́нь ҆Асѣнь (Кот. пр.) вм. Їѡа́нъ Асѣнъ третѝ. На л. 46[б] заличената думица бидейки зачетена като но, произлѣзла безсмислица, която се повтаря въ всички прѣписи. Самоковскиятъ прѣписвачъ уловилъ правия смисълъ, та прѣправилъ фразата:

Черновка:	Котленски прѣп.	Самоковски прѣп.
/// Ца҃ръ гръческѝ ѝзишелъ с войска гръческаѧ но лꙋкавъ си́и ...	Но ц҃рь гре́чески ѝз҆шел҆ с воиска́ гре́ческаа, но лука́вски ...	Но Андронѝкъ лꙋкавъ сїй ѝз҆шелъ со своѝ во́искꙋ гре́ческꙋю ...

На л. 61[б] въ чистия Паисиевъ екземпляръ като се прѣписало криво два пѫти м҃ за числото на буквитѣ, получила се грѣшката въ всички прѣписи. Въ оригинала е: Постил се ст҃ы Кѵри́лъ м҃ (40) дн҃и ѝ извадилъ л҃и҃ (38) слова, а въ прѣписитѣ и на двѣтѣ мѣста м (40). Въ Храбровото сказание, което е било познато на Паисия, стои въ случая л҃и҃, както е въ черновката. Особено поучителна за нашата теза е грѣшката направена въ прѣписитѣ съ цифрата ц҃н (950) на л. 62[а]. То е въ израза: Баронїа листъ ц҃н (950). Пакъ въ лѣто ѿм҃є (845) Мꙋртагонъ ... Докато всички прѣписи, водени отъ чистия Паисиевъ екземпляръ, за тази цифра даватъ ц҃и (908).

само въ черновката си стои истинското число (ц҃н) 950, което дѣйствително отговаря на изданието на Барония, дѣто на л. 950 се говори за Омортага прѣзъ год. 845. Погрѣшката е произлѣзла отъ смѣсване на н съ и.

Тука трѣбва да споменемъ и за цѣнната инакъ бѣлѣжка въ заглавието на Словѣнобългарската история за годината, когато Паисии билъ дошълъ въ Атонъ, 1745 г. Отъ смирение, вѣроятно, Паиси не е далъ да се пише това въ чистия екземпляръ, затова и бѣлѣжката не се срѣща нийдѣ другадѣ въ прѣписитѣ, а си стои само въ черновката.

За прѣгледность, чистиятъ Паисиевъ екземпляръ е билъ снабденъ съ киноварени червени заглавия, дати и имена, нѣщо, което се срѣща въ всички прѣписи на Паисия, но го нѣма въ черновката. Но затова пакъ по черновката сж запазени слѣди отъ червено мастило и то при редоветѣ, които послѣ сж послужили за заглавия. Тѣзи червени чертици и капки сж останали отъ перото, когато по черновката е билъ тъкменъ чистиятъ текстъ на историята.

И тъй, най-надежнитѣ и може би прѣки прѣписи отъ Славѣнобългарската история, каквито сж напр. Котленскиятъ отъ 1765 г., Самоковскиятъ отъ 1771 г., Тошковичевиятъ отъ 1830—40 г., се нахождатъ въ извѣстна близость съ чистия Паисиевъ оригиналъ и всички заедно се отдѣлятъ отъ черновката съ нѣкои особености, които именно доказватъ между друго първообразностьта на Зографския ржкописъ. Ето по-важнитѣ отъ тия особености въ черновката и тритѣ най-видни прѣписи отъ Паисия:

Черновка на Паисия:	Котленски прѣписъ:	Самоковски прѣписъ:	Тошковичевъ прѣписъ:
Л. 1[а]: въ лето ҂а҃ѱ҃м҃е в҃ и събравшаго їсторїю сїю.	(изпуснато)	сжщо	сжщо
Л. 1[а]: кои ревнѹете и ѹсрдсвѹете.	кои ревнѹ́еть и ѹсердствѹ́еть.	сжщо	сжщо
Л. 1[б]: четати и дѹмати.	чита́ти и говорити.	сжщо	сжщо
Л. 1[б]: за толїко лета цр҃свѹвали.	за толико црц҃твова́ли.	сжщо	сжщо
Л. 2[б]: или се срамишъ предъ мѹдри и трговци... защо са болгаре...	или се сра́мишь премѹ́дри . . .	а ти се сра́мишъ защо̀ си болга́ринъ.	както К[1]).
Л. 3[а]: ѿ небреженїе не препїсѹвали.	... не претолкова́ли.	сжщо	сжщо

[1]) К. = Котленски прѣписъ.

Чрновка на Паисия:	Котленски прѣписъ:	Самоковски прѣписъ:	Тошковичевъ прѣписъ:
Л. 3б: Ѿбрестй оу много ӏсторий рꙋкопӏсни й ща-(м)би.	Ѿбрѣсти рꙋкописни й печатни.	сжщо	сжщо
Л. 4б: пэдо́ша погибо́ша и҆счезо́ша.	падо́ша, й исчезо́ша.	падо́ша йсчезоша.	сжщо
Л. 4б: себѐ йлѝ до́мꙋ.	се́бе й до́мꙋ.	сжщо	сжщо
Л. 7а: чловѣцй почели творити стлпъ.	чл҃ци твори́ти столп.	сжщо	сжщо
Л. 8а: тоѧ родъ й ѩзикъ пошли.	пошлѐ	както Ч.[1]	както К.
Л. 8б: Ѿ ѡна земла й Ѿйшли къ западꙋ.	Ѿ ѡ҆нїꙗ зе́млю кь за́падꙋ.	сжщо	сжщо
Л. 9а: ѡ҆долели славѧнй на брани.	Ѿдоле́ли на бра́нь.	надви́ли на во́иска.	както К.
Л. 10а: в прва частъ Баронна на листе . . .	пи́шеть Баро́нь вь пе́рваа ча҃ть Баро́нїа на ли́сть ф҃ ѯ҃ ꙁ҃.	сжщо	сжщо
Л. 10а: ѡ҆нъ побегналъ ѡ҆ни го гонилй й постигли при Едрене.	ѡ҆нь побѣгналь, да би ꙋ҆те́каль; ѡ҆ни го го-ни́ли прї ҇Ӏедренѐ.	сжщо	сжщо
Л. 10б: ѡ҆хридска земла й патриаршиа.	ѡ҆хридскаꙗ й патриа҆ршїа.	сжщо	сжщо
Л. 11б: Ѿ тамо грчкй народъ й населилъ болгарй.	Ѿ тамо гре́ци, и населили се бо́лгари.	сжщо	сжщо
Л. 11б: ра(з)пространйлй разширилй землю.	распространи́ли землю.	сжщо	сжщо
Л. 12а: веча са по море карацйй венециѧномъ работаютъ.	кора́бчїи венеце́нѡмь работа́ють.	влеча се по море ко́рабчйй венециа́ном работа́ю҃.	както К.
Л. 15б: въ мона́шескї чи́нъ.	въ и҆ноческй чи́нь.	сжщо	сжщо
Л. 18б: пйсалъ цр҃ю Копронимꙋ.	посла цр҃ю Копро-ни́мꙋ.	сжщо	сжщо
Л. 20а: билѐ. на небе́сїи. стра́шно. знаме́ние.	би́ло на нбⷭ҇и знаме́нїе.	сжщо	сжщо
Л. 32б: читатй по богарски . . . и читалй по болгарскй ѩзикъ.	чита́ти по слове́нски . . . й чита́ли по слове́нски.	както Ч.	както К.
Л. 33б: но пакї ѡна воиска побилй болгарй й възели въ пленъ Алеѯиа дꙋка Аспида три генерали грческие.	(изпуснато всичкото)	ѻнь па́кй тре́ти пꙋ́тъ посла́лъ во́иска на ҇Асѣна много й побежден бьілъ Ѿ ҇Асе́на.	(липсва текстътъ на Ч. и на С.[2])

[1]) Ч. = черновката.

[2]) С. = Самоковски прѣписъ.

Черновка на Паисия:	Котленски прѣписъ:	Самоковски прѣписъ:	Тошковичевъ прѣписъ:
Л. 34б: простре й истощи на милостиній.	простре на милостинѧ.	също	също
Л. 34б: такова благочестие й миръ сіало въ Болгарию въ време благочестиваго й славнаго ц҃ра Асѣна.	та́ково бл҃гоче́стїе сїꙗлѡ вь Бо́лгарїю вь вре́ме бл҃гочести́ваго цр҃ѧ Асѣнѧ.	също	също
Л. 35б: царствовалъ . . . лѣта.	(на празното мѣсто за числото прибавено 50)	също	също
Л. 35б: Петръ . . . петъ лета цр҃ствовалъ по Асѣна.	Петрь три́ лѣ́та цр҃твова́ль по Асѣнѧ.	също	също
Л. 38б: во женꙋ Марию свою братаніцꙋ.	въ же́нꙋ сво́ю брата́ницꙋ.	въ же́нꙋ свою бра́таніцꙋ Марїю.	както К.
Л. 39а: Симеѡнъ Неманъ првй.	Не́мань, нарече́нїи Сѵмеѡ́нь, первїи.	също	същ
Л. 39аб: билй ѿ рода латинска а не србска(.) ѿ Ликиніа влачили свое племе србскй крали а женй зималй ѿ иний крали й царй.	не би́лъ ѿ ро́да сербска, но ѿ ро́да лати́нска, ѿ племе цр҃ѧ Лики́нїѧ мꙋчи́телѧ; та́ко ѿ латини влачи́ли сво́е пле́ме, а҃ же́ни зима́ли ѿ дрꙋги кралевства.	също	също
Л. 39б: й изгналъ егѡ братъ егѡ Владиславъ.	и҃ и҃згна́ль е҃го Владисла́вь.	също	също
Л. 43а: Каламариа дъщи Ђура деспота.	Кала́марїа, д҃щи де́спота.	също	също
Л. 43б: де е кой ѿ нихъ.	де́ка ко́й ѿ ни́х.	също	също
Л. 47б: велики тра́къ оу крайнї.	вели́ки оутра́кь на Кра́ини.	вели́ки ꙋтракъ оу Кра́ини.	също
Л. 51а: не врло йскосно щампалй книги.	не би́ли и҃скꙋ́сни щампа́ли кни́ги.	не билй и҃скꙋсни и҃ просто щанпали кнйги.	както К.
Л. 52а: много цр҃ства й кралевства.	мно́го цр҃тва.	също	също
Л. 52б: де що хотелй похищалй й први и начелнй.	дѐ щѐ хоте́ли; и҃ пе́рви нача́лни.	също	също
Л. 52б: наꙋчилй много ѿ чинъ й сꙋдъ христиански.	наꙋчили ѿ чин хр҃тїански.	също	също
Л. 52б: похищали безъ сꙋдно.[1])	похищали без стꙋдно.	също	също
Л. 53б: Сꙋботинъ по Сабина и Телезвїа цр҃ствовалъ.	Сꙋботи́нъ по Сабина цр҃твоваль.	също	също

[1]) Судно́ — съдене. Прѣписвачитѣ не разбрали диалектичната дума судно́.

Черновка на Паисия:	Котленски прѣписъ:	Самоковски прѣписъ:	Тошковичевъ прѣписъ:
Л. 53б: Се рекохомъ за болгарй й цри йхъ й грцй како са непрестана бранъ имеалй грцй й болгарй.	Рекóхомь за бóлгари ѝ ц҃ри и҃хь; ѝ грéци ѝ бóлгари.	сѫщо	сѫщо
Л. 61б: постил се ст҃ы Кѵрúлъ м (40) дни и извадилъ лѝ (38) слова.	пóстил се с҃ти Ки-рúль. м҃ (40). д҃ни ѝ ѝзвадиль. м҃ (40). слóва.	сѫщо	сѫщо
Л. 63б: некои ѡ рѹсиꙗни й ѿ србие немачкй по-поносатъ й рѹгают се болгаромъ.	нѣакои ѿ нúхь рѹ-гают се болгаромь.	сѫщо	сѫщо

5. Зографскиятъ ржкописъ-черновка, сравненъ съ познатитѣ прѣписи на Паисиевата история, явно спазва най-вече говорни особености, присѫщи на пририлскитѣ крайща, отдѣто е билъ и Паиси. Срв. стр. XX. Докато Котленскиятъ прѣписъ напр. носи нѣкои особености на източното нарѣчие въ вокализма или въ ударенията на думитѣ; докато Самоковскиятъ прѣписъ се влияе отъ църковно-славѣнската фонетика, както е случаятъ и при Тошковичевия прѣписъ и пр., само Зографскиятъ ржкописъ, повече отъ другитѣ, е спазилъ слѣди отъ самоковско-дупнишкия диалектъ на автора. Въ него сравнително личатъ и повече сърбизми и по-малко русизми.

6. Находката на ржкописа, който ни занимава, именно въ Зографския монастирь, тамъ, дѣто е била довършена Славѣнобългарската история, говори сѫщо така въ полза на това, че този ржкописъ е черновката. Чистиятъ текстъ на историята е билъ занесенъ отъ Паисия изъ Българско и едва ли е билъ възвърнатъ въ Зографъ.

Зографскиятъ ржкописъ, като черновка на Славѣнобългарската история, неподложена на случайнитѣ промѣни, внесени отъ граматика-прѣписвачъ, естествено стои по-близо до Паисия. Само въ тази черновка сѫ отразени най-добрѣ писателскитѣ похвати на автора, неговиятъ езикъ, правописъ и диалектични особености отъ родния му край.

V.

Библиография.

Тукъ посочвамъ всички познати менъ ръкописи, издания, статии и бѣлѣжки, които засѣгатъ Паисия и неговата Славѣнобългарска история. Събраното изреждамъ хронологически, за да се види какъ се е ширило Паисиевото дѣло и какъ е расълъ по години интересътъ къмъ неговото проучване и освѣтление въ книжнината. Прѣписитѣ и прѣправкитѣ на Славѣнобългарската история именувамъ по мѣстата, дѣто сѫ били тѣ писани или дѣто сѫ били намѣрени. Така ще се досѣщаме по-лесно и за срѣдищата изъ Българската земя, въ които сѫ свѣтѣли лѫчитѣ на Паисиевия огънь за народно свѣстяване. Само нѣкои безвѣстни ръкописи, за които липсваха данни, нарекохъ по мѣстото, дѣто тѣ се нахождатъ сега или по лицето, което ги е обявило.

Рѫкописи:

1762 г. — Паиси йеромонахъ, Славѣнобългарска история. Нейниятъ първообразъ се пази въ Зографската рѫкописна сбирка, Св.-гора. Тукъ се издава за първи пѫть.

1765 г. — Котленски прѣписъ. Направенъ по оригинала отъ попъ Стойко Владиславовъ въ Котелъ прѣзъ 1765 г. За него най-първо се помена въ Българскы книжици 1859 г. II часть, кн. I, стр. 540—541, въ забѣлѣжката. Г. Кръстевичъ извѣсти за сѫщия прѣписъ и въ Читалище 1871 г., кн. XI, стр. 335—337. Сега се пази въ рѫкописната сбирка на Българската народна библиотека въ София, № 368.

1771 г. — Самоковски прѣписъ. Направенъ отъ попъ Алекси Велковичъ Поповичъ въ Самоковъ прѣзъ 1771 г. Пази се въ рѫкописната сбирка на Св. Синодъ на Българската църква въ София.

1772 г. — Рилски прѣписъ. Направенъ въ Рила по Самоковския прѣписъ. Пази се между книгитѣ на проф. М. Дриновъ, сега притежание на Българската народна библиотека въ София.

Прѣди
1772 г. — Жеравненски прѣписъ. Намѣренъ въ Жеравна прѣзъ 1838 г. и изпратенъ Априлову въ Одеса. Отъ Априлова останалъ у А. И. Маркевичъ, членъ на Одеското дружество за история и старини, а отъ него миналъ у И. И. Курисъ, членъ на сѫщото дружество. (Срв. Лаврозъ въ Труды восьмаго арх. съѣзда въ Москвѣ II т., 250; въ второто издание на Паисия отъ Лонгинова, стр. 54).

1783 г. — Кованлъшки прѣписъ. Писанъ отъ попъ Стояна въ с. Кованлъкъ (Търновско) прѣзъ 1783 г. (Срв. А. Теодоровъ, Псп. LVIII, 663). Сега се пази въ рѫкописната сбирка на Българската народна библиотека въ София, № 369.

1784. г. — Еленски прѣписъ. Писанъ отъ Дойно граматикъ въ с. Елена прѣзъ 1784 г. Сега се пази въ рѫкописната сбирка на Българската народна библиотека въ София, № 370.

1785 г. — Зографска българска история (Історіа в кра́тцѣ ѿ болгарословенскѡмъ народѣ). Това е независимъ компилационенъ трудъ по българската история, възникналъ около врѣмето, отъ когато е и Паисиевиятъ трудъ. Прѣписътъ е правенъ прѣзъ 1785 г. въ параклиса Св. Апостоли до Зографския монастирь въ Св.-гора. За него пръвъ оповѣсти Г. Раковски въ Българска старина 1865, стр. 200 сл., сетнѣ го издаде С. Аргировъ въ Псп. LXVIII и Йор. Ивановъ въ Български старини изъ Македония 1908, стр. 159—174, съ архивни бѣлѣжки за неговото по-нататъшно проучване.

1792 г. — Спиридо́нъ їеросхимонахъ, Істо́рїѧ в' кра́тцѣ ѿ бо́лгарскомъ наро́дѣ славе́нскомъ. Пази се въ Императорската Публична библиотека въ Петербургъ подъ знакъ Q. IV, № 333. Бѣлѣжка за нея даде В. Н. Златарски, Къмъ въпроса за тъй нареченитѣ прѣправки на Паисиевата история, Псп. LIX, 730 сл., а сетнѣ прѣзъ 1900 г. я и издаде. Вж. по-долу.

1809 г. — Русенски прѣписъ. Писанъ въ Русе отъ хилендарския проигуменъ йеромонахъ Пантелеймонъ прѣзъ 1809 г. Пази се въ библиотеката на Хилендарския монастирь, № 444.

1819 г. — Прѣписъ на Спиридоновата българска история. Направенъ отъ Петко попъ Манафовъ прѣзъ 1819 г., вѣроятно въ Габрово. Пази се въ библиотеката на Априловската гимназия въ Габрово. Бѣлѣжка за него даде В. Н. Златарски въ прѣдговора къмъ изданието на Спиридоновата история, стр. LI—LII.

1820 г. — Хилендарски прѣписъ, наричанъ Царственикъ. Направенъ на 9 ноември 1820 г. и се пазѣлъ нѣкога въ Хилендаръ. За него узнаваме отъ една бѣлѣжка къмъ Башкьойския прѣписъ, който билъ направенъ по „Хилендарския царственикъ.“ Сега неизвѣстно дѣ се намира.

Начало XIX в. — Карловецки прѣписъ. Прѣзъ 1912 г. го видѣхъ въ Патриаршеската библиотека въ Ср. Карловци. Въ надслова прилича на Чехларовския прѣписъ. Въ Карловецкия прѣписъ между друго четемъ: . . . нарежденно некоторимъ Паисїемъ Іеромонахомъ Хилендарскомъ, єще же и ѿ другихъ повѣствователи достовѣрнихъ на ползу роду болгарскому в лѣто ҂аѿѯв: — Въ езика личатъ източнобългаризми.

Начало XIX в. — Попъ Йоанова прѣправка. На първия листъ стоятъ бѣлѣжки, писани отъ двѣ различни ръцѣ, за двамата първи притежатели на прѣписа: 1) сїа книга : на папа Іωанна 1830, 2) по семъ дана бистъ въ л: г: 1853 нѣкоему монаху Данїилу Хилендарскому. Пази се въ ръкописната сбирка на Етнографския музей въ София, № 583.

Начало XIX в. — Пирдопска прѣправка. Споредъ проф. Б. Цоневъ (Описъ на ръкописитѣ и старопечатнитѣ книги на Народната библиотека въ София, 1910, стр. 416) ще да е прѣписвана отъ пирдопския даскалъ Теодора. Сега въ ръкописната сбирка на Българската народна библиотека въ София, № 374. Може би тая прѣправка да е сѫщата, що видѣлъ М. Ивановъ между книгитѣ на хаджи Ивана въ Пирдопъ. (Срв. Сборникъ за нар. ум., наука и книжнина, VI, 84 забѣлѣжка).

1828 г. — Сопотска прѣправка. Писана отъ клисуреца йеромонахъ Пантелеймонъ въ Сопотския монастирь прѣзъ 1828 г. За нея се извѣсти въ Българскы книжици. 1859 г. II часть, стр. 540 въ забѣлѣжка.

1830 г. — Първа Змѣевска прѣправка. Писана отъ попъ Йоаникия Петковичъ въ с. Змѣево (Дервентъ, Старозагорско) прѣзъ 1830 г. Сега изгубена. (Срв. В. Н. Златарски, къмъ въпроса и пр. Псп. LIX, 727, 749).

1831 г. — Втора Змѣевска прѣправка. Писана отъ учителя монаха Харитона прѣзъ януари 1831 г. въ с. Змѣево (Дервентъ, Старозагорско). Сега притежание на Н. А. Началовъ. (Срв. отъ сѫщия, Забѣлѣжка за Паисиевата история, Псп. XLVI; В. Н. Златарски, къмъ въпроса и пр., Псп. LIX, 749).

1831 г. — Чирпанска прѣправка, по-рано наричана Геровска. Писана съ залѣгането на монаха Харитона, учитель въ Чирпанъ, сѫщиятъ който прѣписва втората

Змѣевска прѣправка. (Срв. Ламанскій въ ЖМНП. 1869 г. септемврийска книга; М. Дриновъ, Браилско Периодическо списание IV). Принадлежи на наслѣдницитѣ на Найденъ Герова.

Най-късно
1831 г. — Русенски царственикъ. За него поменава Венелинъ (Сборникъ за Народни умотворения, наука и книжнина, I, 178), че се намиралъ въ логотета на Русенския владика. Може би да е сѫщиятъ Хилендарски царственикъ отъ 1820 г.

1832 г. — Харитоновска прѣправка. Писана отъ Харитонъ монахъ на 10 януари 1832 г. неизвѣстно дѣ. Харитонъ ще е сѫщиятъ прѣписвачъ на втората Змѣевска прѣправка и на Чирпанската. Липсватъ четири листа, 79—82, които съдържатъ частьта за славѣнскитѣ учители Кирила и Методия. За нея се извѣсти въ Църковенъ вѣстникъ отъ 12 май 1912 г.

Най-късно
1836 г. — Дрѣновска прѣправка. Прѣзъ 1836 г. се нахождала въ даскалъ Георги отъ Дрѣново и била назначена за учебникъ на по-малкитѣ ученици. (Срв. Славейковъ въ Фотиновия юбилеенъ сборникъ, 88).

Най-късно
1837 г. — Дрѣновски прѣписъ, наричанъ Царственикъ Прѣди 1837 г. се нахождалъ въ Дрѣновския монастирь Св. Архангели. По него билъ направенъ Зотовскиятъ прѣписъ. (Срв. П. А. Лавровъ въ Труды восьмаго арх. съѣзда, II т., стр. 250; В. Н. Златарски, Къмъ въпроса и пр., Псп. LIX, 740 сл.).

1837 г. — Старозагорска прѣправка. При послѣсловието е поставена дата 1837 г. и приписка за пѫтуването прѣзъ това врѣме на султанъ Махмуда II прѣзъ България. За мѣстото, дѣто е писана прѣправката (Стара-Загора) сочи бѣлѣжката за минаването на султана: „и прѣзъ Захра мина на маія 10 день.“ Рѫкописътъ билъ намѣренъ въ Стара-Загора и се пази въ библиотеката на тамкашната Дѣвическа гимназия. (Срв. Отчетъ на Старозагорската Дѣвическа гимназия за год. 1896/97, стр. 135).

1837 г. — Зотовски прѣписъ. Направенъ по Дрѣновския царственикъ отъ учителя Стефанъ попъ Зотовъ и ученицитѣ му прѣзъ 1837 г. по порѫка на Априлова. Сега неизвѣстно дѣ се намира. (Срв. В. Н. Златарски, Къмъ въпроса и пр., Псп. LIX, 740 сл.).

1838 г. — Венелиновски прѣписъ. Направенъ по Зотовския за Венелина прѣзъ 1838 г., 20 юни. Пази се въ Румянцовския музей въ Москва, № 1022. (Срв. П. А. Лавровъ

въ Труды восьмаго арх. съѣзда въ Москвѣ, II т., стр. 250; В. Н. Златарски, Къмъ въпроса и пр., Псп. LIX, 741 сл.).

Слѣдъ
1839. г. — Григоровичева прѣправка на Паисиевата история. Намѣрана отъ В. Григоровича и се пази въ ржкописната сбирка останала отъ сжщия, № 1731. (Срв. П. А. Лавровъ, Труды восьмаго археол. съѣзда въ Москвѣ, II т., стр. 252—263. Лавровъ описва прѣправката и дава извадки отъ нея).

1830—40 г. — Тошковичевъ прѣписъ. Донесенъ отъ Св.-гора на Стефана Тошковичъ въ Одеса. Издаванъ два пжти отъ Лонгинова, прѣзъ 1885 г. и 1893 г.; прѣиздадена отъ М. Москова по първото Лонгиново издание и отъ А. Теодорова по второто. Сега се пази въ библиотеката на Калоферското читалище.

Около
1840 г. — Хилендарска прѣправка. Озаглавена е: Исторіа и царствіе болгарское. Сега се пази въ Хилендарската библиотека, № 498. Въ своята лѣтопись изрежда събитията станали току прѣди 1840 г.

1842 г. — Башкьойски прѣписъ. Правенъ по нѣкой Хилендарски царственикъ отъ 1820 г. отъ сливненеца попъ Васили Маноиловъ въ с. Башкьой (Кирсово), Бесарабия. прѣзъ 1841—1842 г. Сега се намира въ ржкописната сбирка на Българската народна библиотека въ София, № 375.

1842 г. — Втора Старозагорска (Фотиновска) прѣправка. За нея съобщава Славейковъ въ Фотиновия юбилеенъ сборникъ, стр. 87, 87.

1842 г. — Първи Търновски прѣписъ. Правенъ отъ П. Р. Славейковъ и Хр. Драгановъ въ Търново прѣзъ 1842 г. Сега се пази въ ржкописната сбирка на Българската народна библиотека въ София, № 371.

1842 г. — Втори Търновски прѣписъ. Правенъ отъ П. Р. Славейковъ и Хр. Драгановъ въ Търново прѣзъ 1842 г. Пази се въ ржкописната сбирка на Българската народна библиотека въ София, № 372.

1842 г. — Свищовска прѣправка. Писана отъ Василъ Станковичъ въ Свищовъ прѣзъ 1842 г. Сега е притежание на проф. Г. Данаиловъ. (Срв. бѣлѣжка за нея у В. Н. Златарски, Къмъ въпроса и пр., Псп. LIX, 727 сл.).

1843 г. — Горнетурченски прѣписъ, наричанъ Царственикъ. Правенъ отъ даскалъ Драгия въ с. Мурадъ-бейкьой (Горнитѣ турчета) прѣзъ 1843 г. Намира се въ Етнографския музей въ София, ржкописна сбирка, № 717.

1845 г. — Трети Търновски прѣписъ. Правенъ отъ Т. Шишковъ въ Търново прѣзъ 1845 г. Пази се въ ржкописната сбирка на Българската народна библиотека въ София, № 376.

XIX в. — Чехларовски прѣписъ. Намѣренъ въ Търново отъ Н. Чехларовъ, членъ отъ Софийския апелативенъ сждъ. Пази се въ ржкописната сбирка на Българската народна библиотека въ София, № 373.

XIX в. — Московъ откжслекъ. Съдържа 8 листа отъ края на Паисиевата история, именно за славѣнскитѣ учители Кирила и Методия и за българскитѣ светци. Откжслекътъ прѣдставя часть отъ прѣписъ на Паисия. Пази се у М. Московъ въ Търново.

XIX в.? — Бодянски прѣписъ. М. Дриновъ го видѣлъ у О. М. Бодянски въ Моска. Съдържалъ двѣ глави отъ Паисиевата история. (Срв. Брпсп. 1871 г., кн. IV, 6).

XIX в.? — Македонска прѣправка. Намѣрена отъ Гилфердинга въ Македония. Ламански я уподобява на другъ Гилфердинговъ ржкописъ, сжщо намѣренъ въ Македония, и за който по-сетнѣ се узна, че е Спиридоновата история. (Срв. ЖМНП. отъ 1869 г., часть CXLV и в. Голосъ отъ 1869 г., брой 69).

Издания, статии и бѣлѣжки:

1844 г. — Христаки Павловичъ Дупничанинъ напечата анонимно въ Буда-Пеща прѣзъ 1844 г. една прѣправка на Паисиевата история подъ надсловъ: Царственникъ или исторія болгарская, която учи отъ гдѣ са Болгаре произишли, како са кралевствовали, како же царствовали и како царство свое погубили и подъ иго подпаднали, изъ Мавробира Латинскаго, Барония, Іоанна Зонаря, Буефира Французскаго, Теофана Греческаго, светаго Ефтимия Терновскаго, светаго Димитрія Ростовскаго и другихъ лѣтописцевъ собрана. Издание первое. Bolgarische Geschichte. У Будиму. Писмены Кр. Свеучилишта Пещанскогъ, стр. 88. За състава на този Царственикъ писа В. Н. Златарски въ Училищенъ прѣгледъ, год. XI, 678—693.

1852 г. — В. Григоровичъ, Статьи касающіяся древняго словянскаго языка. Казань 1852. На стр. 52 има бѣлѣжка за Паисия, за когото се казва, че билъ написалъ къмъ срѣдата на XVIII в. кратка българска история. Григоровичъ дава двѣ кжси извадки отъ историята, една за Седмочисленицитѣ, друга отъ послѣсловието. Григоровичъ прибавя, че историята на Паисия се нахождала въ ржкописи, отъ които поменава единъ у Априлова.

1859 г. — Българскы книжици, часть II, кн. I, стр. 540—541. Помѣстена е бѣлѣжка за Котленския прѣписъ на Паисиевата история.

1860 г. — Г. С. Раковски, Нѣколко рѣчи о Асѣню пьрвому и пр. У Бѣлградъ 1860. На стр. 20—21 авторътъ печата извадки отъ Жеравненския прѣписъ; а на стр. 42 дава извадки отъ Царственика на Хр. Павловичъ, безъ да подозира връзката му съ Паисиевата история. На стр. 44—47 дава пакъ извадки отъ бѣлѣжкитѣ на четцитѣ на сѫщата история.

1865 г. — Г. С. Раковски. Българска старина. Букурештъ 1865. На стр. 200—202 Раковски поменава за така нареченитѣ Царственици (български истории) и дава извадки отъ Спиридоновата българска история.

1869 г. — А. Гильфердингъ. Празднованiе тысячелѣтiя кончины свв. Кирилла и Меѳодiя, 14-го февраля. (Срв. в. Голосъ бр. 69, 10 мартъ). Авторътъ говори за една българска история (Спиридоновата) и дава извадки отъ нея.

1869 г. — В. Ламанскiй. Болгарская словесность XVIII вѣка. ЖМНП, часть CXLV, 107—123. Ламански описва Чирпанската прѣправка на Паисия отъ 1831 г. и прави дълги извадки изъ нея.

1869 г. — М. Дриновъ, Изводъ изъ една новонайдена Българска лѣтопись. (Срв. Исторически прегледъ на българска-та цьрква отъ М. Дриновъ, 1869, стр. 184—186). Изводътъ, който прави Дриновъ, е отъ Спиридоновата българска история, смѣтана тогава отъ Гилфердинга като прѣписъ отъ старинска лѣтопись.

1871 г. — Е. Голубинскiй, Краткiй очеркъ исторiи православныхъ церквей и пр. Москва 1871. На стр. 709—710 авторътъ поменава за българския историкъ и за прѣписитѣ отъ историята му, като напр. Венелиновскиятъ и др.

1871 г. — М. Дриновъ, Отецъ Паисий, неговото време, неговата история и ученицитѣ му (Периодическо списание, Браилско, кн. IV, 3—26). Това е първа основна статия за Паисия и неговото дѣло.

1871 г. — Читалище, I, год. кн. XI, стр. 335—337. Гаврилъ Кръстевичъ дава покрай друго извадка за Търновската патриаршия отъ Котленския прѣписъ на Паисия.

1871 г. — Периодическо списание (Браилско), кн. III, 30—30. Въ статията Животописание авторътъ (В. Друмевъ) дава кѫси бѣлѣжки за Паисия и кратки извадки отъ историята му.

1875—1876 г. — (Л. Каравеловъ). Соколъ. Сборникъ отъ разни списания за прочитане. Книга I. Букурещъ 1875 г.,

стр. 175—158. На посоченитѣ страници се дава извадка отъ прѣдисловието на Паисиевата история.

1876 г. — В. Макушевъ въ рецензията си на Иречековата Българска история, въ ЖМНП. часть CXCVII, стр. 103, поменава за прѣдполагаемата Търновска лѣтопись и за Паисия.

1882 г. — Ив. Вазовъ, Паисий (въ сбирката стихове Поля и гори, Пловдивъ, 1884 г. стр. 119—122).

1885 г. — Ив. Вазовъ, Срѣщу Атонъ (стихотворение въ сп. Зора, Пловдивъ, I кн., стр. 29).

1885 г. — А. В. Лонгиновъ, Исторія Славено-болгарская о народахъ и о царѣхъ и святыхъ болгарскихъ и о всѣхъ дѣянія и бытія болгарская. Собрано и нареждено Паисіемъ іеромонахомъ бывшаго во Святой гори Афонскія отъ епархіи Самоковскія. Во лѣто 1762, на ползу роду болгарскому. Изд. А. В. Лонгиновымъ по списку, принадлежащему потомственному печетному гражданину Н. С. Тошковичу. Люблинъ 1885, стр. 80.

1886 г. — М. Дриновъ, Още нѣколко бѣлѣжки за Паисия и за неговата история (Псп. XIX—XX, 134—145).

1887 г. — Ofeїcoff, La Macédoine au point de vue ethnographique, historique et philologique. Philippopoli 1887, стр. 66—70.

1890 г. — Ив. Д. Шишмановъ, Паисий и Руссо. Aperçu. (Денница, София, год. I, кн. 7 и 8, стр. 353—354).

1892 г. — По нашето народно свѣстяване. Отецъ Паисий (сп. Цѣлина, Пловдивъ, год. I, кн. 1, стр. 8—9).

1893 г. — Хр. Д. Христовъ, Значението на Паисия за нашето духовно и политическо възраждание. Ученическа бесѣда (Училищна сбирка, Силистра, год. I, 1893, кн. 2, стр. 27—38).

1893 г. — С. Т., Иеромонахъ Паисий (Изворъ, Русе, год. II, кн. 2, стр. 75—78).

1893 г. — М. Московъ, Историята на о. Паисия Хилендарский, издадена съ едно прѣдисловие отъ учителя при В. Търновската Държавна реална Гимназия „Св. Кириллъ“ М. Московъ. Търново 1893, стр. XXI — 84.

1893 г. — А. В. Лонгиновъ прѣиздаде оправено Паисиевата Славѣнобългарска история, пакъ по Тошковичевия прѣписъ, въ XVI т., 1893 г., на Записки Императорскаго Одесскаго Общества исторіи и древностей; стр. на отдѣлния отпечатъкъ 54.

1894 г. — Б. Цоневъ, Новобългарската писменость прѣди Паисия (Български прѣгледъ, год. I, кн. VIII, 80—94).

1894 г. — Н. А. Начовъ, Забѣлѣжка за Паисиевата история (Псп. XLVI, 505—525). Даватъ се свѣдѣния за Търновския прѣписъ отъ 1845 г. (Шишковски) и за Втората Змѣевска прѣправка отъ 1831 г.

1894 г. — Н. А. Начовъ, Притурка къмъ статията за Паисиевата история (Псп. XLVI, 727—728).

1894 г. — И. Д. Шишмановъ, Н. А. Начовъ, Забѣлѣжка за Паисиевата история (Български прѣгледъ, год. II, кн. I, 104—110).

1894 г. — Ив. П. Славейковъ, Една страница отъ историята на нашето възраждане, или какъ нашитѣ бащи и дѣди работяли за пробуждането на народътъ (Фотиновъ юбилеенъ сборникъ, стр. 85—90; за Паисиевата история и нейни прѣписи стр. 86—90).

1895 г. — Н. А. Начовъ, Тошковичовий прѣписъ на Паисиевата история. Бѣлѣжка (Мисъль, год. V, кн. 8, стр. 875). Кратко съобщение за подаряване на прѣписа на града Казанлъкъ.

1895 г. — П. А. Лавровъ, Одна изъ передѣлокъ исторіи Славяно-болгарской іеромонаха Паисія. Авторътъ разглежда Паисиевата история, говори за нѣкои отъ изворитѣ, прѣписитѣ и прѣправкитѣ и се спира на така нареченатa Григоровичева прѣправка, писана слѣдъ 1839 г. (Труды восьмаго Археологическаго съѣзда въ Москвѣ, II т., 242—243).

1896 г. — А. Теодоровъ, Историята на о. Паисий Хилендарский издадена отъ М. Московъ, 1893 г. Рецензия. (Български прѣгледъ, год. III, кн. II, 120—126).

1896 г. — Ст. П. Ивановъ, Остатъци отъ паметьта на о. Паисий (в. Новини, Цариградъ, 1896, брой 62).

1896 г. — А. Теодоровъ, Къмъ вѣститѣ за историята на о. Паисия Хилендарски (Български прѣгледъ, год. III, кн. XI, стр. 147—150).

1898 г. — А. Теодоровъ, Котленскиятъ прѣписъ на Паисиевата история (Български прѣгледъ, год. IV, кн. XII, стр. 163).

1898 г. — А. Теодоровъ, Трѣмъ на българската словесность. Свезка I. Паиси Хидендарски. Історіѧ славеноболгарскаѧ 1762. Пловдивъ 1898. Въ тая свезка е напечатана Паисиевата история по Тошковичевия прѣписъ и то по изданието (второ) на Лонгинова. Цѣненъ е уводътъ къмъ изданието.

1899 г. — В. Н. Златарски, Къмъ въпроса за тъй нареченитѣ прѣправки на Паисиевата история (Псп. LIX, 723—757).

1899 г. — А. Теодоровъ. Кованлъшки прѣписъ отъ Паисия (Псп. LVIII, 663).

1900 г. — А. Теодоровъ, Кованлъшкиятъ прѣписъ отъ Паисия спрѣмо Котленския и Тошковичева (Псп. LXI, 144—148).

1900 г. — V. J(agić), Ein Document zur Biographie des bulgarischen Historikers Paysius aus dem Jahre 1761 (Archiv für slavische Philologie, XXII, 620—621). За това откритие съобщи В. Н. Златарски въ Псп. LXII (1902), стр. 152—154.

1900 г. — В. Н. Златарски, Исторія во кратцѣ о болгарскомъ народѣ словенскомъ. Сочинися и списася въ лѣто 1792 Спиридономъ іеромонахомъ. София 1900, стр. LIII+124.

1901 г. — Д. Руварац, Архимандрит Јован Рајић. Ср. Карловци 1901. За Паисия на стр. 18—22.

1903 г. — А. П. Стоиловъ, Прѣгледъ на славянскитѣ ръкописи въ Зографския мънастиръ (Приложение на Църковенъ вѣстникъ, кн. VII—IX (1903), стр. 117—160. Срв. на стр. 121 бѣлѣжка за издадения въ тая книга текстъ, смѣтанъ тогава за „прѣписъ“ на Паисиевата история).

1903 г. — М. Г. Попруженко, Очерки по исторіи возрожденія болгарскаго народа (ЖМНП., часть CCCXLIX, стр. 327—346). Авторътъ разглежда историческитѣ трудове на възродената българска литература, Паисиевата история, Спиридоновата, тая на Зах. Княжески и др.

1906 г. — В. Н. Златарски, Царственикътъ на Христаки Павловичъ (Училищенъ прѣгледъ, год. IX, 678—693).

1906 г. — Н. Іонковъ-Владикинъ, Отецъ Паисий отъ Бѣлово? (в. Свободно слово отъ 8 мартъ 1906 г.).

1906 г. — П. Н. Даскаловъ, Дѣ е умрѣлъ о. Паисий (в. Софийска Вечерна поща отъ 3 декември 1906 и 12 май 1912 г.; в. Свободно слово отъ 9 май 1912; в. Юбилеенъ гласъ, въ Цариградъ, отъ 3 май 1912 г. и пр.).

1908 г. — Йор. Ивановъ, Български старини изъ Македония. София 1908. На стр. 175—159 е напечатана Зографската българска история по прѣписъ отъ 1785 г., а на стр. 175—159 се съобщава за новооткрития първообразъ на Паисиевата история.

1908 г. — Б. Цоневъ, Хиляда години български езикъ (Лѣтописъ на българското книжовно дружество въ София, 1908, стр. 129—134).

1909 г. — Д. Гаврийски, Отецъ Паисий Хилендарски. Петактна драматическа студия. Габрово 1909.

1910 г. — Боянъ Пеневъ, Паиси Хилендарски. Историколитературна студия (Псп. LXXI, 645—754).

1910 г. — И. В. Ягичъ, Исторія славянской филологіи, Спб. 1910. За Паисия на стр. 439—440.

1912 г. — † Митрополитъ Теодосий, Нѣколко свѣдѣния за о. Паисия (в. Миръ отъ 8 април 1912 г.: в. Софийска Вечерна поща отъ 11 май 1912).

1912. — Хр. Семерджиевъ, Редното мѣсто на Отца Паисия (в. День 28 априли 1912 г.).

1912 г. — А. Байчевъ, Паметникъ за отца Паисия (в. Утро отъ 7 май 1912 г.).

1912 г. — Хр. Марковъ, Отецъ Паисий Хилендарски (Илюстрация Свѣтлина, 1912 г., кн. IV, 12—14).

1912 г. — Вел. Йордановъ, Историята на отецъ Паисий и нейното значение (Българска сбирка, 1912 г., кн. V, 337—343).

1912 г. — Б. Цоневъ, Отъ коя книжовна школа е излѣзълъ Паисий Хилендарски (Славянски гласъ, 1912 г., кн. V—VI, 165—174).

1912 г. — А. П. Стоиловъ, Въ „тихата“ килия на Отца Паисия (Славянски гласъ, 1912 г., кн. V—VI, 175—177).

1912 г. — М. Шумналиевъ, Въ килията на отца Паисия (Славянски гласъ, 1912 г., кн. V—VI, 186—189).

1912 г. — Юбилеенъ гласъ за прослава на Паисия Хилендарски. Вѣстникъ въ единъ брой, отпечатанъ въ Цариградъ на 3 май 1912 г., съ червено мастило, по случай 150 годишницата на Паисиевата история. Съдържа статии за Паисия и неговото дѣло, както и извадки изъ историята му.

1912 г. — С. Панаретовъ, Паисий и Качичъ-Миошичъ (Юбилеенъ гласъ и пр., 3 май 1912 г.).

1912 г. — Н. Вранчевъ, Отецъ Паиси — дѣлото и личностьта (Юбилеенъ гласъ и пр., 3 май 1912 г.).

1912 г. — А. П. Стоиловъ, Прѣписи, прѣработки и първообразътъ на „История славѣно-болгарская“ отъ Паисия Хилендарски (Юбилеенъ гласъ и пр., 3 май 1912 г.).

1912 г. — Е. Спространовъ, Между братята монаси. Разказъ (Юбилеенъ гласъ и пр., 3 май 1912 г.).

1912 г. — Д. Мариновъ, Спомени и легенди за Отца Паисия, запазени въ Св. Гора (Приложение на Църковенъ вѣстникъ XXI, 113—138).

1912 г. — Юбилеенъ брой на в. Софийска Вечерна поща отъ 11 май 1912 г., съ статии за Паисия.

1912 г. — Юбилеенъ брой на в. День отъ 13 май 1912 г., съ статии за Паисия.

1912 г. — Д. Мишевъ, 150-годишнината на Паисиевата история (Църковенъ вѣстникъ, 12 май 1912 г., стр. 230—231).

1912 г. — В. Н. Златарски, Паисий и неговия пръвъ ученикъ (Църковенъ вѣстникъ, 12 май 1912 г., стр. 238).

1912 г. — В. Узуновъ, Поменъ за о. Паисий. Сказка, държана въ Соф. Дух. Семинария на 11 май 1912 г. (Църковенъ вѣстникъ, 19 и 26 май 1912 г., стр. 247—249, 259—260).

1912 г. — И. Евтимий. Слѣдъ празденствата (Църковенъ вѣстникъ, 19 май 1912 г., стр. 247, 26 май 1912 г., стр. 258—259).

1912 г. — Ст. п. Георгиевъ, Паиси Хилендарски (Лѣтоструй за 1912 година, Цариградъ, стр. 160—164).

1913 г. — Споменик Српске краљевске академиje LI, 68—69. Тамъ е напечатано прѣпоръчителното писмо, съ което Паиси прѣзъ 1761 г. заминалъ отъ Хилендаръ за Карловци.

Отъ разно врѣме. Бѣлѣжки за Паисия и за неговата история се срѣщатъ и въ общи съчинения и помагала по българска история, литература и пр., като напр. въ Иречековата История на българския народъ, въ Историята на славѣнскитѣ литератури отъ Пипина и Спасовича, въ Скерличовата история на сръбската литература, въ историитѣ на българската литература отъ Д. Мариновъ, М. Московъ, А. Теодоровъ, въ Куриеревата История на славѣнскитѣ литератури, въ Сонжоновата История на България, въ руския Енциклопедически словарь на Брокхауза и Ефрона, въ българския Енциклопедически рѣчникъ на Касърова, въ българскитѣ христоматии и др.

Бѣлѣжка за печатането на Славѣнобългарската история.

Като имахъ прѣдъ видъ научния характеръ на изданието, при печатането на Славѣнобългарската история запазихъ строго правописа на ръкописа. За основа взехъ гражданската азбука, като прибавихъ и всичкитѣ опия старински буквени бѣлѣзи, които е употрѣбявалъ Паиси, като напр. у, ȣ, оу вм. у, или ꙗ, ѧ вм. я, или о, ѡ вм. о и др., па запазихъ и всичкитѣ надредни знакове, съкратителни, ударения и придихания. Главни букви, каквито Паиси не употрѣбява, поставихъ, за яснота, при собствени имена, лични, географски и др. Прѣпинател-

нитѣ знакове, които у Паисия нѣматъ своето истинско прѣдназначение, а се поставятъ главно за отдѣляне на дума отъ дума (. , ˛), сѫщо така запазихъ. Само тамъ, дѣто текстътъ може да се подразбере двусмислено, поставяхъ точки и то въ скоби. За прѣгледность, разбихъ текста на цѣлини съ нови редове; въ тая работа ме улесни и изданието на А. Теодоровъ. При отдѣляне на заглавията на главитѣ — въ оригинала тѣ сѫ писани съ обикновени малки букви и свързани съ текста — се водѣхъ по прѣписитѣ отъ Паисия, въ които е прѣдадена техниката на чистия Паисиевъ екземпляръ. Тия заглавия и началнитѣ имена на царетѣ и светцитѣ наредихъ, за отлика, съ славѣнски букви. Първата глава озаглавихъ съ думи извадени отъ самия текстъ — **По́лꙁа ѿ їсто́рїи**, а съ **Послѣсло́вїє** — послѣднитѣ редове, въ които авторътъ говори за това, дѣ и какъ е събралъ своята история. Каквото липсваше въ рѫкописа, надомѣстихъ го отъ Котленския прѣписъ въ скоби [ ], стр. 27—31, 69—70, 74—85. Листове 1 и 2 на рѫкописа, които при съшиване на тетрадитѣ сѫ били размѣстени съ 3 и 4, тукъ се печататъ по оправенъ редъ. Въ това издание оригиналниятъ текстъ захваща отъ стр. 3, а заглавието на стр. 1 е сборно, съчетено отъ менъ по рѫкописа, стр. 5.

София, 16 мартъ 1914.

Йор. Ивановъ.

по немъ · насталъ · на царство · съботинъ / понеблато полу-
~~[illegible]~~ приемъ · царство · богоугодное · ѿдалеко · и поно-
ренобило · поатрсесъще · но въ време · тогоника · порфироге
нита · паки · ѿложилисе болгари · ѿ греци

поставили · на царство · давида · сина · на место ·
полопа[illegible] на давидъ · малонекуто · пребилъ на царство
ѿставилъ · престолъ · и прешелъ i монастири · униъ · и та
мо · сконча[л]сe · богоугодно · и стого своего житие
по престаление его i мелалъ мощи свети нетлени

по давида насталъ · самоилъ · на царство и устре
милсе · разорилъ противници западние и покорилъ
подъ свою · властъ · и устремилсе · на далматини ·
пожегалъ предградие · рагусное · и градъ като
ръ · много врати · разбилъ греци · посилалъ въ
части · поиска · ихъ · ѿселъ ѿ греци · солунъ · семи
херъ хараферика сирецъ · лариса · и берое и стефаниа
ана · и преводилъ ихъ подласи на рихте · и греци
ѿони · места и заселилъ ти · поцуан пари и прекно

[illegible]

[illegible]

[illegible]

понезіоанио време страшнмикь покадахадѣние.
своей матере послушаль своего ѡца мона
знпаль сетецуа пьпанинъ инепопоуальсе ѡцух
инозесомъ · алеуандаръ запремното ю лютопьщо
имеаль изстрашимиух невьсхотель сьтпоуитин-кі
пое · зло · страшнмиух · попроль · интарсии пришель
коссаль зданиѣ итако · оухатиль · страшнжиуа ина
пазазавето много · занепопоренние · его паѡцх нар
жаль его много · вьтемнкхь · понепое · време · хмо
лель · прааль пентаусии нанмащаусии ѡурѣ ша
уонадь · спотовиль страшинжиуа ѡхзь хзуальемь
единодете · заамалеть нѡншеаль пьсполен то
било пальтпорѣтна вьтопреме хотеаль схалта
нь мхрать пьзапинтанхтни понети нетболтхрѣ
алеуандарь · даль ему · синих · свою нѣщерь пь
жену · итако · имеаль миръ · смоуатомь схаль
таномь · тхуснимь [illegible] [illegible] царствахи
пальтпорѣтхт оумеаль алеуанаръ ѡс[illegible]
пуанд
т сини страшинмиуа асзна ишкзмана

ѳ црь Иоанъ по Іоанне Владимира цртвовалъ

і црь Михаилъ по Іолина царствовалъ

іа Асенъ црь втори Асенъ нарезенъ стари црь Асенъ

по Михаили ѿ Бга на царство помазанъ нареченъ

Асеноцртвовалъ по Михаила заимо Асеня

ів црь Петръ втори Петръ по Асеня цртвовалъ

іг црь Іоанъ Калиманъ по Петри цртвовалъ

~~дд~~ ід црь Смилецъ по Калимана цртвовалъ

іе црь Боилъ по Смилца царствовалъ

іѕ црь Константинъ Шишманъ по Боила цртвовалъ

із црь Латинъ по Константини цртвовалъ

іи црь Іоанъ трети Асенъ по Латина цртвовалъ

іѳ црь Петръ трети по Асена цртвовалъ

втори

~~к црь Михаилъ по Петри цртвовалъ~~

~~ка Алеξандръ по Михаили цртвовалъ~~

~~кв црь Іоанъ Шишманъ по Алеξандра и царствовато~~

~~цртвовалъ последни црь болгарскій былъ тамо~~

~~Бѣзда въ время то при засто цра болгарскаго~~

~~до Іоана Шишмана последнято цра болгарскаго~~

~~ѿ ꙁ п лето до рстѡ лето дв цра тере~~

~~шаа болгарскии цари на единомъ месте~~

прилежне писано (па) преставили въблагочестие лета пре
лели престанах царици въблагочестие въпрьвото. Ѿ свети
Ѿблагочестие царие болгарскии и благопотаисти.
~~[illegible]~~ лъвитве недесетъ. навлъта паки вълете.
ина
ть Ѿже омвратонь и михаила. и не болгарие паки
бариъ пишеть приели. стое крещение Ѿвсемъ на
родомъ болгарскимъ оонавременен и до кина народы
болгарскии недостатно въблагочестивою вѣру п
ребываеть. Ѿла. дикатина росиелава приела пр
хриміа
щение вълѣто цркъ росиеиналако уловъкиово Ѿуфа
пъ
ѿт рослиато свещеници трусесте и несла алеслаш
ктие нехмеали руси еще тогда. и паки утап
хрімюславланстін. полъ ола и дикатиаги владимиръ дик
ть ъв. рослстін. и иновѣстін. приелъ стое крещение.
вълѣто ѕ҃ф҃ ѕ҃і вселенародно весь народъ руский. и мо
сковскии крестилсе тукзваствно. есть паки бол
гари прежде рускиато и московскиатс народа
за р҃ к҃ т҃ лѣта приели вселенародно крещение па
ли и писмена и книги словенски. тогда приели

ИСТОРЇѦ СЛАВѢНОБОЛГАРСКАѦ

СОБРАНА И НАРЕЖДЕНА

ПАИСЇЕМЪ ЇЕРОМОНАХОМЪ

В̓ ЛѢТО 1762.

Ѹкора́хꙋ на҇ мно́гажди се́рбїе и҆ гре́цы, защо̀ не и҆ме́ем своѧ и҆сторїѧ.

Вамъ напїсахъ кої любите свой родъ ї ѿчество блгарское ї любите знати̇ за свои родъ и҆ ѩзыкъ.

Зде напїсахъ (и) на ѡни̇ ѿцерꙋгатели̇ кои̇ не любатъ свои̇ родъ и̇ ѩзи̇къ.

[По́лꙁа ѿ ї҆сто́рїи].

Вѣ́дѣнїе прежде бывш(и)хъ в мі́рѣ се́мъ вещеі҆ и҆ дѣанїи, живꙋ́щымъ, на земли̇. не та́кмо поле́зно но и ѕѣло̀ потре́бно є҆́сть. любомꙋ́дрый чита́телю. аще наві́кнеши҆ сі́хъ често прочї́товаты ѡ҆богатї́ши се разꙋ́момъ, и҆ не бꙋ́дешы вѣсма неі́скꙋсенъ. и҆ мла́дї́мъ де́темъ и҆ препростї́мъ чловѣ́комъ, безѡ҆твѣтенъ. егда̀ по слꙋчаю въпросі́тъ тъ. ѡ҆ пре́ждебывшї́хъ въ мі́рѣ. цр҃ковнаа деанїа и҆ цр҃кїе и҆сторі́ки, и҆ с не ма́лї́мъ сти́домъ бꙋ́деши҆. егда̀ ѿ сі́хъ нї́что́же възмо́жеши҆, ѿвѣщевати҆.

Ѿкꙋ́дꙋ же вѣ́дѣнїа сі́хъ възмо́жеши, снї́зкати. аще не ѿ си́хъ, и҆́же деанїа мї́ра сего̀ писа́ша. и҆ не длъго време̇ пожї́вше. ни҆комꙋ́ бо дарова́ са. долго жї́ти҆. на до́лгое време̇ пі́са́ниа ѡ҆ си҆х ѡ҆ста́ви҆ша (.) Сами҆ собою, оумꙋдри́тї се не можемъ. кратки бо сꙋтъ[1]) дн҃и жї́тїа, нашего̀. (л. 4б) на земли̇. ѿ четенїа оубо дре́внихъ лѣтопі́сани҆. и҆ ѿ чꙋжда́го искꙋ́ства, скꙋдостъ лѣтъ наш(и)хъ, ка стежа́ни҆ю ра́зꙋма. наплнатї́и понꙋждаем се.

Хо́щеши лї, въ до́мꙋ сѣде́ты и҆ въсехъ цар҃тва мі́ра сего̀ и҆ б(е)з много. трꙋдпаго. и҆ бѣдствѐнаго. пꙋтъше́ствиа, оувѣ́дети сътѣ́анаа и҆ сътѣва́емаа въ ни́хъ. и҆ вѣде́нїа сего̀ въ наслажде́ние оу҆мноѐ и҆ въ по́лзꙋ себѣ̀. и҆ и҆нї́мъ оупотреби́ти. чети̇ ї҆сто́рию (.) Хо́щеши ли҆ ви҆дѣти. аки҆ на позо́рище и҆грꙋ мира сего̀ премененїе и҆ пагꙋ́бꙋ великихъ цр҃твъ и҆ цр҃еи и҆ непостоаное. бл҃гополꙋчїе ихъ ка́ко гд҃ьствꙋющ(и)хъ и҆ го́рдещи́х се ѡ҆ наро́дѣхъ ꙗзыкъ. си́лни и҆ непреѡ҆долѣнни҆ по бра́нѣхъ. славни҆ и҆ че́снїи оу все́хъ. вънеза́пꙋ и҆знемо́гоша смири́ша се.

---

[1]) Въ ржкописа: сꙋ́дъ.

падо́ша погибо́ша ѝсчезо́ша . чъти̇̀ і̇сто́рию ѝ ѿ неѧ познавъ суетꙋ̀ мі́ра сего̀ . ѡ̇бꙋча́и сѧ презира́ти его̀ . І̇сто́риѧ не то́кмо въсакомꙋ ко ꙋправле́нию себѐ ѝлѝ до́мꙋ но и вели́кимъ власти́телемъ (л. 5[а]) къ до́бромꙋ ѡ̇бла́данию пода́етъ ра́зꙋмъ . ка́ко възмо́жно . Бг҃мъ върꙋче́ныхъ пода́ныхъ съдръжа́ти въ стра́се бж҃їи . въ послꙋша́нїи тишинѐ пра́вдѣ благоче́стие . ка́ко мате́жныхъ ѻ̇укорото́ти (sic) ѝ искорени́ти . ка́ко на вънѐшнїихъ враго́въ ѡ̇плчи́ти сѧ въ бра́нехъ . побѣди́ти ѝхъ . ми́ръ оустро́ити . Зри́ коликаѧ по́лза ѿ ї̇сто́рїѝ . Въ кра́тце то ѝзави́лъ . Васи́лїѧ ке́сарь . всточнїи си́нꙋ своемꙋ̀ ꙿ Лъвꙋ̀ Премꙋдромꙋ . Оувѣ̀щевае го̀ глаголетъ ї̇сто́рїю рече . древнїихъ чита́ти[2]) не престаѝ та́мо бо безъ трꙋ̀довъ то ѡ̇бре́щешѝ , ѡ̇ чесо́мъ ѝнїи мно́го трꙋди́ша сѧ . Ѿ си́хъ оувѣ́сп благы́хъ доброде́телеѝ . а ѕлы́хъ законопрестꙋпле́ниѧ . позна́еши премене̑ниѧ жи́знїи чловѣ́ческиа . ѝ ѡ̇браще́ниѧ благополꙋ̀чиѧ въ не́ѝ , ѝ непостоѧ́нство мі́ра сего̀ . ѝ ка́ко ѝ вели́каѧ гдр҃тва , къ паде́нию прекланаю́т сѧ . расꙋ̀диши ѝ ꙋвидиши ѕлы́хъ казни а до́брыхъ маздовъздаѧнїе . ѿ сихъ блюди́ се (л. 5[б]).

Ди́вни сꙋ̀тъ[3]) , сꙋ̀дбы̀ бж҃їи . ѝ неи̇слѣ̀димаѧ бе́з(д)на съвѣ́ти его̀ въ пра́вленїи мі́ра сего̀ ѝ ѡ̇ про́мислѣ ѝмъже оуправлаетъ цар҃тва мі́ра сего̀ . разда́етъ премена́етъ прено́сїтъ ѝ когдà хо́щетъ погꙋблаетъ . ѝ па́кї насажда́етъ (.) Мни́т се на́мъ на врѣ̀мены . аки бы̀ не ради́лъ ѡ̇ на́съ аки бы̀ въсеконе́чнїмъ забве́нїнемъ не бре́галъ ѡ̇ на́съ но нѣ́стъ та́ко . Възмо́жно в лѣтопи́снихъ ѝ ї̇сториѧхъ еврѣ̀искихъ позна́ти ка́ко многа́жди предава́ше и́хъ . въ плене̑ние ѝ зап(ꙋ)стенїие . ѝ па́кы събѝраше ѝ ꙋкрепла̀ше и́хъ на цр҃тво ꙗко́же ѝ н(ы)нѣ ви́дит се ѿпадение въсто́чнаго цр҃тва гръческагò ѝ блъгарскаго (.) И мни́т се намъ за невсеконе́чно ѿвръже́но бы́стъ ѿ Бг҃а ѝ забве́но . но кто пости́гнетъ ѻ̇умъ гд҃нь и́ли . кто̀ ѝзслѣ̀дитъ совѣ̀техъ его̀ аще лѝ па́кы въста́витъ ѝ собе́ретъ расточена́ѧ ѝ и(с)цели́тъ съкрꙋшенаѧ ѝ имжѐ вѣ̀стъ , са́мъ . ст҃ымїи , своимї сꙋ̀дбами .

[1]) Въ ръкописа отъ друга ръка съ червено мастило: ѿ цр҃твѣ болгарстѣмъ.
[2]) Ръкп.: чита́та.
[3]) Ръкп. : сꙋ̀дъ.

Їсторїа. славѣноболгарскаа.

Ѿ народе . и ѡ царен и ѡ ст҃ыхъ болгарскихъ и ѡ въсехъ деанїа ї битїа болгарскаа . събрано . и нареждено Паисїемъ їеромонахомъ бившаго и пришедъша ва Ст҃ые гори Аѳонские ѿ епархїи . Самоковские въ лето ҂а҃ѱ҃м҃е (1745) и събравшаго . їсторию . сию . в лѣто . ҂а҃ѱ҃ѯ҃в (1762) на ползѹ . родѹ болгарскомѹ . —

Предословїе къ хотещїимъ читати и послѹшатї напїсанаа . въ їсторицѹ сию.

Вънемлите . вї чйтатели . и слйшателї . роде болгарскї кои ревнѹете и ѹрдсвѹете по своего . рода и по свое . ѡтечество болгарское и желаете . разѹмети и знати известно заради своего рода болгарскаго . и за ваши ѡц҃и и преѡц҃и и цар҃ове . и патриарси . и ст҃ыхъ како са испрво поживели . и преишли и вамъ потребно . и полезно ес҃тъ да знаете известно . деанїа ѿц҃ъ вашихъ . како що знаютъ . свї дрѹги родовѣ и ѧзици за нїхенъ родъ ї азикъ имаютъ їсторїи и сваки книжнїкъ ѿ нихъ знаетъ и сказѹетъ . и хвалит се за свои родъ ї азик (.)

Тако и азъ вамъ напїсахъ . по редѹ извѣстно за в(а)шъ родъ и ѧзикъ (.) Чйтаите и знаите да не бивате ѿ дрѹги родове и ѧзици под҃метаеми ї ѹкораемї (л.1б). Азъ излиха поревновахъ . по рода . и по ѡтечес(т)во . болгарское и много трѹдъ . съ(т)ворихъ . събирати ѿ различни книги и їсториї дондеже . събрахъ и съвкѹпїхъ деанїе рода болгарскаго въ кнїжицѹ сїю ради ваша полза . и похвала . вамъ напїсахъ коï любите свои родъ ї ѿчество блгарское ї любите знати за свои родъ и ѧзикъ . препйсѹите їсторицѹ сию и платите нека вамъ . препїшатъ кои ѹмеютъ . пїсати . и имеите ю да се не погѹби (.)

А кои не любатъ за свои . родъ болгарски знати но се ѡбращаютъ на чѹжда политика и на чѹжди ѧзикъ . и не радатъ . за свои ѧзикъ болгарски . но се ѹчатъ четати и дѹмати по грчки и срамать се . да се наречатъ бѡлгаре ѡ наразѹмне ї

юроде поради что се . срамишъ да се наречешъ болгаринъ и не четишъ . по свои юзикъ и не дꙋмашь или не са имали . болгари . цр҃ство и г(о)сподство: за толіко лета цр҃свꙋвали . и били славни и чꙋені по сва земла и много пꙋти ю сілні римлане и ѿ мꙋдрі грци данъ възимали и давали имъ царовѣ . и кралеве свої царски дъщери въ сꙋпрꙋжес(т)во да би имели миръ ї лю-(бо)вь с цр҃ӕрі болгарские (л. 2а) . И ѿ всѣго славѣнскаго . народа . най славни били болгари прво се ѡні царовѣ нареклї прво ѡні патріарха їмели прво се ѡні крстили наїболе земла ѡні ѡсвоїли тако ѿ свего . народа . славѣнскаго . наїсилні и чесні били и прві свети славѣнски ѿ болгарски родъ и юзикъ просіалъ (sic) како за то по редꙋ све въ сию історію . на-писахъ ї за то имеютъ болгари . ѿ много . їстории свидетел-сво защо е истина све за болгари како и поменꙋхъ (.)

Но ѿ що се ті неразꙋмне . срамишъ ѿ свой родъ и вла-чишъ се на чꙋж(д)ъ юзикъ . но са рече грци помꙋдри и по-политичні . а болгаре са прости и глꙋпаві и не имеѧтъ речи политичні . за то рече лꙋчше пристати по грци (.) Но віждъ неразꙋмне ѿ грци има много народи по мꙋдри и славні далї ѡставъѧ некой гръгъ (sic) свой юзикъ . ї ꙋченіе ї родъ како ти безꙋмне що ѡста(в)лашъ немашъ нікои прибитокъ . ѿ гръчка мꙋдростъ и полїтика (.) Ти болгарине не прелащаї се знай свои родъ ї юзікъ и ꙋчи се по своемꙋ юзикꙋ боле естъ . бол-гарска простота и незлобие . Болгари прости . свакого оу҃ свой . домъ примаютъ и гоштаваютъ (л. 2б) и дарꙋютъ . мїлостинꙋ . кой ꙋ ніхъ просатъ . а мꙋдрі и полїтични (грци) то нікако не тво-ратъ . но ї ѿимаютъ ѿ прости ї похїщаютъ неправѣдно и віше грехъ а не полза ѿ ніхна мꙋдростъ и полїтика приемлютъ (.) Или се срамишъ предъ мꙋдри и трговци . и славні на земли . ѿ свои родъ и юзикъ . защо са болгаре прости и нема ѿ ніхъ много трговци и кніжніци и хітри и славні на земли на това време . но са повѣче ѿ ніхъ прости ѡраче и копачее и ѡвчаре и прости занаѧтлии (.) Азъ на то въ кратце ти . скажꙋ . ѿ Адама . до Давіда ї праведнаго Іѡакима . Іѡсифа

ѡбручніка коліко біха правѣдні и с҃ты пророци патріарси нарекоха се веліки на земли . и предъ Бо҃га . не беше ѿ ніхъ нікой . трговѣцъ или прехітръ и грделивъ како сегашни хітрци що гі ти ймашъ за почесть и чудиш се у ніхъ и влачиш се на ніхенъ ѩзикъ і ѡбичаи (.) Но ѡни правѣдні праѡц҃и сві са біли землоделатели і ѡвчаре и біли богати съ съкоти и с плоди землні и біли прости на землі и незлобиви . И самъ Хр҃тосъ ѹ домъ простаго и нішетнаго Іѡсифа слезе и поживе. Віждъ како повече Бг҃ъ мілуе прости и незлобиви ѡраче (л. 3ª) і ѡвчаре и наіпрво ніхъ взлубилъ на земли и прославілъ а ти се срамишъ защо са болгаре прости и не хітри і ѡвчаре и ѡраче и ѡставлашъ . свой родъ и ѩзикъ и хвалишъ чужди ѩзикъ и влачиш се на ніхенъ . ѡбичай (.)

То азъ відехъ . ѿ много болгари за що тако деѧтъ (и) ідатъ по чужди ѩзикъ і ѡбичай . а на свой хулатъ . за то зде напісахъ на ѡни ѡц҃еругатели кой не любатъ свой родъ . и ѩзикъ . а вамъ кої ревнуете знати и слишати за свої родъ . і азикъ напісахъ да знаете . Не са біли наши болгарски . ца҃рове и патриарси і архіерей безъ летопісни кніги . и кондікі и за толіка лѣта царствували и господс(т)вували . на землі . и ймали са історий . ца҃рски . и кондики . архіерейски све ізвесно і житиа и правіла . за ст҃ыхъ болгарски многи но не біло въ ѡно време . щамби славѣнски . а чловѣци ѿ небреженіе не препі-сували . на мало се места таквіа кніги ѡбретало. А кога узели турци болгарска земла напрасно . погазили и попалили црквї монастири . ца҃рски . і архіере(и)ски дворове (.) Въ то време . чло-вѣци ѿ страха і ужаса . турскаго бѣгали . да сахранать такмо свой животъ и ва то лuто време погубилі се ѡні історий (л. 3б) цр҃ки . и кондики . за патриарси . і архіерей болгарски . и на много с҃ты житиа и правіла . И нинѣ не има ѡні кніги лѣтописни що са біли пространо написани ради свего народа и ц҃ареи болгарски (.)

Азъ много кніги и премного прочетохъ и взискахъ за много време прилежно и не возмогохъ нікако ѡбрести ѹ

много . їсторий ръкопїсни и ща(м)би по малко и редко и въ кратце ѡбретает се. Й некоа кратка їсториа некой Мавръбиръ латининъ препїсалъ ѿ гръчка їсториа . за блгарски ца҇рове но весма кратко едва се наїде нїхны имена и кой по коего царствувалъ (.) Самъ тъй Мавръбиръ написалъ тако каж(а)тъ грцы ѿ завистъ и ненавистъ що имеали . на бо(л)гари не писали храбрїе постъпки и славнаа дѣанїя ц҇реи и народа болгарскаго но въ кратце и вапреки . пїсали како е нїмъ било прилично да не имъ е срамота за що ги много пъти болгари побеждалї . и данъ ѿ нїхъ възимали . Ѿ того Мавръбира и ѿ много други їсторий сабрахъ за много време по прилика и пораспространїхъ и съвъкъпїхъ сию їсторийцъ. Ако се и находи ѹ многи кнїги ї историї по мало и ва кратцѣ напїсано за болгари . но не можетъ свакй чловѣкъ иметй ѡнї книги и читати и помнети того ради разсъдихъ и съвакъпїхъ све заедно (л. 6ª).

Събранїє историческое . ѡ народѣ болгарстѣмъ .

Испръво ѿкъде проїзишли . понеже . прилъчи се намъ . много кратъ прочитати . различнї . историї . ръкописни . и щамби . что извадили ръси и москове . ѡсобно ради . словенскаго . народа . ѿкъдъ повлекли . свое племе . и напоследокъ . како се ѿделили ѿ нїхъ . болгари . и приишли . и вселили се . въ землю сию . болгарскою .

Егда потопилъ Бг҇ъ прї Ноа въсего рода . чловѣческаго . такмо . ѡсталъ Ноа и три синове . его . Симъ и Хамъ . и Афетъ . и изишли из ковчега с Ноа ѡ҇ца . своего и четири женї (и)хъ (.) Свї били що остали ѿ потопа ѡсамъ дъши . Ноа вїделъ . защо погибълъ . на земли . ѿ потопа . весъ родъ . чловечески . и проразъмелъ . защо ѿ негово . семе и родъ . хощетъ . Бг҇ъ паки наплънїти . землю . рода чловѣческаго . и порадовал се велми защо хощетъ . ѡстати . славна и незбывена паметъ его . на земли до века . Призвалъ три синї съвои . Сима и Хама . и Афета . и разделилъ имъ на три части сва земла . кога се

ѹмножтъ (л. 6[б]) на землѝ нїхнї сйновѣ . ѝ внѹцй да знаютъ ѡнй племена кой на коѧ . страна . ѝ̑ земла . да се населатъ (.) Сймѹ̑ . пръвомѹ . синѹ . своемѹ . заповѣдалъ . да се . населй с негово племе на пръваѧ частъ землй . Азїи (.) То е въсточна земла̀ . на неѧ стойтъ рай Иедемъ ѝ Ерѹсалймъ држитъ до спроти Цариградъ (.) Второмѹ . сйнѹ Хамѹ заповедалъ . да се насилй на Афрїка . То е южна земла . на неѧ стой Египта ѝ̑ фараонски [1]) народъ (.) Третомѹ синѹ . Афетѹ заповѣдалъ да се населй на Евъропа (.) То е западна и полѹнощна. земла . на неѧ стоитъ Царигра(дъ) Московъ Бечъ Римъ Брандибѹръ ѝ весъ славенъски народъ (.) Тако заповѣдалъ Ноѧ синовомъ своїмъ и разделилъ имъ на три частй сва земла . ѝ ѡставилъ ймъ заповѣдъ . крепка за то да не би преслѹпилй сйнове е̑го̀ (.)

Егда прейшли ѿ потопа фк҃ѳ (529) лета ѡ̑умножилй се сїнове ї внѹцй Сїмовї . Хамовй ѝ Афетовй ѝ глаголалй едйнъ ѩзйкъ. Въсталъ некой Невротъ . ѿ племе Хамово ѡнъ билъ мѹдръ звѣздочатецъ и найсиленъ билъ . ва ѡно време ѿ свехъ чловековъ на землї ѝ ѡнъ бйлъ првй цр҃ъ (л. 7[а]) ѝ мѹчителъ на землй ѡнъ саградїлъ . Вавїлонъ градъ ѝ цр҇твѹвалъ въ немъ ѡнъ почелъ правїти сребро ѝ злато на пари ѝ грошеве . и воиска дйгатй ѝ творитй бранъ и влхвованїе на землй . Той бо҃гопротивнї Невротъ йспръво съзвалъ свои чловецй . що били на землй ѝ рекалъ ймъ да начинїме себе стлъпъ на землй да е високъ до небесъ . ако̀ бѹдетъ потопъ пакй йли ѡганъ на землй да не можетъ . Бг҃ъ да насъ погѹбитъ како що погѹбй првй чловецй на землй (.) Тако ѹмислилъ ѡнй Невротъ богопротивно дело ѝ̑ послѹшали его свй чловѣцй ѝ почелй творити стлпъ ѝ трѹдили се за четиридесетъ . лета ѝ йзнели го високо до ѡблацй. ѝ еднї падали ѿ силенъ ветръ , ѝ сокрѹшали се а дрѹгѹ ѿ слнце ѝ ѿ зима[2]) . ѹмиралй ѝ падало ѡно зданїе ѿ ветаръ ѝ побивало йхъ ѝ безъ числа . чловеци йзгиналї въ ѡно дело . но Невротъ не престалъ ѿ свое намѣренїе

---

[1]) Рѫк.: френски .

[2]) Рѫк.: зѹма .

йскалъ да зида ѡнї стлъпъ до небесъ (.) Но Бг҃ъ милосрдї вїдѣлъ безꙋмие й прѣлъстъ човѣчаскꙋю како се трꙋдатъ за лꙋдꙋ й възбранїлъ ймъ не богопротивитї се (л. 7[б]) й прелащатї се всꙋе. тамо разделйлъ имъ ꙗзїцй на седамдесетъ. й два ꙗзика а ѡнї првї ꙗзйкъ свй заборавїли и не разꙋмелй единъ на дрꙋгй кои що говори й смели се й ѡставйлй ѡни стлпъ делатй.

Й разделили се ꙗзйцй на Сймово племе к҃є (25). Хамово племе л҃в (32) ꙗзйцй (.) Ѡно племе проклелъ Ноа ѡно се бйло наивече ꙋмножило ѿ него наимрьснй родове й ꙗзицй пройзишлй (.) Афетово племе на є҃ї (15) ꙗзици се разделило (.) Й тако ѡнї ꙗзицй повеленїемъ бо҃жимъ. како що билъ заповѣдалъ праведнїи Ноа своймъ сйновомъ поишло Симово племе й ѡсталй. на Азиа а Хамово племе на Африка но бйлй много ѡстало ѿ нїхъ й на Азїа й ꙋмножилй се на л҃з (37) царства малй цар҃тва бїлй после ги потребйлй. їевреи Йїсꙋсъ Навйнъ ѿ ѡнаа земла (.) Й наследйлй їевреи землю Хананю по пїсаномꙋ побйли Сиѡна ца҃ра Амореїска ї Ѡга ц҃ара Васанска й въса цар҃ствїа Хананска. Хананъ сїнъ Хамовъ негово се племе звало (л. 8[а]) племе ханане наїпроклето бйло на земли ѿ свї племена седамъ ꙗзицй билй ѿ него тꙋ са й цигане билй (.) Тиа ꙗзйцй з҃ (7) на л҃з (37) ца҃рства побїлй й прогнали їевреи й ꙋзелй ѿ нїхъ Палестйнъ. Иерꙋсалймъ (.) Таа земла йспрво ѡбещалъ Бг҃ъ. Авраамꙋ. й дал ю послежде. їевреѡмъ їевреи ѿ Сймовъ родъ (.) Еверъ не послꙋшалъ Неврота не їшелъ неговъ домъ й синове да помагаютъ Невротꙋ на ѡнї стлпъ боꙗл се Бо҃га Еверъ й ꙋ неговъ домъ такмо осталъ. ѡнй првй й стари ꙗзикъ. Ѿ неговъ родъ Авраамъ бйлъ по негово име Еверъ евреи се нареклй й до днесъ їевреїскї родъ (.) Афетово племе на петнадесетъ ꙗзици ѡнй сви ꙗзйци прейш(л)и море Чрное й Белое й населйли се на землю сйю Европꙋ.

Имеꙗлъ. Афетъ единаго. сїна звали го Мосхосъ. на негове племе й родъ палъ й разделил се. нашъ славенски ꙗзйкъ

и҆ звалъ се Мохосовъ. родъ и҆ ꙗзикъ. Тоѧ родъ и҆ ꙗзикъ пошли на полѹношна, с(ѣ)верна страна де сега Московска земла и҆ по ѡ҆наго Мосхоса (л. 8б) предеда своего, да се прво поселили нарекли ѡ҆наѧ река Мскова а по неѧ и҆ ѡ҆но сѣло̀. после по мало начи́нiли го градъ и҆ поставили тамо прѣстолъ цр҃скïи и҆ поради того нарекли сви москови и҆ до днесъ (.) Ѹ Московскаѧ земла. и҆ма некоа страна зове се Скандави́а (.) Како се разсеꙗли испрво. ѡ҆ни́ що били на ѡна страна звали ги скандавлапе. Ѡ҆ни скандавлане по много лета и҆ време когда се ѹмножи́ли на ѡ҆на земла. дигнали се ѿ ѡ҆на земла и҆ ѿи́шли. къ западѹ и҆ нашли тамо земла̀ по край Ѡкианъ. море (.) Назива се. ѡ҆но море Балтское и Помари́ское. И҆ насели́ли се тамо покрай Бранди́бѹра ѡ҆ни́ скандавлане а по то и҆ме ѡсандавлане после нарекли ѡ҆ни́ родъ славанï и҆ до днесъ (.) Ѡ҆ни́ що ѡ҆стали тамо зоват се славани́ крсти́л ги ст҃ы Ки́рилъ. и Меѳодиа и҆ поради ни́хъ нарекли наши книги и весъ родъ и҆ ꙗзи́къ славани́ски родъ (.) Ѡ҆ни́ пайправо и наичисто беседатъ славански ꙗзикъ и много речи подобнï на болгарски́ речи беседатъ но сега држатъ ри́мска вера и҆ (л. 9а) воїнсвѹютъ кесарѹ немскомѹ (.) И҆ ѡ҆братили и҆хъ. римляни́ под властъ и вѣрѹ. папину (.) Тиѧ слованѣ единъ родъ и҆ ꙗзикъ съ болгари (.) Когда се населили по ѡ҆на земла край немци́ и҆ бранди́бѹри́ по некое време въстали ѿ нихъ много народъ и҆ пошли. паки́ въ землю Московскую но москали и҆ рѹси́ не пѹскали и҆хъ въ землю нихнѹ и҆ било воска и҆ бранъ велика (.) Тѹ ѡ҆долели славани́ на брани́ и҆ влезли паки́ въ ѡ҆ну землю и҆ населили се по край великïе реки́ Болги́ коѧ течетъ ѿ южна страна на северъ през московска държава и входитъ въ Океанъ море поради тая река Болга нарекли се болгари́ ѡ҆ни́ слованѣ и до днѣсъ и҆ били́ въ ѡ҆на земла за многа лета и҆ времена до лето ѿ рож҃дтва Хр҃тово т҃о҃и (378).

Въ то време цр҃ствовалъ Оу҆але(н)тъ ц҃ръ въ Цариградъ (.) Ѡ҆ни́ болгари́ и҆мѣали намерение и҆ съгласие да тражатъ добра и питома земла и҆ въстали ѿ ѡ҆на земла и҆ река много народъ

й пришлй въ землю Мачарскѹ и Влашкѹ (.) Пратили цр҃ю Оуаленѫ просили да йхъ пѹстйтъ през Дѹнавъ да се населатъ по край Дѹнавъ въ Тракйю тая земла́ възлюбилй болгарй ѡбещали се цр҃ю Оуаленѫ да мѹ бѹдѹтъ покорнй (л. 9б) грком и римланомъ й да помагают йм на войска (.) Й повелел Оуалентъ болгаромъ преити Дѹнавъ въ Тракию й да се населатъ по краи Дѹнавъ ѿ Чрно море до Морава и Хршава й да чѹвают кра(и)на гргомъ (sic) ѿ гоѳовъ скиѳовъ аваровъ то сѹ татарй й мачари (.) Тако болгарй преишлй в то време рекѹ Дѹнавъ населйли се прво по край Дѹнавъ (.) Едни болгарй ѿсталй с некоего воивода своего въ Панонию съ аварй йлй маџарй й билй за много време заедино с маџарй (.) Въ то време не знали грцй болгарй како се називалї болгарй но ги звалй гоѳй гѹнй кой народи йсходилй ѿ северна й полнощна страна, све ихъ назвалй гоѳй како нина називаютъ йхъ татарй (.) Много народї на то име после разѹмелй въ време ц҃ра Ѳеодосиа й називали йхъ болгари или воргарй защо нимеютъ грцй буке но ведй пишѹтъ въ место бѹки й кажѹтъ воргари а не болгари (.) Тако нашлй болгарй добра й изобилна земла й населили се.

Но не были оученй покарати се цр҃емъ но били сверепй й дивй бестрашнй й силнй на бранъ люти како лъвове единъ йшелъ на десетъ небоязнено како й до нина ѿ северна й полѹнощна страна све(л. 10а)силенъ народъ й крепокъ на бранъ й воиска (.) Такви бйлї йспрво болгарй крепки й силни на бранъ (.) В прва частъ Барониа на листе....[1]. болгарй страшнй въсему мирѹ малъ народъ но непобедимъ (.) Тако й грци пишѹтъ въ нихнй їсторий болгари дивй й непобедимй въ бранй й пакй тежкй народъ болгарскй й непобедими въ бранехъ (.) Много пакостй чинїлй гркомъ и римланомъ за то ги тако називаютъ (.) Тако ѡнй болгарй по мало време въстали на землю грческою й чинйли пакостъ гркомъ за то поишелъ цр҃ъ Оуалентъ с воиска на ныхъ но попѹщенiемъ бж҃мъ ѡдо-

[1]) Въ прѣписитѣ празното мѣсто е допълнено: ҂ѕ҃ѯз҃ (567).

лелй болгарй й гоөй Оуалента на бранй ѡнъ побегналъ ѡни го гонилй й постигли при Едрене ѡн се скрилъ с неговаго везира ва единѹ плевницѹ , ѡны зажегли плевници йзгорелъ тамъ цр҃ъ Оуалентъ съ своего везира (.) Тако писалй за Ѹалента въ дѣаниа егò ѡбезѹми се Оуалентъ цр҃ъ й пѹстй гоөй , преидоша Дѹнавъ й вселиша се въ Тракию последй ѿ нихъ побежденъ й сожеженъ бистъ (.) Тѹ аве како са болгарй ва ѡно време нарицали гоөй и конинъ народъ по край Дѹнавъ въ Тракию й до нине пребиваетъ а ва ѡно време йменовалй йхъ порадй татарй (л. 10[б]) гоөи (.) Тако болгарй вастали въ то време й ѡсвоилй много место ѿ грцй сва Трновска й Видинъска и Нишка епархй й сталй съмовластнй й населили се пространо по тиа епархии (.)

После цр҃а Оуалента сталъ цр҃ъ Өеѡдосиа й ишелъ с воиска на гоөи и болгарй й смерилъ йхъ ѿелъ ѿ нихъ градъ Свищовъ но не можелъ конечно да ихъ покорй по(дъ) римска властъ , но се ѡ̑цепилй конечно ѿ ѡно време й бйлї самовластнй (.) Й по мало како йшлй ѡни се множйлй й силилй й ѡдолевалй много кратй грцехъ й римлановъ , й ѹзимали ѿ нихъ земла й место й тако до после оу̑зелй сва Тракиа й Македониа ї Илирикъ некоѧ частъ й населили се болгарй на таѧ земла й донинѣ како се видйтъ (.) Въ таѧ времена прво сѧ проклиналй грци цр҃а Оуалента защо пѹстилъ болгарй презъ Дѹнавъ въ римскою државѹ но то било вола бж҃иа да се насели тои славеноболгарски народъ въ таѧ земла (.) Й вздвиглъ Бг҃ъ болгармъ цр҃ство противо грцй й смиравалъ йхъ Бг҃ъ много реда съ той мали народъ й простй болгарскй въ после(л. 11[а])днаѧ времена ѡбрели толико земла красна й йзобилна (.) Било римское цр҃тво силно й славно на земли но болгари посреде грцехъ й римлановъ ѡ̑своилй й ѡбладалй наиболе земла й царствовалй за толико лета самовластно и славно (.) Въ некоа времена когда ѻдолѣвалй йхъ грци й хотели да ихъ покоратъ подъ своа властъ но Бг҃ъ паки въздвизалъ болгаромъ цар҃овѣ крѣпкй й храбрй й тако пакй ѡдоле-

валй й свобождалъ свой народъ болгарскй ѿ порабощение грческое и римское како се речетъ последй въ сию йсторийцꙋ за десетй царове й два крала кои билй наисилнй й благополꙋчни ѿ прочйхъ цре҃хъ болгарскйхъ (.) Зри деѧпіѧ йхъ читателю й познай йстиню й зде въ кратце начртахомъ (.)

Батоѧ кралъ силнй й храбри на бранехъ въхелъ земла ѿ Нишкая епархиѧ Скопска й сва Ѡхридска земла й патриаршиа колико заповеда й поставилъ прѣстолъ въ Ѡхридъ градъ Їꙋстинпановъ (.) Пакй с҃ты кралъ Тривелиа билъ ꙋзелъ сва Мацарска земла и заповѣдалй ю болгари за много лѣта й ймеалй мацари себе даниковъ (.) Паки ц҃ръ Крꙋнъ (л. 11[б]) й Михаилъ ꙋзели ѿ грци епархиа Софиска Филибелїска Самоковска Щипска Стрꙋмичка Едрене й населилй по тиѧ странй й епархйй народъ болгарскй (.) Последй Їѡанъ Калиманъ синъ А̓сѣна ц҃ра стараго взелъ ѿ грцй епархйй Драмска Сереска Мелничка Солꙋнска , й изгналъ ѿ тамо грчкй народъ й населилъ болгарй тако й ва Едренелискаѧ страна ѡнъ поселилъ болгаровъ (.) Тиѧ петь царй наи ра(з)пространйлй и разширилй землю болгаромъ й населилй йхъ по тиа епархйй ѩкоже рече се (.) И до днесъ болгарй сѣдатъ и живеютъ на таѧ земла: —

Паки пойдемъ на првaѧ повѣстъ (.) Ѡни болгари що ѡсталй въ Панонїа заедино с мацарй ради постановленйе новаго крала двигналй бранъ и крамола не хотели болгарй себе крала ѿ мацарски ѩзикъ за то въстали мацарй на болгарй били много зело й изгналй свехъ ѡни болгарй йз Панониа то естъ Банатъ , Панониа й Сремъ (.) Ѡни болгарй въсталй деветъ хїладй й пошлй въ Френцию при крала Догобарда просили место да се тамо поселата (sic) . Ѡн ги преластилъ и разнелъ йхъ по доми чꙋжди й повелелъ своимъ , й йзбїлй йхъ све за една нощъ съ жени й детй йхъ (.) Дрꙋги[1]) (л. 12[а]) отъ нїхъ ймели себе кнѣза Алецека й пошлй при крала Грималда й просилй место да се населатъ тамо ѡн

[1]) Въ ржк.: трꙋги .

имъ далъ место ӥ населӥли се краи Бело море ѡни се пакӥ називають словѣанӥ а грцӥ називають ӥхъ склавꙋнӥ . веча са[1]) по море карацӥӥ венецианомъ[2]) работають (.) Тако ѡни панонскӥ болгарӥ ѡзлобилӥ ӥ изгнали мацарӥ за то последӥ ӥмъ сътворилъ велико ѿмащение ст҇ы кралъ Тривелиа ꙗко же речет се.

Ѡ҇ни болгари, що били по край Дꙋнавъ ӥмеалӥ себе кнеза **Кꙋкнѵл** въ лето ꙋ҇н (450) напалӥ на Догобарда крал що побилъ де(ве)тӥ хиладӥ болгарӥ ӥ ѡдолели его̀ и ꙋбили его̀ на бою ӥ пленӥли сва негова земла ӥ пакӥ прїишлӥ въ своꙗ земла — :·

В лето ꙋч҇є (495) ӥмеалӥ болгарӥ себе кнеза **Драгнѵл** ӥ напалӥ на Франгию ӥ на Їлирикъ разбилӥ воїска грческаꙗ први ӥ сил(н)и во нӥ(хъ) Анастасиа ца҇рꙗ побили ꙋ҇ (400) хїладӥ ӥ пленили много земла ӥ народъ (.) Послалъ ц҇ръ Анастасиа болгаромо (sic) много злато ӥ дарӥ ӥ кꙋпилъ себе миръ (.) Тои Драгичъ прво ꙋзелъ данъ ѿ ц҇ра грческаго Анастасиа : —

По Драгича въсталъ кралъ **Борӥсъ** поишелъ на Акꙋма крал ӥ ꙋх(в)атилӥ его̀ на бранехъ и привели его̀ жива ва Болгарию тако и Ѳеѡдорика крала мацарскаго ꙋх(в)атӥлӥ на бранехъ ӥ привели его̀ свезана въ Болъ(л. 12[б])гарию (.) Паки ишлӥ болгари сами мало воиска напалї на Мꙋда крала̀ ѡнъ ги ѡдолелъ ӥ поробилъ ӥхъ прати ги ц҇рꙋ грческомꙋ Їꙋстинꙋ ѡнъ ги разнелъ по Амореꙗ ӥ Арменїа (.) За то пакӥ болгарӥ въ време Їꙋстинӥана великаго̀ напали на Тракӥю до Едрене ӥ не можелъ стати противо ӥхъ ц҇ръ Їꙋстинианъ пратилъ болгаромъ плна колесница злато ӥ дарӥ многоцѣнӥ ӥ сотворилъ с нїмъ миръ та болгарӥ ӥ ѿ Іꙋстинана вазели данъ въ ѡно славно цр҇ство его̀ . Ѡ҇ како ӥзишлӥ болгарӥ ѿ Волга ї пришлӥ по край Дꙋнавъ преишло т҇ (300) лете (.)

---

[1]) Самоковски прѣписъ: влєча́ сє по морє и пр.

[2]) Въ ржк.: венецаꙗномъ .

Ймѧли много вождй й кнѣзове въ таѧ лета но такмо петъ йменꙋют се кои се нарицали кралеве до крала Батоѧ ймѧлй престолъ въ Вйдйнъ й въ Свищовъ по краи Дꙋнавъ (.)

В лето х҃о҃и (678) въсталъ въ Болгариа пакй силнй й благополꙋчнй кралъ **Батоѧ** поишелъ с велика сила на Цариградъ въ време шестаго собора й створилъ ц҃ра Костантина себе данїка за много време ꙋ҆зелъ ѿ грцй сва земла Ѡхридскаѧ й поставилъ въ Ѡхридъ престолъ кралевскй й крепостъ болгарскою й билъ славѣнъ въ бранехъ Батоѧ кралъ й страшенъ на ѡкрестнаѧ кралевства ꙗкоже рекохомъ за много време дв҃а ц҃ра рймскй (дань е҃мꙋ даꙗле[1]). — [2]).

(л. 13[а]) Въ лѣто гд҃нѣ х҃о҃и҃ (678) бйлъ царь Констан- тйнъ . Пого́нитъ . въ време . ше́стаго сабо́ра . толи́ко ꙋ҆крѣ- пи́лъ сѧ . на́родъ . болъга́рски . й҃ възмо́галъ въста́лъ . въ та вре́мена . кра́лъ . болъгарски . Бато́ѧ си́лни . и стра́шнїи . гръко́мъ . Глаго́летъ Ѳеѡ́фа́нъ . лѣтопи́сецъ . егда̀ . ꙋ҆бо̀ . болга́ри́ . съ вели́кою . съ҃лою . на ке́сара . приїдо́ша . й҃зволи́лъ примири́ти сѧ . й҃ ѡ́бещалъ се . на въса́ко , лѣто . данъ . дава́ти . й҃мъ . аще . й҃ вели́ка срамо́та . би́ла тогда̀ . ри́мскомꙋ црⷭ҇твꙋ . чꙋдо . (л. 13[б]) велико . й҃ слиша́ти . ꙗко то́ѧ ца҃ръ й҃ ѿ тꙋрци́ й҃ ѿ дрꙋги . цаⷭ҇тва . ѿкръстни́ . данъ . възималъ а ѿ сего̀ тежкаго . наро́да . побежденъ . билъ . й҃ данъ . й҃мъ дааълъ . ѿ того̀ . кра́ла Бато́ѧ (.) Но по ре́дꙋ й҃менꙋе . сви ца҃рие . болъга́(р)ские ꙋ҆ ї҆сториа . що сꙋ҃ . по него . царс҃твꙋва́ли а испрѣво . що са бꙑли́ . крале́ве . не́ са сви пи́сани ꙋ҆ лѣтописꙋ .

Баронїа в частъ листъ ҂҃ча

Бато́ѧ кра́лъ . пакй пмалъ велї́ка бра́нъ съ ца҃ра . І҆ꙋстинїана . сї́на . Константи́нова . прьво . победи́ли гръцы . й҃ ꙋзелїи .

[1]) Допълнението споредъ Котленския прѣписъ. Самоковскиятъ прѣписъ: да́нъ е҃мꙋ дава́ли .

[2]) Слѣдватъ (л. 13[а]) слѣднитѣ заличени отъ Паисия редове:

ѿ̂і . . . ихъ . почесте́но прие́лъ . и разделї҃лъ ги по п . . ̇ лъ д . . . хъ с . . їа́на . Ковнимна . Сер . . й по дрꙋ́гї различнні гра́довъ променї҃лъ и҃ме Ѧлъ- це́кꙋ . наре́кал го Госто́лдъ (.) Толико . гина́лй болъга́ре . й робй . бивали . и҃ по чꙋж- дихъ странахъ разне́сени но не преста́ли . ѿ (с)тра́хъ . да не воюмтъ . а ѡ҃ни що ѡ҆станали . по кра́и . Дꙋ́навъ и҃мели и҃ ние . . . ̇ . ча . ини паки . на Скитиа . и на Мизиѧ . и҃ победи Ꙋ҃стина и҃ еландарнѧ що биле тамо . царски прави҃теле .

ѿ болгаріи . Илири́къ и҆ све го̀ разори́ли . а кога́ се вазвра-ти́лъ . ца҇ръ . Іѹсти́нанъ . блга́ре же ѡ҆бте́кли его̀ въ некой . тесни . места . и҆ порази́ли грческаѧ войска . до край . що едва̀ ца҇ръ . побе́гналъ съ мало . дрѹжи́на . ѹ҆ Цар҆ьгра́дъ . Та́ко па́кы и҆ ѿнъ . ѡ҆бещалъ . данъ . даѧти Батой кралѹ . По то́мъ . и҆меѧлъ . Іѹстиніанъ . бра́нъ . съ ара́пие но и҆ ѿ ни́хъ . побеж-де́нъ . бы́лъ . На дрѹгоѐ . лѣто . па́къ . събра́лъ . но́ва . войска . (л. 14а) напа́лъ . на Болга́риѧ . и҆ разори́лъ . в҇ ме́ста, нари-цае́мие . Мизи́и . що ги . би́лъ . да́лъ . ѡ҆ц҇ъ не́говъ . болга́ромъ ра́ди миръ . да бы и҆ма́лъ . с болга́ріи . но когда́ сѧ . възвра-ща́лъ . съсъ мно́го . коры҇стъ . ва Траки́ю . напа́ли . емѹ̀ на среща . болга́ри . и разби́лї войска . гръческаѧ . и҆ взврати́лъ сѧ . ц҇ръ . наза́дъ . и҆ та́ко . с моле́нїемъ . створи́лъ . ми́ръ съ болга́ри . после же . того̀ . ми́ра . ѹ҆мрелъ . Бато́ѧ . кра́лъ блгарскї сътвори́въ . себѐ . незаби́тна . па́метъ . ѹ҆чинї себѐ да́нїками . ке́сари . римски . и҆ грчески . Константї́на си́на . Іракли́ева . и҆ Іѹстинїа́на . въторагò и҆ма́лъ вели́ка . жа́лость . краль . Ба́тоѧ . при смрти . за́що не ѹ҆мре́лъ . на войска . кайѧлъ сѧ . и҆ глаго-ла́лъ . фрътѹ́но . вели́ка . и҆ нѹ́ждо . за́що ми ѿще ма́ло . не допѹ́сти . живо́тъ . да ѹ҆мрѐ[1]) . на войска вїте́зски . съ ме́чъ . въ рѹкахъ моихъ . —

По не́мъ . ѹ҆чи́нїлїи . болга́рії себѐ . кра́ла ст҇го **Трїкелїа**[2]) чловѣ́къ . и҆зре́денъ . вѣледѹ́шенъ благополѹ́ченъ . сей . въ наче́ле . своегò . крале́вства . развоева́лъ (л. 14б) аравъва то сѹ маџари[3]) . за кое . прво̀ речѐ сѐ ка́ко и҆згна́ли болъга́ровъ . и҆з Пано́нїѧ . за несъ-гла́сие . при поставле́нїе . но́ваго . кра́ла . и҆ за сребролю́бие и҆ граби́телъство̀ . аварско[4]) и҆ пове́лелъ съзва́ти на́родъ . болга́рскїи . и҆ ѡ҆бѧ́вїлъ . и́мъ . зако́нъ . таковъ . ако́ се . кои . ѿ нїхъ . наи-де́тъ . и҆ ѡ҆бли́ченъ . бѹ́детъ . за некоѐ . зло̀ де́ло . да смртию

[1]) Било писано да ѹмремъ , па сетнѣ прѣправено.

[2]) Срѣщу името Трївелїа , на бѣлото поле , стои бройка е҇ (т. е. 5). Съ това Паиси е искалъ да посочи петия по редъ български царь .

[3]) Думитѣ то сѹ маџари сѫ надписани , като пояснение , надъ аравъва т. е. авари .

[4]) Аварско стои надъ по-рано криво написаната и послѣ заличена дума арабско .

ка́зненъ . бу́детъ . Пръви́ . кралеве . блга́рски не зна́али . зако́ни́ . ца҃кие . но то́и кра́лъ . пръво . оуста́вїлъ . зако́нъ . гражда́нски . и҃ су́дъ . пра́въ на́роду . болга́рскому . что́ . ѡни̇ и҃спрѣва не зна́али . І҃устї́ниа́нъ . треїи . и̇згна́нъ билъ ѿ Апомара . и́ Тиве́риа ѿреза́лї му но́съ . и҃ заточи́ли . во Херсо́нъ и҃ би́лъ . зато́ченъ . з҃ (7) лѣта . па́къ . прати́лъ . пи̇сма та́иниїи Трївѣлиї . кра́лу . и҃ ѡбещава́лъ . ему̇ . титла . ца҃каа и҃ вене́цъ ако би̇ възмо́галъ . ѡдоле́ті Апама́ра . и҃ Тїве́риа . и҃ поставїлъ би́ . его̇ . па́ки на цар҃тво . Трївелїи же събралъ (л. 15[а]) на́родъ . болга́рски . и҃ въздви́галъ . войска вѣлї́ка . и҃ узе́лъ . Царїиградъ . и҃ поста́вїлъ . паки на цр҃тво Іустинїана . но Іустїнианъ . лука́въ и҃ неблагода́ренъ . за до́брое . де́ло . что́ . ему̇ . сътво́рилъ Три́ве́лїа кра́лъ , въ то время ѿложїлъ дати́ ему ти́тла цр҃каа (.) Послеждѐ наче́лъ ѡбличава́ті его̇ жесто́ко Трївеліа . ѡ неблагодаренїе . и҃ лукавъство его̇ . І҃устїниа́нъ же събралъ воинство . вѣли́ко . и̇
лѣто ѱ҃ѕ настуѫи́лъ . на Болга́рию но напра́сно . победи́лъ . его̇ Триве́лиа и҃ спаслъ се . бе́гствомъ . чре́зъ мо́ре . оу Ца́рїгра́дъ (.) Лѣвъ Исаваръ . првї . и̇ко́но . бо́рецъ . напа́лъ на него .
лѣто ѱ҃з Малъса́да . принципъ Амговъ . и̇ Сулї́манъ султанъ . ту́рскїи . съ си́лна воїска . и҃ ѡселїи Ца́рїигра́дъ . за трї . лѣта . и̇ та́ко ѿ гла́дъ и̇ зи́ма и̇ ѿ моръ едни и҃збегали и̇ у море са подавили и̇ та́ко . три́ хїлади . чловецы погїнали (.) Трївѐлїа же кра́лъ . болга́рски събра́лъ . войска . сї́лна . и̇ше́лъ . на по́мощь .
Баронїа в҃ часть лїстъ ѡ҃кг христиа́нмъ . (л. 15[б]) напа́лъ . на сраци́нїи . крепко . и҃ уби́лъ . ѿ ни́хъ двадеса́тъ . и҃ две́ . хїлади́ . ѿгна́лъ . сва́ си́ла турскаа . ѿ Царїи . градъ .

Сеи . кра́лъ Триве́лиа . пръво . восприе́лъ . вѣру хр҃тианскою въ лѣто . гд҃нѣ . ѱ҃г (703) . По въсприа́тїе . свѣтую вѣру и҃ме́алъ вѣли́ко . благоговѣниїе . и҃ усрдие . къ Хр҃тѣ того̇ . ради саградилъ . себѐ . монасти́ръ . и́ ѡставїлъ воле́ю . кралевство . своему̇ . си́ну старейшему , и҃ заповѣда́лъ . ему̇ . пребива́ти . вѣрно . и̇ постоа́но въ благоче́стие . по то́мъ ѿдеа́л се . въ мона́шескї чинъ (.) Си́нъ же . его̇ за ма́ло време̇ . бъ́лъ хр҃тани́нъ . па́къ са . ѡбрати́лъ . въ пога́нсво . Трївѣлиа ѡста́вилъ .

мона́шество . на врем҄ ѝ па́ки . въспр(и)е́лъ крале́вство . и҆ пои́ма́лъ . си́на . своегѡ̀ . и҆ ѡ҆слепи́лъ . егѡ̀ . сꙋ́рово без ми́лости защо ѡ҆̀бращалъ и҆ народъ болга́рскїи въ ї҆долопоклоне́нїе . по то́мъ . връꙋчи́лъ цар҇тво . юнейшемꙋ . си́нꙋ своемꙋ̀ съ таковою . за́поведъ . наказова́лъ . егѡ̀ . да бѝ разꙋ́мно . строи́лъ . цр҇тво и҆ твр̾до . съдржа́лъ . вѣ́рꙋ . хр҇тїанскою да не вспрі́ме (л. 16ª). ка́занъ . ꙗ҆ко́же . и҆ бра́тъ . егѡ̀ . старейшїи . за непослꙋша́нїе и҆ въспрїе́лъ . па́ки . мона́шеское . ѡ҆деѧ́ние . сконъча́лъ свѣ́т҇о . своѐ . жи́тие . и҆ме мꙋ было . мона́ше(с)ко . Ѳеѡ́кти́стъ . монахъ син же . егѡ̀ . юнейшї за ма́ло врем҄ . ходи́лъ по за́повѣди . ѡ҆ц҇а . своегѡ̀ . би́лъ развраще́нъ . въ верѣ̀ ѝ те́жокъ . болга́ромъ тогѡ̀ ра́ди изгна́ли . егѡ̀ . ѿ крале́вства . ѝ учинї́ли . ѿ (Мав)- себѐ кра́ла . Асѣ́на . вѣли́каго. рꙋб(ира)

Сеѝ . **Асѣнъ првї́н** . бъі́лъ . ца҇ръ . болга́рски . а грци . ѿ завї́стъ . наре́клї го . Хаса́нъ . Каса́нъ . Ла́въ Ї҆са́вр҄ъ и҆ма́лъ . вели́ка бра̀нъ . съ Кафи́ла . ар҇апъскаго . ца҇р҄ . но не може́лъ . нї́како . да гѡ̀ побѣ́дитъ . тогѡ̀ ра́ди . зва́лъ . на по́мощъ . Асѣ́на . кра́ла и҆ ѡ҆̀бещалъ . да́ти . емꙋ̀ . вѣне́цъ . съ написан҇їемъ . ти́тла цр҇кал щѡ бъі́лъ . ѡ҆бещалъ . преждѐ . Ї҆устинї́анъ . дати Трї́велїи а пото́мъ . егда̀ . въсприелъ . цр҇тво слага́лъ неблагода́рнїи . ꙗ҆ко́же . и҆ пре́жде рече с҄ . Лъв же . с кле́твою . ѡ҆бща́лъ . датъі́ ако бѝ . прии́шелъ на по́мощъ . гркомъ . и҆ победи́л бы ара́повъ (л. 16б). Асѣнъ . вѣли́ки . събра́лъ . воі́ска болгарскаѧ пошелъ на Кафи́ла ца҇р҄ . ара́пъскаго . и҆ разби́лъ . егѡ̀ поби́лъ . деветъдес҄тъ . хї́лади . ара́пие . на мали ча́сти . съсѣ́клї и́хъ . болъгары . и́ узелъ . ѿ ни́хъ . Арме́нию . и҆ Мидию . то били̇̀ . и҆спръво две цар҇тва . армени . ѝ ми́ди . сва ѡ҆на̀ . зем҄ покорилъ подъ цр҇тво грческое . Егда̀ се възвратї́лъ Асѣ́нъ . вѣли́кии . ѿ бо́ѧ . ара́пскаго . ꙋ҆срѣ́тилъ . егѡ̀ . Лъвъ ца҇ръ грческїй . с вѣли́кою . поче́стию . ꙗ҆ко . побѣди́тела та́ко . и҆зволе́нїемъ . цр҇скимъ . и҆ въ сегѡ̀ сїнклї́та мї́рскаго . и҆ чи́на . духо́внаго . дали̇̀ . емꙋ̀ тї́тла цр҇кал . и҆ венѣ́цъ . нареклї́ егѡ̀ . Асѣнъ . вели́кий . први ца҇ръ . болга́рски. —

По Асѣна. насталѣ. **До́брица** ц҇ръ ѿ стра́ни. Дунавъскиe. и́ посла́лъ. по́сли́. ца҇ру. Лъву. зара́ди. мі́рни. догово́ръ. и но́ви́. за некои. гра́дове. и҇ места. но грци. не прие́ли. почте́но по́сли. болга́рские. До́брица. поше́лъ. съ войска и҇ бои҇ до уч҇ища. зо́вомаго. Длъгі́хъ. стѣхъ: и҇ пленілъ ї побра҇ъ (л. 17а) мно́го. корі́стъ.....[1]) ѿ грчскаа земла̀ за то́ се. разгнева́лъ. ца҇ръ. грчески. и҇ въше́лъ. съ во́йска. те́жка. въ Болъга́рию. но би́лъ. зате́ченъ ѿ До́брица и҇ разби́тъ и҇ развоеванъ. ѿ болга́ри (.) После того̀. бо́а. въсталі. блга́ри на До́брици ца҇ра. рекли́ неко́и́. негови̇. врази̇. какѐ[2]). и́ма́лъ тайні до́говоръ съ грци. да и́здаде. цр҇ство. болгарское. и҇ ізри́нули. его̀. ѿ цр҇тва. и҇ убили его̀ въ сви. при́нці́пі. и҇ господіи. що строі́ли́ цр҇тво болга́рское. —

По До́брица. поста́віли. на цр҇ство. **Телезвіна** білъ. три́десетъ. лѣта. но нѐблагополученъ би́лъ на пр҇ва. во́иска го. разби́ли. грци и́ поби́ли. болгари. а други пленіли. и҇ исе́кли ги свехъ. оу Ца҇ри. гра́дъ. последи. болга́ри оуби́лї Телезви́а. и҇ поставі́ли. на цар҇сво. Саби́нъ.

Се́и **Сабинъ** (.) послалъ к ца҇ру. прωсити. ми́ръ. защо се ѻубоалъ. ѿ грци́ болгари же. вїдели защо се оубоа̀лъ. събрали са. и́ противи́ли са. хра́бро (л. 17б). Видев же. себѐ. Сабинъ. ненавідима. ѿ войнство и҇ ѿ пода́нихъ. побе́гналъ. въ гра́дъ. Заморна и ѿ туду. приїдѐ. въ Ца҇ри. гра́дъ. подъ защищеніе цр҇а. Копроні́ма. и҇ ѿложилъ. почитание. ст҇ыхъ и҇ко́нъ. що бъілъ. почита́лъ. въ Бо(л)га́рию. Бо(л)га́ри же. постави́ли. на цар҇тво. Тага́на. —

Се **Таганъ**. посла́лъ. ца҇рю. Копроні́му да би́ и҇ме́ли ми́ръ. болга́ри. и҇ грци. и҇ да има. разгово́ръ лицѐ. къ ли́цу. с Копрони́ма. и҇ утврди́ли. догово́ръ (.) Егда̀. пришелъ. Тага́нъ. оу Цари. гра́дъ. прї Копро́нима. съ всеми. свои́ми. бола́ри. Копроні́мъ. поносів и҇мъ. ра́ди. Сабина. защо. неправедно.

---

[1]) Въ ржк. стоятъ заличени думи: ѿ блгарск.

[2]) Котленски прѣписъ: Ка́ко ималь.

дигнѹли . распра . и҃ уклонил са . Саб(и)н҃ъ . ѿ цр тво . болгарское (.) По привиденїемъ . ѹчинїлъ . миръ . с болгарскагò ца҃ра. Копронимъ . а въ таине . послалъ войска безъѡборною[1]) . въ Болгарию и разорилъ . и҃ попленїлъ место . ѡное . болгари . же . прогнали . Тагана поставили . на цар҇тво . Телерика .

Ѡнъ (**Телерикъ**) се про(л. 18а)тивилъ . ца҃рю . грческомѹ . защо била . войска . грческаѧ ишла . скорабли на Болгарию . но погибли . бѹрею . и҃ влнениемъ . морскимъ . и҃ паки на другое . лето . имали . грци . бранъ . съ болгарї ега . пришелъ . ца҃ръ . по море . и҃ по Дѹнавъ и҃ пришелъ до Варна . напало . на негò . страхъ и҃ ѹжас тако . сътворилъ . миръ . съ болъгàри . възвратѝ са . въ Цари . градъ . но паки лѣта . тогò . месеца ѡктомриа ѹразумелъ . Копронїмъ . цр҃ъ . защо не стоıалъ . на мирѹ . Телерикъ . но събралъ . дванадесетъ хїлади . войска . да възхїтѝ . ѿ грци . гра҃ъ . Берцестиа . събралъ . и҃ Копронимъ . седамъдесетъ . хїладъ войска . и҃ рекалъ . защо . хощетъ . съ арапие да се . бие . но ѡбратилъ . съвà . войска . на Болгариа . тако напрасно . побѣдилъ . болгари . Того ради . просилъ . миръ . Телерикъ . но Копронимъ . не въсхотелъ . мира но послалъ . войска . силна . съ корабли . на Болгарїю . Но егдà . пришли . грци . съ кораблѝ . при Месебриѧ биша корабли . разбити . и҃ поломенѝ . ѿ силнаго . ветра (л. 18б). Телерикъ поразѹмелъ . защо хотели . болъгарѝ да поставатъ . дрѹгаго цр҃ѧ . писалъ . цр҃ю . Копронимѹ . ѡбавилъ себè . како хощетъ . да побежетъ . ѹ Царїградъ . и҃ молилъ го . да мѹ . прати . чловѣци . скришно . да егò . проведатъ . до Цариградъ . Но некой ѿ велъмѹжѝ . болгарскїе . разѹмели . намерение . Телерїко҃в . како . хощетъ . бежати и҃ стрежали . егò . но ѡнъ . съ хитростию . некако . и҃збегалъ . и҃ приш҃е . ѹ Ца҃рїгра҃ и҃ приелъ . егò . цр҃ъ . Лъвъ . синъ . Копронїмовъ . радосъно въ тò . лѣто ѱ҃ѻ҃з҃ (777) ѹмрелъ Копронимъ ѡкаѧни и҃коноборецъ . цар҇твувалъ . л҃е (35) лета . Много ст҃ы ѹбилъ . за ст҃ые . и҃кони и҃ много . билъ . тежакъ и҃

---

[1]) Котленски прѣписъ : без̓ съборнѹю . — Самоковски: без̓ саборно . — Тошковичевъ : безъ сборною . Паиси ще е искалъ да каже : безбройнѹю .

грком . и҆ болга́ромъ . Въ то не́гово . цръ҃твание пакі́и [1]) . ѿстꙋпи́ли . болга́ри ѿ христіа́нство и҆ ѡ҆брати́ли се . на прѣвое . пога́нъсво защо . еще . не би́ло въ то вре́мѧ . пи́смо . словѣ́нское . но болга́ри . лати́нскӣ . чита́лӣ . и҆ писа́ли . того̀ ра́ди . сла́бо . разꙋмева́ли законъ хрт҃іански що били прежде за о҃и (78) лѣ́та . држа́ли . а в то време . Телерикъ . би́лъ . неве́рень (л. 19ª) . Грци . крсти́ли . Телери́ка . цр҃ъ . Лъвъ . ѡ҆жени́лъ . его̀ . за Ірина . сестра̀ . цари́чина . и҆ поста́вилъ . е҆го̀ . на вѣли́ки . са́нъ . въ дворѐ цр҃темъ: —

Болга́ри . поста́вили . на цар҃тво . **Карда́ма** . Константинъ . ше́сти . много и҆ различнаѧ . во́йска . и҆ бра́ні и҆меѧлъ . съ Кардама . но Карда́мъ би́лъ . благополꙋ́ченъ . и҆ непреѡ҆доле́нъ . мно́го . погуби́лъ . патри́кии . и҆ генера́ли и҆ войска . Лъва . ц҃рѧ̀ . грческаго̀ .

Оу҆мершꙋ жѐ Кардѧ̀мꙋ . по не́мъ неста́лъ . **Крꙋнъ** . и҆зре́денъ . веледꙋ́шенъ благополꙋ́ченъ . вой(н)стве . Сей . Крꙋ́нъ . би́лъ . неве́рен но весма̀ . смери́лъ . грцӣ . и҆ раши́рилъ држа́вꙋ землї . болъга́рские . що би́лӣ . неколи́ко ца҃ри . болъга́рскӣ прежде . его̀ . неблагополучнӣ . и҆ ѡ҆доле́нїи ѿ грци . съзва́лъ . славѧ́ни . понони́ски . и҆ напа̀лъ . на Францꙋская страна̀ . и҆ ꙋби́лъ . Бо́рна . въ Далъма́тиӣ . постави́лъ ми́ръ . съ царе́мъ . западнїмъ . и҆ ѡ҆брати́л сѧ . на ца҃рѧ . грческаго̀ . и҆ разорилъ . въсехъ . (л. 19б) преде́ли . землѝ . гръческиѐ . и҆ франци́ские . Никифо́ръ ца҃ръ . посла́лъ . хазна̀ . царскаѧ . да соби́ра , войска на Болгар҃иа . ег҃а . билъ . генералъ . при река̀ . Сътрꙋмица тꙋ притека́лъ . Крꙋ́нъ . ꙋби́лъ . генера́ла . и҆ свѐ . воинство . похити́лъ . сва̀ хазна̀ що носи́лъ . пор(а)ди́ събрание . войски . въ то лѣто ѿ҃и (808) ꙋзе́лъ ѿ грци гра́дъ . Со́фиѧ . и҆зби́лъ . х҃ (600) хи́ладъ . ѿ войска . Никифо́рова . и҆ безъ числа̀ . ѿ про́стаго на́рода . Никифо́ръ . събра́лъ . войнство . безчи́сленое . настꙋпи́лъ . на Болъга́риа . и҆ме́ѧлъ . съ собо́ю . и҆ си́на . своего̀ . Ставрі́киѧ та́ко безбо́жно , погꙋбла́лъ . зе́млю . и҆деже . преходи́лъ . има́лъ . намере́ние . разорі́ти . свꙋ̀ . Болга́рию

[1]) Ржк. : пански .

и҆ соже́галъ . дво́ръ . Кру̑новъ . Кру̑нъ . ѡ҆чаа҆лъ . свою надеждꙋ . просилъ . ми́ръ . ѿ Никифо́ра . по Никифо́ръ . не въсхоте́лъ . примири́ти се . ра(з)грде́лъ се . побе́дою тогда̀ . Кру̑пъ повеле́лъ . загради́ти̑ . тесна́ѧ . мѣ́ста . и҆ клисꙋ̑ри̑ . и҆ напа́лъ . на Ні̑кифор . ц҃ра̀ . бли́зъ . Славоми́ръ . не дале́че . ѿ Нико́пола . и҆ ра(з)би́лъ . его . въсекона́чно . ꙋ҆зе́лъ . въсе . и҆мене . что (л. 20[а]) . би́лъ . пленилъ Нікифо́ръ . ѿ Крꙋно́въ . дво́ръ . и҆ ѿ Болга́ріа и҆ проча̀ѧ . тꙋ убили . и҆ Ни́кифо́ра ц҃ра̀ . болгари̑ . Повѣле́лъ . Кру̑нъ и҆ натакнали ѧ . глава̀ Нікїфорова па ви́ла . ради . позо́рища . да помни́тъ . въса́къ . ка́ко . и҆ма́лъ . победꙋ . на҃ грци . по то́мъ . повѣлелъ . и҆ ѡ҆кова́ли а . съ зла́то . начині́ли . ча́ша . ѿ не́ѧ . — когда̀ . и҆меа҆лъ . Кру̑нъ . вели́ко . весе́лие . пи́лъ . из неѧ̀ . вино̀ . съ велъмꙋ̑жи . болга́рские .

Та́ко ѡ҆бвла́далъ . Кру̑нъ . мно́гимъ . гра́домъ . гръческимъ . посла́лъ . въ Ца́риградъ . да учи́(н)и . ми́ръ . с Ми̑хайла . ца҃ра̀ . но не сатъворилъ . Ми́хаилъ . ми́ръ . събра́лъ . вои́ска . вѣли́ка . и҆ поише́лъ . на Болъга́рию . Крꙋн жѐ . подвигалъ своѧ . во́иска . прише́лъ . на Месабриѧ . и҆ узелъ гра́дъ ѡ҆ни съ ѡ҆га́нъ . спре́чъ . с то́пове . наꙋчи́лъ го . не́кои ара́пинъ . що би́лъ . преждѐ . при Никифо́ра . ц҃ра̀ . Когда̀ се . приближи́ли . ѡ҆бѐ . воискѝ . болгарскаѧ и҆[1]) гръче́скаѧ . било̀ . на небѣ́сїи . стра́шно . знаме́ние ꙗви́лї се . в҃ (2) коме́ти . въ ѡ҆бра́зъ . лунні̑и и҆ па́къ се . събира́ли . и разходи́ли . въ разли́ѧнниѧ (л. 20[б]) . в ле́то . ѿг҃і (813) . бли́зъ Адриано́полъ . спре́чъ Едренѐ . сърази́ли се грѣци . и҆ болъга́ри . и҆ та́ко наче́ли . гръци . бежа́ти̑ . болъгари же . не смеѧли̑ . погнати и҆хъ . напрасно . да се нека́ко . не прела́статъ . но егда̀ . ви́де́ли и҆хъ . ꙗ҆ко . и҆стипа . бегаютъ . потекли . за нимъ . и҆ та́ко . и҆зъсе́кли . безъ числа̀ . множе́ство . ѿ ни́хъ . едва̀ . Миха́илъ . ц҃ръ ꙋ҆бега́лъ . въ Царїгра́дъ того ра́ди . ѡ҆стави́лъ . цр҃ство . самово́лно . По немъ [2]) . паста́лъ . Лъвъ . Арме́нинъ . Крꙋн же . ѡ҆стави́лъ . некол́ико . во́иска . подъ начал́ство . брата . своего̀ . Мꙋртаго́на . а з дрꙋгаѧ . во́иска . ѿи-

Бароиіа в҃ часть лістъ ц҃и҃

[1]) Въ ржк. и҆ е повторено по погрѣшка.

[2]) По немъ повторено въ ржкописа по погрѣшка .

шелъ ѝ ѡсе́лъ . Цр҃ъгра́дъ . за мно́го . времѐ . но не въз-мо́галъ . възе́ти его̀ . пакъ сѐ . възврати́лъ . ѝ възе́лъ[1]) . Едренѐ ѝ мно́го . пленіӏлъ . народъ . без числа̀ . тꙋ би́лъ . ѝ Васи́лиа . Маке́донъ . пле́нетъ сь роди́тели свои̇ . последи́ би́лъ . цр҃ъ . гръчески . Маноила . епи́скопа . с мно́го . на́родъ . христиа́нски . съ свѣщеніцї ѝ кли́рици . и мона́си . съвѐ ѝзби́лъ . защо́ се не ѿвргли Хр҃та̀ . То ꙋ про́логъ . пи̇ше месеца . . . . (л. 21[а] [2]) . Некой свеще́нікъ . грчки . зналъ . ѩзи́къ . больга́рски . моли́лъ . Крꙋна . цр҃а̀ . да би го̀ . пꙋсти́лъ . свобо́дна . ѡнъ пове́лелъ . ѹ̑би́ти . его̀ . ѿнїи свеще́нікъ же проклелъ его̀ предъ вѣсеми̇ . По не́кое времѐ . сътвори́ли . ми́ръ . гръци . ѝ болъга́ре . Егда̀ ѿпꙋска́лъ . Крꙋ̑нъ . неколі́ко . роби́е . гръчески̇ . віде́лъ Васи́лиа . Македо́на . между̀ ѡнїи . ро́бие . ка́ко . стоа́лъ . благоговѣи́но . ѝ слобо́дно . ѡнъ призва́лъ . его̀ при себѐ . бли́зко . ѝ да́лъ емꙋ̀ . ѩ́блъка . вели́ка . ѝ тако ѿпꙋсти́лъ . его̀ . По не́кое . времѐ . ца҃ръ бі́лъ Васі́лиа .

Оу̑мершꙋ же Крꙋ̑нꙋ по не́мъ . на́сталъ на цар҃ство . бра́тъ . его̀ . **Мꙋртаго́нъ** въ то време ѝмеа́ли . ми́ръ . грѣци . ѝ бол-га́ри . ѝмелъ . Мꙋрьта́гонъ . мно́го вои́нї . въ Панонїа противꙋ ке́сара̀ . ри́мскаго . Лодови́ка[3]) ѝ плені́лъ . много земла̀ . ри́мъскаа . зато ри́мъла́не . ѝзгнали̇ . Лодові́ка . ѿ кеса́рство . Въ то време . били̇ . сърбие . подъ властъ . болгарскаа . тꙋ ѩве . войни би́ли . (л. 21[б]) болга́рски . въ Папоні́а . ѝ па́ки . ходи́лъ . противо . славъа́нъ . ѝ ѡдоле́лъ . и́хъ . с вели́кимъ . кръвопро́литиемъ . ѿбои҃ стра́нъ . постави́лъ . прави́тели . надъ и́хъ ѡбластми̇ . ѝзгна́лъ . що били̇ . ѿ ни́хенъ . ро́дъ . ѝ поста́вилъ . болга́ри прави́тели . Сътвори́лъ . ми́ръ . с цр҃і́цꙋ Ѳеѡдо́рꙋ . женꙋ̀ . Ѳеѡ-фи́ла . цр҃а́ . тог҃а . била̀ въдова́ . ѝ ꙋзе́лъ . сестрꙋ̀ . свою̀ . що би́лъ . ѝзпреждѐ . плені́лъ . цр҃ъ Нікифо́ръ . когда́ билъ напа́лъ на до́мъ Крꙋ̑новъ . братъ его̀ . Сестра его́ . била́ . крще́на

[1]) Ржк.: възе́лълъ .

[2]) Оставено празно мѣсто за мѣсеца и деня. Празно е оставено и въ Котленския и Самоковския прѣписи. Въ Тошковичевия прѣписъ е прибавенъ само мѣсецътъ: і҆ꙋнїа.

[3]) На полето стояло: Баронїа . . . частъ . . . листъ , но сетнѣ заличено.

й наѹ̆чена . писáние . й҃ хр҃тиѧ́нъски . закóнъ . ѡнà . почéла . да ѹ̆чи . брáта . своегò . да вѣ́рѹ̆етъ . въ Хр҃тà . й имеѧ́лъ . некоегò . рóба . грка нарицáлъ сѧ . Ѳеѡ́доръ . Кѹ̆фáръ . билъ . хрис҃тиѧ́нинъ добръ й искѹ̆сенъ . й ѡнъ чéсто . въспоменѹ̆вáлъ . Мѹ̆рътагóнѹ . да бй . вѣ́ровáлъ . въ Хр҃тà . но ѡ̑нъ . слáбо . то вънимáлъ (.) Бѝлъ . любѝлъ . въсегдà . да ѝдетъ . на лóвъ . да лóви звéрия . за тó начѝнилъ . на ѡнà . горà . палáта . вѣлѝка . рáди . лóва . тамо ѹ̆тешáти се й҃ свезовати ѱй . й҃ повелéль . некоемѹ̆ . Метóдию . монáх . йконопѝсецъ . да напѝше . по ѡнй . палáти . звéрове . ѱй . ловѝтва (л. 22ª). По нéкое вр(ѣ)мè . закоснéлъ . ц҃ръ . Мѹ̆ртагóнъ . Меѳóдия . не написáлъ . зверове . й҃ подóбе . ловѝтвй й прочаѧ . но написáлъ . второè пришéствие . Хр҃тово . кàко стоалї ѡ дéсною . правѣ́днй й подóбие . раѧ́ . а ѿ шѹю . грéшнїцї й҃ подóбие . вѣчнаѧ . мѹ̆ка . Егдà . пришéлъ . ц҃ръ Мѹ̆́ртагонъ . вїдéти . палáтѹ . напáло . на негò ѹ̆жáсъ . ѿ видéние . ѡ̑наго . Тогдà . Метóдия . начéлъ сказовáтї емѹ̆ . ѡ пришéствие . Хр҃тово . й ѡ въздаѧ́ние . грѣшнїхъ . й҃ прáвѣднїхъ . ѡн жé . въздахънѹ̆лъ . й рекáлъ . блажéнъ йжè . ѡбрещéт се . тогдà . ѡ десною . Ѿ ѡнó . времé . начéлъ . познавáти . Хр҃та . по мáло . и не совршéно . Въ тò . врѣмè . попѹстѝлъ . Бг҃ъ . на Болгáрия . вѣлѝкъ . глáдъ . й смртонóсие . тогдà . начéлъ . Мѹ̆ртагонъ . молѝти се . прилéжно . Хр҃тѹ . Бг҃ѹ . й далъ ѡбéтъ . ако престанéтъ ѡни гладъ . й҃ смртонóсие . съвршéно . да возприметъ вѣ́рѹ хр҃тиѧ́нскою . й҃ абие ѹ̆слѝшанъ . бъїстъ . Въ мáло . време . престáлъ ѡни гнѣвъ . бж҃їи що бѝлъ . на Болгáрїѧ .

Тгдà (sic) . послáлъ Мѹ̆ртагóнъ . въ Рѝмъ . пáпи . рѝмскомѹ Нїкóлаи . такожд҄ . й ѹ Цáриградъ . къ ца҃рїце . Ѳеѡ́дóри (л. 22б) . Ѳеѡ́дора предвáрйла . й҃ послáла . едѝнаго . епѝскопа ижè крстѝлъ . егò . нóщию . боїал се . ѿ свой . болáре . но ѡ̑нй . ѹ̆разѹмéли . зáщо е . приéлъ . кръщéние въѡрожѝли се . на негó . ѡнъ вѣзелъ . въ рѹ̆кѹ честнйи кр҃тъ й҃ тáко ѡдóлелъ въсехъ . ꙗко . с некоè . копие . Ѡни же . видéли . то чѹ̆до . й҃ много се , ѿ нѝхъ . ѡбратїли къ Хр҃тѹ̆ . силóю .

Бароні҄а ѕ҃ часть лі҄сть ц҃н паки . . ѻ҃з пакй . . п҃д паки . . ч҃з зрй

кр҃та . ст҃агѡ . привлечени . къ вѣрїи въ лѣто ѿ ѯ҃з (867) послалъ . папа римъски . Ніколаа . два епископа . и҆з Римъ . Павла . и҆ Формоса . и҆ тако весь народъ . къ ст҃омꙋ . крщенїю . приведоша . и҆ Формоса поставїлй . архиепископа . Пакй . послалъ цр҃ъ Михайлъ къ папи р҃ѕ (106) въпросй . ради вера . и҆ црковънаа . деанıа . и҆ просилъ папа . да поставитъ . въ Бо҃гарıа . патриарха . Папа . ѿписалъ . емꙋ на р҃ѕ вѣпроси . ѿвѣтъ . за патриарха . рекълъ . за що не е пришлò ещè . времè . По три лета и҆згнали . грѣци . папинїи . епископи . и҆з Болгарıа . И҆гнатıа . патрıархъ . Цароградъски . поставилъ . блгаромъ Ѳеѡфилакта въ архїепископа . (л. 23а) не ѡнї . Ѳеѡфилактъ . що тлковалъ . евангелїе . по дрꙋгй . ст҃ы . Ѳеѡфилактъ . за мног҃о . лѣта . после билъ . но грѣци и҆ лат(и)ни . потомъ . и҆мали . велика . распра ради . Болгарıа . на саборъ . ꙋ Цариградъ . Въ то времè и҆ по преждè . билй . ѿстꙋпили . латини . ѿ православїе но ещè . не билй . разлꙋчени . коначно . ѿ грѣци . поради . Болгарıа . распра и҆мали . кои . да би ѧ . имеалъ . подъ своѧ . вълас҄ть . и҆ така са . коначно . разлꙋчили грѣци . ѿ лати(н)и . и҆ проклели . Но болгаре . за мало времè били под патриа(р)шїю . Цароградскою . Грѣци . когдà . поставлали . болгаромъ . архїепископа . и҆скали ѿ нихъ . много . злато . и҆ дари . за то се . съблазнили . болгари . и҆ ѿлꙋчили се . ѿ патриаршıа . Цароградскаа поставили . себè . патрїарха . въ Болгарию . и҆ тако доклè . стоало цр҃тво болгарское . и҆меали . себè патриарховъ . ѿ своегѡ . ꙗзикà . зрй ѡ томъ въ книгꙋ кр҆мчиа . на листе є҃ (5) ѿ краа . . . .[1]).

Ради тогò цр҃а Мїхаіла несагласно . єстъ . въ летописехъ Маврꙋбиръ . пише . Мꙋртагонъ . прие . крщенїе . а Баронъ . пише . (л. 23б) Болгарисъ . но е тò . и҆мѧ . по гр҆чески Воргаросъ не погодилї како мꙋ . било . и҆мѧ преждè крѣщение . но просто Болгарисъ писали . Ради . то несгласно[2]) . въ лѣтопїсехъ . стойтъ .

---

[1]) Оставено малко празно мѣсто.

[2]) Ржк.: несгласно.

Би́лъ некой . ро́бъ Ѳома́ ѹ҆ некоегѡ . боларина . въ Ца́риградъ . за не́кое . согреше́ние . побе́гналъ . ѿ своиего . гд҇на . приѐлъ . тѹ҆рскаѧ ве́ра по давади́сетъ . лѣта . прйтвори́лъ себе́ како е . ѿнъ Костанти́нъ . си́нъ . І҆ри́на . цар҇ици и҆ та́ко : сабра́лъ воинство . и҆ взе́лъ . ѿ грѣци . Арменіа . пакъ пришелъ с вели́ка . си́ла и҆ ѡ҆бле́талъ . Цар҇игра́дъ . и҆ били . грѣци . вь вели́ка . теснота́ . не може́ли . ни́ка́ко . да мѹ се . противатъ . Того ра́ди . писа́ли томѹ҆ цр҇ю ѡ҆ще . когдà . би́лъ . невѣренъ . вѣли́ко . моле́ние . да би прише́лъ . и҆ помо́галъ . и́мъ . ѡ҆н се . подви́гналъ . съ вѣли́ка . си́ла . во́инскаѧ . напа́лъ . на Ѳомà ѿстѹпни́ка . и҆ поразилъ го въ коне́цъ . самогѡ̀ . Ѳомà ѹ҆хвати́лъ[1]) . и҆ първо . ѿреза́лъ . емѹ҆ . по́зе и рѹ҆це . по то́мъ . ѿсе́калъ . емѹ҆ . и главѹ҆ . та́ко се възврати́лъ с вели́ки . кори́стъ . и҆ сла́ва . въ Болга́рию .

[По преставла́ніе[2]) цр҇ѧ Михаи́ла наста́ль на цр҇твѡ̀ с҇нь е҆го **Сѵмеѡ́нь Лаба́сь.** Въ тѡ̀ вре́ме и҆ма́ли кра́мола терго́вци гре́чески и҆ бо́лгарски пора́ди нѣакоа кѹ҆плѧ; пора́ди ѿни терго́вци ста́ла кра́мола и҆ меж҇ѹ царп (л. 24б) бо́лгарски и҆ гре́чески . То́го ра́ди подвигнѹль Симеѡ́нь Ла́ба҇ войскà на гре́ци и҆ разби́ль воиска гре́ческа и҆ генера́ли и҆́хь сь ѹ҆мрьщавле́ніемь вели́кимь ; за то́ прі́ѧль вели́ка печа́ль гре́чес҆ки ц҇рь Ле́въ Премѹ҆дри и҆ прати́ль маџа́рскомѹ кра́лю , да би пришѐль вь Бо́лгарію и҆ ѹ҆чини́л҆ па́кость Симеѡ́нѹ и҆ бо́лгаромь . Та́ко напаль кра́ль маџарски напра́сно и҆ разори́ль мно́го мѣста , и҆ плени́ль наро҇ без҆ чи́сла мно́жество ; цр҇ь же гре́чески и҆скѹ҆пиль ѿни наро́ди бо́лгарскіи ѿ кра́лѧ маџа́рскаго ѹ҆ пре́кость[3]) Симеѡ́нѹ Лаба́сѹ . Па́ки посла́ль Премѹ҆дри кь Симеѡ́нѣ нѣакоего Керосвата да ѹтврьди́ ми́рь ; нь Симеѡ́нь ѹ҆держа́ль Кѵросва́та , а҆ са́мь поише́ль на маџа́ри . и҆ та́ко вь конець разори́ль вьсà Маџа́рскаѧ землѧ ; вьзда́ль и҆́мь ѿм҆щеніе , щѡ́ би́ли ѿни преж҇е сьтвори́ли

[1]) Ржк.: ѹ҆хватнлъ.

[2]) Текстътъ отъ тука до скобата (стр. 31) е изгубенъ; тука се печата по Котленския прѣписъ на попъ Стойко Владиславовъ, отъ 1765 г.

[3]) Въ Самоковския прѣписъ стои: пакост҆.

-бóлгарωмь . По тоⷢ҇ писáль кь цр҃ю Лéвȣ , а̂ко желáе да и̂маⷮ҇ ми́рь , да ѿпȣсти́ть ѿни рóбїе , що ȣ҆зéль ѿ маџáрскаго крáлꙗ . Цр҃ь Лéвь подви́гналь воискà на Бóлгарїꙗ (л. 25[a]) , нь невъзмóгль ни́що ȣ҆спéти : порази́ль е̑го Симеѡ́нь Лабаⷣ҇ , и̂ тáко ѿдаль невóлею Лéвь вьси ѿнїе рóби и̂ проси́ль ми́рь .

Оу҆мершȣ же Левȣ , ѡ̂стáвиⷧ҇ цр҃тво своемȣ брáтȣ ̑Алеѯáнрȣ. Симеѡ́нь цр҃ь послáль ̑Алеѯандрȣ : хóщеть ли стоꙗ́ти на ѿни пéрви ми́рь , що би́ль ȣ҆чини́ль сь брáтомь е̑го Лéвомь ; но ̑Алеѯáндрь не прїꙗ́лъ сь пóчестїю послѝ Симеѡ́нови . Тóго рáди настȣпи́ль на зéм'лю грéческаго и́ разори́ль мнóго мѣ́ста , и̂ побиⷧ҇ мнóго ѿ воѝнство и̂хь ; прїишель и̂ ѿбладáль Цр҃играⷣ҇ , и̂ пȣсти́ли го грéци вьнȣтрь грáда . ѡⷩ҇ искáль сáмого цр҃ꙗ, да и̂мéють разговóрь . И̂ тáко пришѐль црь҃ грéчески вь палáти Влахéрскїи , беседовáли ѿ договóре ми́рномь ; нь грéци почéли беседовáти непокóрно и̂ вьпрéки . Симеѡ́нь а̂бїе и̂з'и̂шéль и́з' Цр҃играⷣ҇ и̂ ѡ̂брати́л се на Трáкїю і̂ Е̂дренѐ , нь , е̑гда не вьзмóгль по скóро вьзéти ̑Едренѐ , даль солдáтомь злáто мнóго , и̂ ѡ̂твéрзли е̑мȣ нóщїю , и̂ тáко плѣни́ль грáд' и̂ запȣсти́л го конечно .

Цр҃ь грéческїи Костáнтиⷩ҇ (л. 25[a]) сьбрáль воискà вели́ка и̂ послáль на Бол'гарїю поⷣ҇ нꙗкоего Фóка генерáла . ̑Егда се срази́ли грéци и бóлгари на бóю ѡ̂долели грéци бóлгарωмь , и̂ начéли бóлгари бежáти . ̑Егда се ȣмори́ль Фóка на бóю , ѿлȣчи́л се сáмь на нꙗкои клáденець , да се прохлади́ ; и̂ и̂строгнȣл се кóнь и̂з рȣка е̑го и̂ побѣ́гналь натрáкь ȣ҆ воиска. Когда виде́ли грéци конь Фоковь бежáщь , а̂ за сáмого Фóка не знаꙗ́ли , гдѐ е̑сть , и̂ би́ло сметѐнїе вели́ко . Симеѡ́нь би́ль на нꙗкоꙗ гóра бли́зо и̂хь, вьсѐ гледáль , що сà дѣꙗло , и̂ сьбрáль ѿ своé воиска , коли́ко найшéль , напáль на грéци крѣп'ко и̂ победи́ль , и̂ разгнáль и̂хь ; е̂ двам вьзмóгль ȣ҆бежáти Фóка вь Месáмбрїи и̂ спáсти се . Тóго рáди би́ло вь Цр҃играⷣ҇ смешéнїе межⷣ҇ȣсóб'ное мнóго порáди тó дѣло . Симеѡн се разгор'дéль побéдою , пáки пришéль и̂ ѡ̂блéгаль Цр҃играⷣ҇ ; нь ѿни Фóка пáки пришель с нóва воиска и̂

ѿгна́ль Симео́на ѿ Црⷭ҇игра҃ . Нь ѡ́нь посла́ль кь кне́зю сраци́нскомꙋ , молѐ е҃го да прі́йдеть (л. 26ª) сь свои сраци́ни по мо́ре , а҃ бо́лгари по сꙋ́хо , да би плени́ли Црⷭ҇игра҃ . Кне́зь сраци́нски посла́ль с по́сли Симео́нови сраци́ни да ѹ҆твердѧ́ть здра́во , вь коѐ вре́ме да подви́гнать воиска . ҆Егда прі́ишлѐ вь Кала́мбрію , ѹ҆хвати́ли та҃ ѡ́ни сраци́ни и҃ бо́лгари и҃ приве́ли ги ѹ҆ Црⷭ҇ігра́д҇ . Романь црь ѡ́пꙋстиль сраци́ни и҃ ѡ́бдари́ль , а бо́лгаровь ѹ҆держа́ль . Нь Симео́нь Лаба҃ па́ки вьста́ль и҃ разори́ль Греческаа зе́млıа , не сме́ıа҃ ни́кои да мꙋ̀ са проти́ви , и҃ ꙋзе́ль мно́го ко́рист҇ .

Ро́мань црь посла́ль воиска на бо́лгари сь нѣ́какоего нарица́емаго (дес)пота ҆Аргира́ ; нь црь Симео́нь развоева́ль е҃го и́ поби́ль конечно , и҃ вьзврати́л҇ се въ Црⷭ҇игра҃ , не вьзмо́гль ѡ́долѣ́ти е҃го. . Па́ки вто́рое поше́ль на ҆Едренѐ , и́ ѿ гла́да преда́ли се е҃мꙋ , и҃ покори́ль гра҃ ҆Едренѐ по҃ своıа власть ; и҃ та́ко поше́ль по Тра́кію и҃ Македо́нію разори́л҇ невьзбра́нно . І҃ па́ки при́шель четврь́ти пѫт҇ на Црⷭ҇игра҃ и҃ зва́ль црıа Ро́мана на разгово́рь . сьтвори́ль сь ни́мь ми́рь и҃ вьзврати́л се вь Бол҇(л. 26ᵇ)-гарію сь вели́ка сла́ва и҃ кори́сть . Та́ко Симео́нь Лаба҃ попꙋще́ніемь бж҇іимь мно́го пакость дѣаль на гре́ци и҃ непреста́но воева́л҇ на ни́хь ; после́жде поше́ль на харва́тіе , и҃ та́мь вь нѣ́кои те́сни мѣ́ста ѿ гре́ци и҃ харва́ти разби́та би́ла воиска е҃го конечно . Вь тѡ̀ вре́ме напа́ло на не́го болезнь ѿ сто́маха и҃ ѹ҆мрѣ́ль .

По не́мь наста́ль на црⷭ҇тво сн҇ь е҃го **Пе́трь** , но неблагополꙋ́чень вь бра́нѣхь , ꙗ҃коже ѡ́ц҇ь е҃го би́ль пре́ж҃е , нь би́ль гре́комь прі́ıатель и҃ покорли́вь : ѿ то́го вре́ме ѡ́слабѣ́ла бо́л҇гарскаа ски́птарь наси́ліемь гре́ческимь пора́ди несогла́сіе и҃ ма́лодꙋ́шіе Пе́трово . Но вь то е҃ди́но би́ль ве́лми бл҇гополꙋ́чень, поне́же вь вре́ме црⷭ҇твова́ніе е҃го просиıа́ль ст҇іи препо҃обніи ѡ́ц҇ь на́шь І҃ѡ́ань Ри́лски , и҃ ѿ вели́кое бл҇гоговѣ́ніе , що и҃ме́ıаль кь ст҇омꙋ ѡ́цꙋ І҃ѡ́анꙋ , ходи́ль по Ри́лскою пꙋ́стиню , да би видѣ́л҇ е҃го и҃ беседова́ль сь ни́мь . нь поне́же неꙋдобна (л. 27ª) мѣ́ста би́ли кь хож҃е́нію ра́ди делбо́ки де́б҇ри

и҃ висóкихь хльмóвь , не вьзмóгль видéти ст҃го ѿц҃а , нь по прошéнїе полꙋчиль ѿ ст҃го писáнїе ; тáко и҃меꙗль ѻ҃но писанїе вéлми вь пóлзꙋ дш҃éвнꙋю . Сéи цр҃ь Пéтрь послáль вь Цр҃игра҃ и҃ сьтворúль мúрь сь Костантúна и҃ Рóмана . пáки поишéль сáмь въ Цр҃игрáдь и҃ тáко ꙋ҆твръдúли мúрь : ѡ҃жéнил се за внꙋ́кꙋ цр҃ева , дьщи Хрисофóна , сúна цр҃ева перворóдна . ͑Егда вьзвратúл се и҃з҆ Цр҃игрáд҆ Пéтрь, брáтїе е҃го Ї҆ѡáнь и҃ Михаúль вьздвúгли брáнь на Пéтра цр҃ꙗ сь барóни и҃ гóс҆подїи бóлгарскїе ; и҃ тáко за мнóго врéме и҃мéли мéждꙋсóбнаꙗ брáнь три брáтїа . тáко бúло велúка брáнь мнóго лѣ́та мéждꙋ и҃ма . Пéтрь пратúль свóи сн҃ове , Борúса и҃ Рóмана , ꙋ҆ Цр҃игра҃ за а҃манеть , да бѝ и҃мéꙗль мúрь сь грéцима , защò вь тò врéме бúла ꙋ҆мрѣ́ла женà е҃го , ѻ҃наꙗ цр҃каꙗ вьнꙋ́ка . Поврéме не , е҃гда ꙋ҆мрѣ́ль Пéтрь цр҃ь , вьзвратúли се двà (л. 27[б]) сн҃а е҃го , Борúсь и҃ Рóмана, рáди вьспрїꙗ́тїе цáрство вь Бóлгарїю ; но и҃мь мнóго дѣ́ꙗли пáкост барóни и҃хь.

По нéмь настáль на цр҃тво с҃нь е҃го **Борись** . Вь тò врéме напáли маџáри на Бóлгарїю и҃ разорúли мнóго мѣ́ста . Борúсь молиль цр҃ꙗ Никифóра грéческаго . да мꙋ дадè пóмощь и҃ войска . но Никифóрь ѿписáль е҃мꙋ , рéче . за чест цр҃тво грéческое не мóгꙋ с тáковимь нарóдом непотрéбнимь чинúти брáнь и҃ крáмолꙋ. По мáло врéме сьтворúль ц҃рь бóлгарски мúрь сь маџáри ; тóгда маџáри почéли разорꙗ́ти грéческаꙗ зéмлꙗ . Тóгда Никифóрь послáль дáри и҃ молéнїе Борúсꙋ, дабѝ и҃зишéль и҃ противúл се вькꙋ́пе с грéци маџáромь; нь Борис вьзвратúль пóсли (и҃) дáри Никифóрови , ѿписаль е҃мꙋ: за чéсть бóлгарстїи пóлзи не могꙋ движáти брань на маџáри , понéже сь нúмь мúрь ꙋ҆чинúхь . Никифòрь прїꙗ́ль ѻ҃ни ѿвéт҆ вь ꙋкорúзнь . послáль Калокúра , с҃на Херешнова (л. 28[а]) , кь Светославꙋ . кнéзю росїискомꙋ, подвигнꙋти е҃го на бóлгари . Тóи же настꙋпиль сь войска на Бóлгарїю , и҃ ѿ тꙋ́дꙋ вьзéль плéнь мнóго и҃ кóристь , пошéль вь Рóсїю пáки . На дрꙋ́ги гóдь пáки пошéль на Бóлгарїю и҃ покорúль бóлшаа чáсть пд҃ свóю дрьжавꙋ ; и҃

ѹмислил' принести престо́ль свой вь Бо́лгарїю постáвити , понéже възлюбиль зéмлю бо́лгарскою рáди плóдорóдство и҃ и҃зѿбий]лиѧ . Тако саветовáлъ . емꙋ . Калокиръ. егда . възметъ . цр҃тво. бол(г)арское . можéтъ . въ скорѐ . възети и҃ гръческое . Егдà и҃ ꙋразꙋмелъ . совѣта . Калокирова І҃ѡ́анъ . Цимихскиѧ . наслéдникъ. Нікифóровъ . въздвïгалъ . воинство. на Свѣтослава. и҃ прогналъ . егò . въ Росию . но понéже Борисъ . помагáлъ . Светослáвꙋ . того рáди поиманъ . билъ . ѿ ца҃рà . Иѡана . Цимисхна и҃ ꙋвел го . ѹ Царигрáдъ . съ ца҃ки . венѣцъ и҃ ѡдеѧние и҃ вспрïималъ . Цимисхиѧ . похвалà . побѣдпаѧ . ѿ грци и҃ поставилъ . Бориса . магистриѧ . въ Царигрáдъ . По некое . време . изишелъ . тайно. Борисъ . и҃ пришелъ . въ Болгарию . но нéкои болгáринъ . вïдѐлъ. егò . ѡдеѧна . въ гръческие . ѡдежди . възмпéлъ . ѥко гръкъ . е҃стъ и҃ ѹбилъ его тꙋ . на пꙋти . и҃ таковъ . конецъ Борисовъ (.)

По немъ насталъ . на цр҃тво . **Селéкпнѧ** . мꙋжъ воинственъ . и҃ храбаръ . Сеи ꙋзелъ . ѿ грци . место нарïцаемое. Топлица . и҃ Сардика . Егдà . възвращалъ сѧ . ѿ бранïи въпáлъ . въ болéзанъ и҃ ꙋмрéлъ . на пꙋтꙋ (л. 28б).

По немъ . настáлъ . на цар҃тво . **Сꙋботинъ** . но нéблагополꙋче(нъ) . Пр(и) немъ . цáрство . бо(л)гаръское . ѡдолено . и҃ покорено било . под грческое .

Но въ време . Василиа . Порфирогенита . паки . ѿтложили се . болгари . ѿ грци поствïли . на царство **Давида** . сина . Комистополова . Но Давидъ . мало нéчто . пребилъ . на цар҃сто ѡставïлъ . престолъ . и҃ приелъ . ïночески . чинъ . и҃ тако . скончáлъ . богоꙋгóдно . и свѣто свое житие по преставленнïе его ïмеаѧъ мощи свои нетленнï (.)

По Давида. насталъ. **Самоилъ**. на цр҃тво. и҃ ꙋстрьмил се. разорилъ . провинцïи . зáпадние . и҃ покорилъ подъ свою . влáсть. и҃ ꙋстрмил се . на Далматию . пожегалъ предгрáдие . Рагꙋское . и҃ грáдъ . Катарꙋ . Многò крáти . разбивáлъ . грьци . посекалъ въ части . войска . ихъ . ѿелъ . ѿ гръци . Солꙋна . Енишехеръ

Караферия сї́речъ . Ла́рса . и Бе́ръ . сва Ѳеталиа . и҆ проводилъ кꙋцовласи и҆ арнаꙋте и҆ гръци ѿ ѡнà . места и заселилъ ги . по́ краи Варна и Търново (л. 29ª) и҆ много ѿ нї́хъ войнї и҆меѧлъ над грци̑ ва Енї́шехеръ много воїнство болгарское поставилъ и҆ ѿꙋдꙋ много мощи̑ ст҃ыхъ пренелъ въ Болгарию (.) Люби́лъ и҆ почиталъ с велико благоговѣинство ст҃ыхъ мощи̑ за то и҆ помагали̑ емꙋ и҆спрво и҆ побеждалъ и҆ покорилъ много земла сѣбѣ (.) Докле билъ и҆спрво . благоговѣинъ къ Бг҃ꙋ и҆ свѣтимъ и҆ Бг҃ъ помагалъ емꙋ (.) После се развратилъ и҆ Бг҃ъ ѡставилъ егѡ (.) Въсталъ завистию на свои родъ и҆ племе цр҃ское и҆ избилъ све ѡно племе тачию ѡсталъ Ї҆ѡанъ Владиславъ с҃нъ брата егò (.) Въсталъ Нї́кифоръ Оу҆ранї́а ц҃ръ грчески̑ на Самоила ц҃ра с воинство и҆ ѡдолелъ егѡ и҆ ранилъ егѡ на брани̑ ѡн се возвратилъ въ домъ свой . и҆ ѿпꙋстилъ господи̑ грческие кои имеѧлъ заробени̑ и҆спрво на бранехъ (.) Далъ Азотꙋ генералꙋ грческомꙋ свою дщ҃ерь въ женꙋ и҆ поставилъ егѡ и҆ти̑ въ Дꙋраца и҆ли̑ Добрꙋца ѡнъ селъ в кораблъ и҆ побегалъ въ Цариградъ . и҆ поставили егò маги́стриа (.) Паки̑ поїшелъ Нї́кифоръ Оу҆ранї́а на Болгариа с воинсво и҆ ѿелъ неколико градове ѿ Самоила (.) Грци̑ и҆шли̑ на Скопие и на Србиа Самоилъ пошелъ на Е(д)рене и҆ разорилъ и҆ запꙋстилъ егѡ (.) Паки поїшелъ с воинство на Скопи̑е но грци̑ ѡ҆бтекли̑ Самоила некако и҆ поразили воиска егѡ много поробили̑ болгари̑ и ѿ велика злоба що ммеѧли̑ на Самоила и на болгари̑ и҆спрво створилъ Нї́кифоръ ц҃ръ мꙋчи̑телство неслишано ѿ века на є҃і (15) хї́лади̑ болгаровъ и҆звртелъ ѡчи̑ и҆ на сто чловека ѡставилъ едногѡ с едно ѡко да и҆хъ водитъ и҆ тако послалъ и҆хъ Самоилꙋ ѡслепени̑ толї́ко (л. 29б) народъ егдà прї́ишли̑ къ ц҃рꙋ Самоилꙋ и҆ виделъ толико мꙋчителство и҆ порꙋгание болгарское аби̑е ѿ срдечнїе болезни̑ . въпалъ въ недꙋгъ и҆ по мало д҃нı ѹ҆мрелъ (.) Тако Самоилъ за пролї́тие неповинїе крви̑ що избилъ свое црское племе прогнѣвалъ Б҃га вѣлми̑ и҆ попꙋстилъ Б҃га на негѡ гнѣвъ и҆ на сва Болгариа . и҆ предалъ и҆хъ въ рꙋце грческиа за много време ꙗкоже речет се (.)

По Самоила насталъ на цр҃тво с(и)нъ егѡ **Радомиръ** но за (е)дино лето црс҃твовалъ и ѹбиенъ билъ на лове ѿ наважденіемъ Нікифора ц҃ра грческаго ѡнъ тайно пратилъ некоегѡ и ѹбилъ егѡ на ловѣ.

По Радомира насталъ на цр҃тво **Іѡанъ Владиміръ** (.) Болгари изгнали Гаврила сина Самоилова въ (В)лахію и поставили Іѡана сн҃а . Аронова (.) Аронъ билъ братъ Самоиловъ и Давидовъ . Цр ствовалъ Іѡанъ ст҃ы Владимиръ за три лета и имелъ испрво чисто и с҃то житие и богоѹгодно (.) На то Іѡана паки въсталъ ц҃ръ грчески с велика сила но ѡнъ молитвою къ Бг҃ѹ и ѹпованіемъ крѣпкимъ изишелъ с мало войска и победилъ грцехъ и вратили се посрамени тогда въспетъ (.) Но имелъ жена гркина и шѹра тако при себе магистриа чиномъ ѡни били еретици съ (с)воѧ сестра новатиани и не любили ст҃аго ц҃ра Владимира заради православіе и чистое егѡ житие и сагласили се на ѹбиеніе егѡ (.) Ѡни шѹра е҆гѡ ѹбилъ егѡ на пѹти в некоѧ гора ѿтсекалъ емѹ главѹ на кона како ходилъ на преди (.) Ѡнъ мановѣніемъ бж҃іимъ (л. 30[a]) не спадналъ с кона но вазелъ въ рѹце свою главѹ и ѡправилъ своегѡ кона преишелъ много место и прішелъ во монастиро (sic) що го билъ съмъ испорво (sic) съградилъ и тамо слезалъ с кона и предалъ Бг҃ѹ духъ свой (.) И до селе въ ѡни монастиръ . въ странѹ . Елбасанскою нетлени и цѣли почиваютъ мощи егѡ и подаютъ мно(го) исцѣление (.) Майа месеца к҃в (22) день сва ѡна страна празнѹютъ егѡ (.) Има житие и правило красно съставлено с бдение и славословіе и с велико тржество и похвала (.) Тѹ ва краце написахомъ за сегѡ ст҃аго ц҃ра Іѡана Владіміра (.) Има на грчески преведено житие егѡ и правило и тѹ много погрешно или после за много време писано житие егѡ или некой србинъ или гркъ премениили и хотели покрити родъ егѡ како е ѿ рода ца҃ри болгарскихъ написали како да е билъ ѿ рода србскаго синъ Немана Симеѡна но весма погрешили не знали въ коѧ лета билъ Симеѡнъ србски (.) Не били в то време вь србие крали нікако а де цары ихъ паки

после билъ Симеѡнъ Неманъ[1]) ѝ сни егѡ кралѝ за много лета ѝ свѝ с҇ты србскѝ кралѝ знато естъ ѝ̑ написато кой де се е преставилъ ѝ де сꙋ мощѝ нихнѝ и гробѝ (.) Чѝтай родословъ србскѝ ѡбрещешѝ въ кое време билъ Самоѝлъ и Симеѡнъ ѝ ст҇ы Ї҆ѡанъ Владимиръ и п(о)знаеши како погрешилѝ писателѝ въ томъ ѝли покривалѝ родъ ѝ ѿтечество ст҇гѡ Ї҆ѡана Владимира (л. 30б).

По ꙋбиение Ї҆ѡаново поишелъ ц҇ръ грческѝ невозбрано во Ѡхрідъ (.) Тамо пребивалъ билъ Ї҆ѡанъ ст҇ы въ Ѡхридъ за г҇ (3) лета своего цр҇твованиа ѝ предалѝ емꙋ ѡни ꙋбиицѝ сва Болгаріа (.) Невазбрано приишелъ ѝ ѿврзалъ хазна ѝ съкровища цр҇каѧ ѝ ѝзнелъ много злато ѝ (с)ребро без числа ѝ раздавалъ своимъ . воиномъ (.) Възелъ много вѣнцѝ ѝ коро(н)и цр҇киѧ ѝ камение многѡценое (.) Показалъ велика милостъ цр҇ицѝ Марѝѝ женѝ Ї҆ѡана ц҇ра ѝ петъ дщерее имъ зналъ како ѡна предала емꙋ цр҇тво болгарское ꙋ҆била своегѡ мꙋжа (.) И пришелъ ѿ Трновъ Д(а)видъ патрѝархъ ѝ два̀ барона болгарскѝ Богданъ и Миробизо принели ключѝ ѿ трѝдесетъ ѝ петъ градовъ болгарскихъ ѝ предалѝ клꙋчѝ ѝ градѝ ц҇рꙋ грческомꙋ (.) Ѡнъ . поставилъ Миробоза ѝ Богдана пакѝ баро(н)ѝ надъ Болгарѝа . Тако въ то време радѝ греха̀ Самоилова ц҇ра болгарскаго ѝ радѝ ересѝ новатианскіе ѝ арменские що се билѝ оу҆множилѝ въ Хоридскаѧ страна въ болгарехъ пало цр҇ство болгарскꙋ под властъ грческаѧ коначно (.) Но последѝ ст҇ы Ї҆ларіѡнъ епі(с)копъ Меглинскѝ ѝ ст҇ы Ѳеѡфилактъ . ѝскоренилѝ ѝ погасилѝ ѡнѝ̑ проклетѝ ересѝ конечно ѿ Болгарѝа : —

Билъ некой **Долинъ** поробенъ ѿ грьцѝ въ тиа бранѝ с болгарѝ що ѝмелѝ билъ въ Царѝградъ в некоего[2]) великаго велмꙋжа продатъ билъ хѝтаръ ѝ смотреливъ велмѝ (.) П(о) некое време побегналъ ѝз Цр҇иградъ ѝ прѝишелъ въ Стрꙋмица (л. 31а) ѝ творилъ себѣ како е ѻнъ сн҇ъ Ароновъ

---

[1]) Въ ржк: Наманъ .

[2]) Ржк.: некоеко.

ѝ ѿ рода цр҃каа (.) Тꙋ било по слꙋчаю събрано много воїнство болгарское ѝ ѡгласилѝ себе Долана за ца҃ра болгарска въсталѝ и прогналѝ воинство грчское ѿ странѝ Ѡхридскїе ѝ въцарил се Доланъ на болгарѝ ѡхридские но не чествовалѝ свое воинство добре зато войнство ѝзгналѝ Долана ѝ поставилѝ себе ца҃ра Тихомира барона (.) По неко време ѡнѝ Доланъ хитар си събралъ пакѝ много народъ по(дъ) себе ѝ пришелъ на Тихомира ѝ оух(в)атилъ ѝ ѡслепилъ егѡ ѝ ꙋбилъ ѝ црствовалъ за тридесетъ лета Доланъ ѝ ѿтелъ много градове ѿ грцѝ.

Неко **Алꙋсианъ** въсталъ ѿ Цр҃градъ болгаринъ посланъ ѿ грчкѝ съборъ на погꙋбление Доланово (.) Алꙋсианъ казꙋвалъ ѝ творилъ себе ѿ рода царѝ болгарскихъ тако наꙋчили егѡ грцѝ да дигне бранъ въ Болгарию (.) Вѣровалѝ много народъ Алꙋсїана ѝ въсталѝ на Долана бранию (.) Доланъ виделъ защо не можетъ противити се Алꙋсианꙋ ѝ приѡбщилъ егѡ на црство (.) По мало време Алꙋсианъ въсталъ на Долана ѝ ѡслепилъ егѡ ѝ ѡста самъ на црс҃тво. ѝ предал се волею грком҃ ѝ бил ѝмъ покоренъ за двадесетъ лета ва Ѡхридъ црс҃твовалъ та за петѝдесетъ лета (.) Такмо ва Ѡхридъ до (С)копие ѝ до Щипъ држалї Доланъ ѝ Алꙋсианъ а Трново ѝ Дꙋнавиа за о҃ (70) лета било подъ ѡбла(с)ти грческиа и творилѝ грцѝ много пакостъ (л. 31[б]) болгаромъ ѝ ѡзлоблали ихъ. —

Билъ въ то време въ лето ҂а҃р҃о҃ (1170) въ Трново патриархъ ст҃ы Їѡанъ зрелъ ѡзлобление болгарскее ѿ грковъ ѝ плакалъ ѝ молилъ Бг҃а съ слзамѝ да ѝзбавитъ ѝхъ ѿ работѝ грческие ѝ ꙗвил се ему ст҃ы великомꙋченикъ Димитриа него били славилѝ ѝ почиталѝ ца҃ри трновскѝ ѝ болгарскѝ ѝсрпво ѿ родъ въ родъ ѿ Михаила благочестиваго до ст҃го Їѡана Владимира (.) Той ст҃ы мꙋченикъ поменꙋлъ домъ ѝ родъ цр҃ей болгарскихъ ѝ посланъ билъ ѿ Бо҃га на помощъ ѝ ѡбновление цр҃ства. болгарскаго въ Трново рекалъ патриархꙋ да поставитъ **Асѣна** цр҃а болгаромъ ѝ Б҃гъ бꙋдетъ с нимъ ѝ ꙋспеетъ скиптра болгарскаа въ рꙋкꙋ Асѣновꙋ (.) Тако партиархъ

по повеленїю бо҃жїю призвалъ 'Асена и̇ Петрà брата егѡ ѿ Влахїю били̇ ѿ рода цр҃скаго внꙋци̇ Гаврилови̇ с҃на Самоилова що билъ и̇згнатъ ꙗкоже рече се въ (В)лахию и̇ повелелъ и̇мъ съградѝли̇ цр҃ква кр(а)сна въ Трново во име ст҃агѡ мꙋченика Димитрна и̇ сазвалъ патриархъ епископи̇ и̇ господи̇ болгарскїе въ Трново на ѡсвѣщенїе цр҃кви̇ по смотренїю бж҃їю събрал се много народъ(.) Егда ѡст҃ылъ патриархъ црковъ принелъ вѣнецъ и̇ багреница и̇ ве(н)чалъ Асѣна на цр҃ство болгарское и̇ сказалъ въсемъ како повѐлено би̇ло емꙋ ѿ Бо҃га ст҃ымъ Димитриемъ тако народъ ѿ радости̇ възивали̇ велегласно . (л. 32ᵃ) да живї̈тъ 'Асѣнъ многаꙗ лѣта Асѣнꙋ црю болгарскомꙋ многаꙗ лета Ї̇ѡанꙋ блаженеишемꙋ патрїархꙋ трновскомꙋ и̇ всеи Болгарии многа лета . Тако пристали̇ много господи̇ болгарскїе по 'Асѣна ц҃ра ѡнъ поставилъ Петрà брата своегò въ први̇ и̇ велйкй̇чинъ воинскй̇ и̇ поставилъ съвъ (sic) чинъ воинскй̇ по чинꙋ првомꙋ како що и̇меꙗли̇ ц҃ри̇ трновскй̇ прередители̇ егѡ(.)

И стекал се народъ болгарскй̇ како единъ чловекъ въ Трново еди̇нодꙋшно на помощъ Асѣнꙋ и̇ събрало се воинсво ѿ Влахиа послали влашки̇ господари̇ на помощъ Асѣнꙋ . то било вола бж҃на съ Асѣна и̇ прї̈ишла емꙋ ве(ли)ка помощъ ѿ всꙋдꙋ и̇ ꙋкрѣпил се на црство болгарское и̇ ѿмастилъ гркомъ сꙋгꙋбо ѡби̇дꙋ и̇ ѡзлоблени що ѡни̇ за о҃ (70) лета творили̇ болгаромъ зимали данъ ѿ нї̈хъ тежка тако и ѡни̇ давали̇ за шестидесетъ лета Асѣнꙋ и̇ синꙋ егѡ Ї̇ѡанꙋ(.) Що ѡни̇ ѡслепили̇ болгаровъ при Самоила ц҃ра и̇ много таина пакостъ творили̇ болгаромъ то и нихъ постигло последи̇ ѿ болгари̇ тристот(и)нъ хилади̇ воиска грческа и̇ ѿ различни̇и̇ (sic) народи̇ ѿкꙋпевали̇ и̇ пратили на 'Асѣна и̇ на Болгариа но Асѣнъ и̇ болгари̇ све ѡна воиска за ѡсамъ лета побили ї поробили тако едва престали̇ ѿ бранъ с грци творити̇ и̇ ѿмащати̇ првою ѡбидꙋ болгарскою (л. 32ᵇ).

Ѡбретает се въ стари̇ рꙋкописни̇ кънигѝ повѣстъ ради̇ того цр҃а . 'Асѣна староагѡ како по (п)реставленїе патриарха Ї̇ѡана ст҃гѡ призвалъ ѿ Охридъ ст҃гѡ ѡц҃а Ѳеѡфалакта и̇

поставилъ его́ патриарха въ Трново . То́и премѫдрі́ и́ вселенскі́ ѹчителъ въ та времена̀ просвѣтилъ и́ ѡ́чистилъ Болгариа ѿ ересі́ различні́ тако и́ Влахиа (.) Били власі́ приели римска ересъ сви конечно и́ испърво читалі́ по латински́ како сѫ с лат(и)ні́ ї́единъ родъ и́ ıазикъ (.) Теѡ́филактъ ст̃ы подвигналъ ц̃ра Асѣна пои́шелъ на Влахиа и̑ покорилъ ѡ́бе Влахиі́ под своѧ властъ и́ запретилъ влахомъ кои чатитъ по латински́ ıазикъ и́ и́сповѣдѫетъ римско и́сповѣдание и́ вѣра да мѫ се ıазикъ ѿрежетъ и́ повелелъ и́мъ читатı́ по бо(л)гарскı́ и́ съдржатı́ вѣрѫ православною (.) Тако ѿ то време власı́ ѡ́братили се пакı́ въ православие и́ читалı́ по болгарскı́ ıазикъ до скорое [1]) време нı̈на пакı́ и́звадилı́ и́мъ рѫсı́ на влашкı́ ıазикъ про(с)тı́ писание (.) Тако тащаниемъ патриарха ст̃гѡ Ѳеѡ́филакта и́ ц̃ра А̑сѣна много народъ ѡ́братил се въ правосла̑вие (.)

Пакı́ пои́демъ на прваѧ (повѣстъ) како въсталъ А̑сѣнъ на грцı́ и́ победилъ и́хъ и́ прогналъ конечно ѿ Болгариа (л. 33ᵃ) . Егда слишалı́ грцı́ како поставилı́ болгари себе ц̃ра в Трново Асѣна смели се ѿ ѫжаса и́ събралı́ воинство много поишлı́ на Асѣна ц̃ра (.) Не можелъ А̑сѣнъ ѡ́долетı́ гркомъ и́ преишелъ Дѫнавъ нъ Влахı̈ю съ све воинство и́ събралъ тамо . мъного вои́нство пъкъ преишелъ Дѫнавъ и́ ѡ́братил се . на грцı́ и́ било бранъ страшна воиска безчи́сленаѧ и́ грческа и́ болгарска и́ пала воиска грческаѧ безчисла ѿ болгаровъ посеченı́ и́ побиенı́ (.) Тако ѡ́долелъ А̑сѣнъ гркомъ конечно и́ побил ихъ и́ ѿгналъ ѿ земли болгарские паки поишелъ с воинство на србие и̑ покорилъ и̑хъ подъ своюю властъ и́ били србие неколико време под властию е̑гѡ́ (.) Паки въстали на болгарı́ србı́е и́ грцı́ заедино и̑ много пакостъ сътворилı́ србие цр̃квамъ болгарс̃кı́мъ (.) Билъ ст̃ы Ѳеѡ́филактъ въ то време патриархъ Трновскı́ и́ плакалъ много ѡ́ запѫстене многихъ црквахъ (.) Билı̈ србие в то време римска ересъ држалı́ за то ратовали на црквı́ болгарские и́ по много крво-

---

[1]) Рѫк. : скорае .

пролитие ѿгналъ цр҃ъ Асѣнъ сърбие ѿ Болгариа и смирилъ ихъ имели на помощъ себѣ србие и маџаровъ (л. 33б) .

Цр҃ъ грчески Іѡанъ Катакузинъ приишелъ на цр҃а Асѣна с велика воиска но Асѣнъ победилъ егѡ и ух(в)атилъ его и изболъ ему ѡчи (.) По Іѡана насталъ Алеѯиа цр҃ъ грчески и ѡнъ събралъ воиска ѿ много ѧзици и поишелъ на Болгариа (.) Егда се почели бити ѡдолели болгари гркомъ и побегалъ цр҃ъ Алеѯиа и ѿ скорое бегана (sic) палъ шлемъ егѡ цр҃ски ѿ глави егѡ болгарские воини принесли они шлемъ своему цр҃у Асѣну (.) Тако паки побеждени грци ѿ болгаровъ и узелъ в то време цр҃ъ Асѣнъ много градове ѿ грци но Алексиа цр҃ъ паки собралъ воиска множество и пратилъ на Асѣна сва силна и Костантина начелници воински и генерали грческие ҂со҃ (270) хіляди но попущениемъ бож҃имъ побили ихъ болгари и поробили и не возвратилъ се никои началникъ къ цр҃ю Алеѯии (.) Егда слишалъ Алеѯиа то побитіе вои(н)ское палъ ва ѡчаание и послалъ възискати миръ съ Асѣна и Петра но не получилъ (.) Ѡнъ паки послалъ воиска на Асена множество но пакі ѡна воиска побили болгари и възели въ пленъ Алеѯиа дука Аспида три генерали грческие (л. 34а) . Паки Алексиа цр҃ъ послалъ четвртаѧ воиска на цр҃а Асѣна с некоего генерала Ісака стократора (.) Тои Исакъ побилъ г҃ (3) хилади болгари последи ѡдолели егѡ и ух(в)атили егѡ и ѡбтекли све воинство грческое болгари и поробили ихъ мало некои ѿ нихъ побегли (.)

Тако ѡстала пуста земла́ Грческаѧ без воинство сами числатъ ҂т҃ (300) хилади воіска погибла грческаѧ на Болгариа побиена и поробена (.) Тако ѿмастилъ съмъ (sic) Бг҃ъ цр҃емъ грческимъ въ то време ѡни много пакости чинили болгаромъ испрво но им се възвратило въ то време сугобо ѿмащеніе (.) Не веровали како е Асѣнъ повѣленемъ бож҃имъ . билъ поста(в)ленъ цр҃ъ болгаромъ но се ругали ему и ѡни дигали воиска толико пути на Асѣна цр҃ѧ ѡнъ никако не ишелъ на нихъ но когда приходили на нѣго ѡнъ помощию бож҃иею побеждалъ ихъ крѣпко и тако за ѡсамъ лета непрестана

бранъ чинилй грцй съ Асѣна докле погѹбили све сво(е) воинство й ѡбнищало цр҃ство йхъ (.) Последї се покорилъ ц҃рь Алеѯиа цр҃ю Асѣнѹ й данъ давалъ (л. 34б) доклѣ црствовалъ. Ас̓ѣнъ зималъ данъ ѿ цари грческие тако и с(и)нъ й братъ его̀. Престали грцй и́ болгари́ бранъ творитй (.) Покорилъ Асѣнъ подъ своа властъ и В(л)ахйи ѡбе (.) Тако се прославилъ на землй паче многихъ цр҃и й кралй именовалъ се . ц҃ръ вселе́нски защо имеалъ себѣ кесарй римскїе данице й прочи кралй покорий(лъ) . Славно било име егѡ (.) Тако имеалъ св҃ты мѹжи патрїарси въ Трново й пос(л)ѹшавалъ йхъ покорно ѡны егѡ наставлалй на великй добродетелей много цр҃квй й монастирй съгради́лъ по Болгарйа и́ в Ст҃ал гора̀ Атонска ѡбновилъ монастйрй много[1]) й прилож(и)лъ ймъ села й метосй й повелелъ ймъ читатй по болгарскй ꙗзикъ Трново ѡбновилъ градомъ й много цр҃кви внѹтаръ съградилъ милости(н)а нищимъ й цр҃квамъ ѹ̑ставйлъ много ѿ црскаа съкровища пишетъ сн҃ъ егѡ Ї̈ѡанъ блаженъı ѡ҃цъ мой ц҃ръ Ас̓ѣнъ все свое йманйе и съкровища простре й истощи на милостини нищймъ и цркавамъ.

Таково благочестие й миръ сїало въ Болга́рию въ време благочестиваго й славнаго ц҃ра Асѣна стараго ї билъ (л. 35а) на вѣликѹ ползѹ болгаромъ с нимъ благоволилъ Бг҃ъ. й въздвигалъ й ѡбновилъ скип(т)рѹ ї црство болгарское ꙗкоже рече се йспрво (.) Таково благочестїе и̂ миръ не возмогалъ зретй диаволъ въ Болгарию но воздвигалъ завистъ на ц҃ра Ас̓ѣна (.) Билъ некой Їванко баронъ првй Асѣна ц҃ра й билъ коваренъ й завистенъ чловѣкъ имеалъ родъ й братии много. й бклй славнй въ Трново паче многихъ инехъ той Їванко съгласилъ се съ своимй й преклонилъ многихъ на свой съвѣтъ ѹбити ц҃ра Ас̓ѣна й ѡнъ да се въцаритъ тако и сестрѹ Асѣновѹ прелащалъ на сквърное безакон(и)е свое (.) То Иванково дело разѹмелъ ц҃ръ Асѣнъ й позвалъ егѡ едина нощъ на сѹдъ къ себѣ й изрекалъ на нѣго сѹдъ смертнй но Їванко ѹготовилъ

[1]) Ржк.: моного.

своихъ многихъ по ѹлицахъ ӥ похитилӥ стражӥ цр҇скпе ӥ ѡбладалӥ домъ црски тако Іванко ӥмелъ скоровѣнъ мѣчъ на то ӥ ѹстрмил се ӥ проболъ ц҇ра Асѣна ӥ ѹмрелъ ц҇ръ Асѣнъ въ тѹӥ нощӥ (.) Йванко ѡбладалъ[1]) Трново и ӥзване горѹ емѹ и ѹкрепил се на бранъ но Петръ братъ Асѣновъ ѡбтекалъ Їванка внѹтаръ гра̀да ѿ всѹдѹ за много време (.) Вӥделъ (л. 35[б]) Їванко защо не мож(е)тъ стати противо Петра брата ̓Асѣнова некако хитро съ своӥ братпа ӥзбегалъ ӥ пришелъ къ ц҇рю грческомѹ ѡн го приелъ ӥ благодарилъ емѹ много за ѹбиенїе ц҇ра Асѣна ӥ назвалъ егѡ сѣбе ѡц҇а далъ емѹ въ женѹ свою матеръ старѹ ӥ въдовѹ Аннѹ ӥ поставилъ егѡ въ Филипополъ старӥ и Драма генерала но на велико зло произшло гркомъ Їванково приетелст(в)о , ѩкоже речет се (.) Блогочестивӥ ӥ славнї ц҇ръ Асѣнъ смотренемъ бож҇имъ таковъ конецъ мѹченїческӥ скончалъ . Царствовалъ . . . [2]) лѣта ӥ прїишелъ до ѡсамдесетъ лета житиѐ свое ӥ нареченъ старӥ ц҇ръ Асѣнъ (.)

По Асена насталъ **Петръ** братъ егѡ на цр҇ство въ Трново ӥ имелъ мӥръ с грцӥ ӥ сви кралевства миръ ӥмели с нимъ петъ лета цр҇ствувалъ по Асѣна брата своегѡ ӥ преставил се къ Гд҇ѹ въ мӥрѣ и тишинѣ (.)

По Петра̀ въсприелъ цр҇ство **Калиманъ Їѡаннъ**, с҇нъ Асѣновъ некои го писалӥ **Кало Їѡанъ** но се ѡнъ самъ подписѹе въ превѣлегиӥ златопечатние Їѡанъ Асѣнъ Калӥманъ, сиречъ Їѡановъ Асѣновъ Калиманъ првомѹ прародителѹ титла ї своемѹ ѡц҇ѹ писалъ пакъ свое ӥме Калиманъ.

Ѡнӥ Їванко ѿтстѹпилъ ѿ грцӥ ӥ събралъ воиска м(н)ого сътворилъ велика пакостъ гръкомъ (л. 36[а]) ӥ погѹбилъ м(н)ого воинство ӥхъ но грцӥ прелъстили егѡ хитро ѡн се ѡбезѹмилъ ӥ вѣровалъ пришелъ самъ въ Царӥградъ ѡни гѡ метнѹлӥ въ единѹ мрачнѹ темницѹ тѹ и конецъ въсприелъ ѡкаанн ӥ грдӥ

---

[1]) Ржк.: ѡ҆блвадалъ.

[2]) Оставено празно мѣсто за годинитѣ, за да се попълнятъ отсетнѣ. Въ Котленския прѣписъ стои пе́тдесе́тъ години, а въ Самоковския и Тошковичевия само цифрата н҃ (50).

цр҇еѹбийца (.) Ѡстал Митаръ братъ его̀ и҆ много градове грчески ѡбладалъ въсталъ на І҆ѡана Калимана с воинство призвалъ рѹсй ѿ Рѹсиа на помощъ себѣ но І҆ѡанъ Калиманъ ѿгналъ рѹси паки въ Рѹсию и҆ победилъ Митара и ѹбилъ его̀ на бою (.) Тако се разрѹшила сила Іванкова и҆ Митарева що чинилй много смѹщение междѹ грцй и҆ болгарй.

Въ то време въсталй лат(и)нй и҆ ѹзели ѿ грцй Црй-градъ (.) Разделили се грцй на двое имели в҃ (2) ца҇ра единъ въ Витинию І҆ѡанъ Калосъ единъ въ Солѹнъ Ѳеодоръ Ласкаръ (.) Наговорилї грцй солѹнскй латиновъ да покоратъ себѣ лат(и)нй и҆ Болгарию ѡбещал се Ѳеѡдоръ Ласкаръ помагати и҆мъ (.) И въсталй на І҆ѡана Калимана с вѣлика сила но онъ билъ паче ѡца̀ своего̀ благополѹченъ и҆ хризъ и҆ и҆скѹсенъ на бранъ победилъ латинй и҆ ѹх(в)атилъ Балдавиа крала вѣнецискагѡ и҆ сви генералй и҆ господй его̀ ѡковалъ и҆хъ и҆ водилъ и҆хъ за собою (.) Паки въсталъ па Ѳеѡдора ц҃ра и҆ него̀ побѣдилъ и҆ ѹхватилъ его̀ (л. 36б) ї и҆зболъ емѹ ѡбе ѡчй въ Солѹнъ и҆ всадилъ его̀ в тем(н)ицѹ тѹ и҆ ѹмрелъ ѿ болезнй и҆ в(ъ)сталъ с вѣлика ꙗростъ І҆ѡанъ Калиманъ и҆ разорилъ градовѣ грческие множество ѿ ѡснованиe и҆ до нинѣ пѹстй ѿ нихъ и҆ма Филипополъ Марѹлъ конечно пѹстй ѿ то време стоꙗтъ а дрѹги разоѡренй (sic) градове [1]) и҆хъ Драма Серезъ Кавала Демиръ и҆саръ, Нено, Ѡрванъ, Тасо и҆ни многй по нисий единъ Солѹн ѡставилъ за любовъ ст҇омѹ Димитрий коего̀ славилй ѡнй и҆ почиталй и҆ ѡбразъ его̀ на печатъ свой и҆мелй и҆ до нинѣ стоитъ на печатъ ихъ и҆ хрисовѹлй (.) Грци кажѹтъ пришелъ и҆ Солѹнъ да разорй и҆ ѹбилъ его̀ тѹ ст҇ы Димитриа но нестъ то и҆стина то ихъ мненїе ѡнъ последй за мно(га) лета живеалъ и҆ пакй на воиска ва Солѹнъ ранетъ билъ на рѹкѹ десною и ѹмрелъ . Ѡни имеалй велика вѣрѹ и҆ ѹсрдие къ стомѹ ꙗкоже испрово (sic) рече се за ѡца̀ его̀ (.)

Тако сталъ на грцй и҆ на лат(и)нй ц҃ръ І҆ѡанъ Калиманъ и҆ покорилъ и҆хъ , и҆ дан зималъ и҆ ѿ лат(и)нй како пишетъ

---

[1]) Въ рѫк. е при҇авенъ излишно съюзъ и .

въ житиѐ преподобние Параскевӥ (.) Привелъ Балдавиа вѣнецинскаго ї господӥ ӥ генералӥ егѡ въ Трново и п(о)секалъ главӥ ӥхъ на свехъ[1]) (л. 37[а]) паки в(ъ)сталъ ӥ покорилъ србие ӥ мацарӥ ӥ арнаꙋтӥ под своꙗ властъ како пишетъ ӥ ꙋ прологꙋ на пренесенїе мощеи ст҃го Їларӥѡна Меглинскаго ї превѣлегий ӥзꙋгравскї показꙋꙗтъ предели ӥ границӥ егѡ до Бꙋдимъ и Вѣнециа ӥ Лехӥа ӥ Грециа под нимъ покорена била (.) Тако се прославилъ ц҃ръ Калиманъ на сва землѧ своимъ храбарствомъ ӥ благополꙋчиемъ паче ѡц҃а своегѡ ц҃ра ’Асѣна ӥ Бг҃ъ билъ с нимъ ӥ на свака бранъ ѡдолевалъ ӥ побеждалъ. Съ(з)далъ монастиръ внꙋтръ Трново вѣлики ӥ краснӥ во име м҃ (40) мꙋчениковъ ӥ принелъ ѿвсꙋдꙋ мощи ст҃ыхъ многихъ въ Трново (.) Въ то монастиръ полагалъ ӥхъ ӥ самъ тꙋ често приходилъ на пение ӥ поклонение ст҃ымъ (.) Въ то време ст҃ы Савва Србскӥ приишелъ въ Торново прӥ сегѡ ц҃ра бӥлъ с(р)ъбски кралъ Владисавъ имеѧлъ за женꙋ дщеръ того ц҃ра ӥ тꙋ се представилъ ст҃ы Савва ӥ погреблӥ егѡ въ тои монастиръ цр҃ски последи пренели мощӥ егѡ въ Србӥꙗ (.) Тако ц҃ръ Їѡанъ ӥ дрꙋгӥ монастӥрӥ съградилъ многӥ въ Сливѣнскоꙗ горꙋ на подобӥе Ст҃ые горӥ Аѳонскӥе (.) Пакӥ въстали лат(и)ни на того ца҃рѧ по море ӥ било бранъ въ Солꙋнъ много на таѧ бранъ исходилъ напредӥ ӥ ꙋправлалъ сво(е) воӥнство (л. 37[б]) . На таѧ бранъ ранїлӥ егѡ некако с оганъ латинъ илӥ с пꙋшка въ десноꙗ рꙋкꙋ ӥ по три днӥ ꙋмрелъ въ Солꙋнъ. Баронӥ егѡ ӥ воӥнство що ӥмеѧли любовъ к немꙋ велїкꙋ не погребли егѡ въ Солꙋнъ но ӥспралӥ внꙋтренаѧ егѡ. и принелӥ егѡ во Трново ӥ погреблӥ егѡ въ монастиръ. егѡ м҃ (40) мꙋченїковъ. —

По Калимана насталъ на царство **Борӥлъ** си҃нъ Петровъ ӥ ѡнъ ꙋчинилъ миръ с грцӥ ӥ латинӥ вратилъ имъ некоӥ градове ӥ места ӥ имеѧлъ миръ црствовалъ еі҃ (15) лета ӥ преставилъ се на цр҃ство въ Трново. — . .

---

[1]) Слѣдвать зачеркнати отъ Паисия думи: **Балдавии пр.**

По Борила насталъ **Мнυо** и҆ли **Смилецъ** на царство царствовалъ за двадесеть и҆ петь лета но не бі҆лъ благополѹченъ на бранъ. Въ то негово црство. ѹ҆зели҆ грци землю ѿ болгари҆ до Щипъ за то болгари҆ возненавидели҆[1]) Смилца́ ц҇ра и҆ и҆згнали егѡ ѿ цар҇ство (.) Ѡн пошелъ въ Цари҆градъ са сина своегѡ Асѣна́ и҆ тамо скончал се Смилецъ ц҇ръ синъ егѡ ѡсталъ и҆ далъ емѹ ц҇ръ грчески въ женѹ свою дъщеръ Ї҆ри́нѹ. —

Болгари поставили҆ на царство **Костантина Шишмана** внѹка Петрова ї Асѣнова (.) и҆спрво[2]). Билъ възрастомъ вѣликъ и҆ лицемъ красенъ съви҆ се дивилї на красотѹ и҆ возраста Костантинова колико билъ красенъ и҆ пер(с)она како ѿ царски҆ родъ и҆ племе билъ тако и҆ лїцѣ и персона егѡ ꙗвлала (.) Испрво билъ въ Видинъ датъ емѹ би҆лъ Видинъ ѿ Смилца ц҇ра ѡсобна властъ и҆меалъ некако и҆ воинство и҆ много имеалъ бранъ с Милѹтина крала србскаго послѣди далъ емѹ. Милѹтинъ кралъ въ женѹ дъщеръ прваго своегѡ велмѹ̆жа Драгоша и҆ смирил се Костантинъ съ Милѹтина и҆ били въ вел(и)кѹ любовъ (.) Последи҆ за многа времена егда родили҆ чеда далъ Милѹтинъ дъщеръ свою Недѹ за Михаила сина Константинова ꙗкоже речет се (.) Последи҆ призвали҆ болгари҆ ѿ Видинъ того Костантина Шишмана и҆ поставилї егѡ ц҇ра (.)

И҆ имеалъ и҆спрво миръ с грци вр(а)тилъ и҆мъ градъ Месебра (.) По некое време ѿгналъ Костантїнъ женѹ свою првою за некоа вина зазорна въ Никею и҆ взелъ за женѹ Ѳеѡдорѹ дъщи ц҇ра грческаго Ѳеѡдора (.) По Ѳеѡдора цр҇а насталъ Ї҆ѡанъ сн҇ъ егѡ на црство но Михаилъ ѡслепилъ Ї҆ѡана и҆ изгнал егѡ ѿ црство за то желала жена́ Костантинова по[3]) (л. 38б) своегѡ̀ брата и҆ подвигла Костантина на гнѣвъ събралъ во́йска много и҆ поишелъ на Михаїла ц҇ра грческаго тако и Михаилъ и҆шелъ на Костантина ц҇ри (.) Егд(а)

[1]) Рѫк.: вовзненавидели.

[2]) Думата и҆спрво станала излишна, щомъ Паиси рекълъ да прибави прѣдложение за портрета и потеклото на царя. Тя се повтаря малко по-долу, въ началото на слѣдньото прѣдложение.

[3]) Въ рѫкописа по се повтаря по невнимание.

виделъ Михаилъ множес(т)во воинство болгарско ѹ҆боал се велмй ӥ побегалъ скрпшно ѿ своихъ край море ӥ нашелъ малъ кораблъ на краю де зималй себѣ вода ӥ селъ въ немъ побегалъ въ Цариградъ тако сва воиска егѡ побегла натрагъ (.) Костантинъ разоралъ градй ӥ села много грческие наплнїл се користъ много ӥ вратил се въ Трново (.) Оу҆мрела Ѳеѡдора жена егѡ Михаилъ Палеѡлогъ далъ Костантинѹ во женѹ Марию свою братанїцѹ но нї тако не полѹчилъ миръ Михаїлъ с Костантина Шишмана пакй воевалъ на грчка земла за (sic) Михаилъ послалъ ӥ призвалъ латини себѣ на помощъ билъ приелъ верѹ латинскою (.) Въ то време преходили лат(и)ни по море ӥ разоралй ӥ съжигали Ст҇аѧ гора̀ Аѳонскаѧ ӥ избилй много ѡц҇и св҇ы за благочестие [1]) (л. 39ª) ӥшли на Болгарна но ватилъ кралъ Милѹтинъ на Палеѡлога съ воинство ӥ ѹзелъ ѿ грцй землю ѿ Щипъ до Серезъ що били зелй грцй прво ѿ болгарй то зели сърбие ѿ грцй (.) Ӏшелелъ (sic) Палеѡлогъ на Милѹтина съ во(и)нство но ѹмрелъ на пѹтй ѡкаѧнї еретикъ не хотели свѣщеницй грческй погребстй егѡ (.) Мариа ца҇рйца Шишманова [2]) пратила тайно (sic) много злато ӥ некои свѣщеницй ӥ погреблй стриа еѧ Палеѡлога за то била наказана много ѿ мѫжа своегѡ Костантина.

Егда ӥсправо зелй грции (sic) землѹ ѿ Смилца ца҇ра ѿ Серезъ до Щипъ разделили се болгарй на двое ѡхридски осталй с арнаѹтїе заедино трновски съ власй заедино ӥ сталъ ѡхридски баронъ кралъ самовластенъ (.) Последи зелй србие таѧ земла ѿ грцй ӥ пакй болгари ѡсобъбили ӥ до Шишмана [3]).

---

[1]) Слѣдватъ заличенитѣ думи: црствовалъ Костантинъ десетъ лета въ Трново.

[2]) Марїѧ, црца Костантина въ Котленския прѣписъ: ц҇рица же Костантинова Марїѧ въ Самоковския прѣписъ и пр.

[3]) Послѣдньото прѣдложение, отъ Последи . . . до Шишмана, ще е било прѣредактирано въ чистия Паисиевъ ръкописъ; въ Котленския прѣписъ то изглежда така:

И та́ко би́ли бо́лгари на дво́е раздѣле́ни: въ Те́рновѡ цр҇ь назива́л се, а҆ вь ѡ҆́хри҇д кра́ль. Тако би́ли на дво́е раздѣле́ни ѿ Смили́ца цр҇ѧ до после́д҇него цр҇ѧ Ши́шмана и҆ кралѧ Вѹкаши́на. Еще въ вре́ме Костанти́на цр҇ѧ прише́ль се́рбски кра́ль Милоти́нь и҆ оу҆зель па́ки та́ѧ зе́млѧ ѿ гре́ци ѿ Щи́пь до Се́резь, и҆ па́ки би́ли бо́лгари раздѣле́ни.

Ꙁде вънимаи читателю (да) речемъ въ кратце ради

Србски крали (.)

Симеѡнъ Неманъ прві́ въсталъ чꙋенъ і́ благочестивъ въ србие ѿ него се почело лоза кралевска въ Србию і́ благочестие (.) Билі́ ѿ рода лати(н)ска а не срб(с)ка ѿ Ликиніа влачили свое племе србскі́ (л. 39б) кралі́ а жені́ зималі́ ѿ иніі крали і́ царі́ і́ конечно немалі́ ѿ рода србскаго нікакво племе ні женско ні мꙋжеско (.) Неманъ жꙋпанъ сталъ монахъ пришелъ въ Ст҃а горà , съградилъ Хіландаръ монастиръ і́ преставил се ѿ мощі́ егѡ мі́ро истекло целебное.

Сн҃ъ егѡ **Стефанъ** по немъ сталъ први кралъ србски і́ ѡн сталъ монахъ при смрті́ і́ целі́ мощи егѡ и донинѣ въ Стꙋденицꙋ . —

Імеалъ три сні́ први сталъ кралъ **Радославъ** і́ изгналъ егѡ братъ егѡ Владиславъ ; ѡнъ сталъ і́ престави се с мі́ромъ.

Владиславъ сталъ кралъ . На смрті́ і́ ѡн сталъ монахъ і́ погребенъ ва Милошево монастиръ.

Сталъ **Оурошъ** братъ і́хъ кралъ србскі́ ((.)

По некое време въсталъ снъ егѡ **Драгꙋт(н)инъ** і́ изгналъ ѡц҃а своегѡ ѿ кралевство и ѡн сталъ кралъ (.)

По нѣкое време пришелъ въ чꙋство ѡставилъ кралевство своемꙋ братꙋ **Милꙋтинꙋ** і́ въ велико покаание скончалъ свой животъ і́ мощі́ егѡ цѣлі́ въ градъ Софию і́ донінѣ пребиваютъ . Но софиане мнетъ і́ кажꙋтъ (л. 40а) да сꙋ мощи Милꙋтина крала но нѣстъ тако житие чататъ на празникъ Драгꙋтина крала било емꙋ і́ме монашаское Ѳеѡктистъ (.) Милꙋтинъ не билъ монахъ па смрти не читали родословъ србскихъ кралі́ і́ не разꙋмеютъ въ житие кои естъ ѿ нихъ (.) Дра-

[1]) Споредъ Самоковския прѣписъ.

гѹт(и)нъ въ Софиа лежитъ а не Милѹтинъ (.) Правило и҆ празникъ заедно . и҆мъ съста(в)лено но прво Милѹт(и)на поменѹетъ и вече славитъ правило ихъ за то некой поради ѡ҆но правило празнично възмнелѝ , защо е Милѹтинъ , а житие не ванимаютъ за кого се чатитъ . Милѹтинъ въ Бана Лѹчина моще егѡ билѝ ѿ некоꙗ размирица погребенѝ и҆ ѡ҆стлаи въ землѝ незнано где нинѣшнимъ чловекомъ (.) Драгѹтинъ принесенъ ѿ Сремъ въ Софиа (.) Милѹтинъ сталъ кралъ по Драгѹтина ; м҃ (40) лета црствовалъ той най славнѝ и҆ добрѝ ст҃ы кралъ билъ разши́рилъ землю сърбомъ и҆ много места ѹзелъ ѿ грцѝ и҆ много монастирѝ и црквѝ начинилъ . И҆ не билъ подобенъ и҆нъ србски крала емѹ҆ въ славѹ и҆ въ благочестие и҆ ревностъ по Бозѣ що имеѧлъ .

По Ми́лѹтина насталъ кралъ сн҃ъ егѡ **Стефанъ**. Прѝ ѡ҆ц҃а своегѡ хотелъ стати кралъ и҆ подигналъ бранъ и҆ воиска но ѿцъ егѡ Милѹтинъ хи́тро некако при́звалъ егѡ к себе и҆ ухватилъ и҆ ѡ҆слепилъ егѡ заточилъ го в Цар҃иградъ (.) По некое време доровалъ емѹ ѡ҆ч҃и ст҃ы Николаѧ и҆ сталъ кралъ србомъ и҆ живелъ ст҃о и҆ благочесно и҆ правѣдно (.) Последѝ въсталъ на негѡ с҃нъ егѡ Стефанъ и ѹдавилъ егѡ съ ѹже. Тако мѹченичаскѝ скончалъ свое житїе; мощи егѡ до нинѣ цѣли и нетленийи въ Дечане творатъ чѹдеса много.—

И сталъ ѡ҆н҃и **Стефанъ** сн҃ъ егѡ кралъ ѹ҆билъ ѡ҆ц҃а своегѡ свт҃аго мѹжа . Той Стефанъ и҆шел на грцѝ и ѹзелъ до Солѹнъ и҆ Ѡхридъ ѿ болгарскагѡ крала но въ Солѹнъ створилъ миръ с грци и вратилъ и҆мъ неколико градѝ вратил се ва Ѡхридъ и҆ зелъ ѡ҆но племе кралевско съ собою : ѡ҆ц҃а Вѹкашинова и҆ Вѹкашина , ѡ҆ц҃а Маркова . Той естъ Вѹкашинъ кралъ и҆ Марко Кралевикъ билѝ чловѣцѝ мѹдрѝ и храбрѝ и҆ красни за то се почѹд(ил)ъ Стефанъ на нихна персона и҆ хи́тростъ , и҆ храбро(с)тъ . Извелъ (л. 41ᵃ) и҆́хъ съ собою въ Сербию и҆ и҆меѧлъ Вѹкашина прваго по сѣбе и҆ кнеза Лазара в втора то билѝ Стефанѹ први вѣлмѹжѝ.

Тои Стефанъ сталъ ц҃ръ съмоволно въ Скопие нікой емꙋ ц҃ръ или̓ кралъ не далъ титла црс҃кая (.) Тако поставилъ србомъ патриарха без и̓зволение иниехъ четирехъ патриарховъ (.) Прво билъ србомь краль и̓ архиепископъ но Стефань по свое мнение и̓ високоꙋмие въсприелъ ти̓тли високи̓ цр҃ская и̓ патриаршеская за то мꙋ се безꙋмие сви подъсмеяли̓ крали и̓ ца҃ри и̓ нарекли̓ го Стефанъ Насильни сиречъ прво ѡц҃а своегѡ ꙋ̓билъ потомъ назвал се самъ ц҃ръ , тако и патриа(р)ха неправилно нарекалъ србомъ и̓ сви четири̓ патриарси̓ съборно проклели̓ и̓ ѿлꙋчили̓ егѡ ѿ закона (.) Тако навѣлъ на себѣ Стефанъ за високоꙋмие и̓ ꙋбниство ѡц҃а своегѡ и̓ проклетие ѿ патриарховъ гнѣвъ бо҃жи и̓ на нѣговъ се домъ скончала лоза и̓ родъ Немана Симиѡна нарекал се ц҃ръ погꙋбилъ и̓ кралевство сръ(б)ское въ то проклетие и̓ ѿлꙋчение и̓ ꙋмрелъ ѡни̓ (л. 41[б]) Стефанъ.

Но србие некой подобни емꙋ по всемꙋ вїсокоꙋмиемъ покриваютъ дела̀ егѡ и̓ и̓ме Насилни̓ Стефанъ нарекли гѡ Силни̓ Стефанъ, и имеютъ егѡ за свѣ҃тагѡ за що ꙋбилъ ѡ̑ца своегѡ и̓ ꙋмрелъ въ проклетие и̓ ѿлꙋчение. и̓ на немъ се скончало племе (и) родъ Немана Симеона (.) То никако не смотрели и̓ до нинѣ не смотраютъ но гѡ хвалатъ вѣче ѿ ѡни̓ пи̓хни̓ ст҃ы крали̓ паче Милꙋтина деда егѡ превъзнели̓ Стефана и̓ све србска слава и̓ причти̓ немꙋ при̓писали̓ некои латински философъ написалъ при̓чти̓ и̓ титли̓ народни̓е по Европа колико народи̓ и̓ имена местамъ и̓ пределомъ изобразилъ причтею то србие нашли̓ и̓ препи̓сали̓ егѡ Стеванꙋ Насилномꙋ и̓ изобразили̓ егѡ на ща(м)па и̓ показꙋютъ како да естъ ѡнї места и̓ народи покорилъ и̓ имеялъ подъ властъ Стеванъ (.) Тако съмомнено написали̓ кой чꙋлъ ѿ баби̓ що за Стевана то писалъ за нѣгѡ не смотрели въ родословъ како написали̓ првї за негѡ и̓ за дѣла егѡ и колико земла држалъ (л. 42[а]) то не смотрили и не смотраютъ но Стефана нарицаю силна кратка била сила егѡ и̓ на зло емꙋ произишла .

Тако написали̓ за ц҃ра Костантина . Шишмана щампа и̓ ꙋкораютъ егѡ и сина егѡ Михаила ц҃ра ; нарекли̓ въсезлоб-

наго Шишмана си҃нъ Михаилъ (.) Той Костантинъ ѝ синъ егѡ Михаилъ ѝмеалъ жени ѿ дома србскихъ кралеве ѝ ѿгналѝ ѝхъ последѝ ѿ себѣ за то вастала ненавистъ междꙋ србие и бо(л)гаровъ . ѝ ꙋбиенъ билъ ц҃ръ Михаѝлъ синъ Костантиновъ ѿ крала Дечанскаго на бранѝ за то се величаютъ србие ѝ ꙋкараютъ домъ Шишмановъ и бо(л)гаровъ (.) За толико лета србие единагѡ цр҃а победилѝ и ꙋбилѝ на бранъ ѝ хвалат [1] се ѝ притчѝ написалѝ (.) Болгарѝ за толико лета царствовалѝ и толико ц҃ри ꙋбилѝ ѝ покорꙋвалѝ кесарѝ себе много пꙋта даникѝ нiка(к)вꙋ причту ни похвала не писалѝ имъ србие , нито самотраютъ но хꙋлатъ сви ѝ до нинѣ на Шишмана ѝ на домъ егѡ болгарскѝ а своегѡ Насилнагѡ Стевана похвалаютъ ѝ покриваютъ ѻцеꙋбииство егѡ (л. 42[б]). Поради то въ кратце написа се зде за кра́ли србские ѝ за Шишмана в болгарские ї̀сторiѝ нiгде не поменꙋетъ за Костантина защо било емꙋ име Шишманъ то србие пишꙋтъ тако за егѡ и нарицаютъ егѡ Шишманъ. —

Стефанъ на смрти поставилъ на своѝ домъ ї цр҃ство **Вꙋкаш(н)нѝ** тои Вꙋкашинъ не хотелъ титла Стефанова цр҃скаа ѝ писалъ се ц҃ръ грькомъ ѝ болгаромъ за то било несъгласiе и желалъ Вꙋкашинъ по свое кралство ѝ цр҃ство болгарское ѝ ѻн билъ ѿ племе цр҃еи болгарскихъ ѝ билъ сродникъ Еленѝ царѝцѝ Стефановѝ Елена била дъщи Смилца ц҃ра болгарскагѡ (.) Той Вꙋкашинъ ѻ̆убилъ с҃на Стефанова Оўроша ѝ сталъ кралъ србскѝ ѝ ѻхридъски вратилъ се въ Ѡхридъ и Прилепъ ѝ заповѣдалъ ѝ србомъ ѝ многѡ места съдржалъ (.) Кнезъ **Лазаръ** ѿсталъ по краѝ Дꙋнавъ въ Шꙋмадиа ѝ Морава ѝ противил се Вꙋкашинꙋ (.) Тако се разделила на двое србска земла́ за неколико лета ѝ пришелъ сꙋлтанъ Мꙋратъ на кнѣза Лазара с воиска Вꙋкашинъ не ходилъ (л. 43[а]) на помощъ Лазарꙋ кнѣзꙋ ѝ ꙋбилъ Мꙋратъ Лазара кнѣза на Косово поле и ꙋзелъ државꙋ егѡ прво (.) По томъ всталъ Вꙋкашинъ кралъ

---

[1]) Ржк.: хꙋалат.

съ воиска на турцй й гналъ ихъ ѿ Србиа до Едрене но пакй се оукрепилй тѹрцй на Вѹкашина й потерали егѡ натрагъ й ѹбиенъ билъ ѿ свегѡ слуга на Марица при Пазарчикъ (.) Марко согрешилъ нечто Вѹкашинѹ ѡц҃ѹ своему й хотелъ егѡ. ѹбитй ѡ҆тецъ егѡ ѡн побегалъ при ца҃ра тѹрскагѡ въ Едрене.

По ѹбиенйе Вѹкаш(и)на поставилъ ц҃ръ Баѧзитъ **Марка** паша малагѡ́ въ Прилепъ и Ѡхритъ (.) Той Баѧзитъ си҃нъ Марийнъ дащи цр҃а Александра болгарскаго с(и)на Шишмана Костантїна лѹбилъ Марка Кралевика по сародство ꙗко же рече се й Вѹкашинъ й Марко ѿ рода Костантиново билї (.) Била друга Мариа за многѡ време последй србкина за тѹрско цара : ѡна се нарицаедъ (sic) Каламариа дъщи Ђѹра деспота (.) Последй ѡсталъ синъ кнѣза Лазара й даѧлъ данъ тѹркомъ й мацаромъ й ймеѧлъ мало въ Сремо (sic) й Смедерево неколико земла й нарицали се (л. 43б) деспоти й близо за сто лета тако преишло ти деспоти србскй последй тѹрцй й то попрали и ѹзели (.) — Марко с(и)нъ Вѹкаш(и)на крала за многѡ време съделъ въ Прилепъ много црквй съградилъ й ймеѧлъ бранъ съ арнаѹти много й было страна Ѡхритскаѧ под тѹрцй но Марко заповѣдалъ и не билй тѹрцы нїкако тамо (.) Последй позвалъ ц҃ръ турскй Марка на воиска на Влахиа й поишелъ Марко на Влахиа (.) Егда́ вйделъ крстй й йконй христианские преди воинство влашкое проплакалъ й не хотелъ никако бити се съ христианй (.) Тако ѹбиенъ билъ Марко въ Влахию а тѹрцй ѿ то време поставилй тѹрски паша въ место Марко й донїнѣ.

Таковъ конецъ србомъ й Вукашиновъ й Марковъ (.) Отъ, Симеѡна Немана́ прваго крала йлй жѹпана србскаго стоѧло србское кралѣвство две стотинъ й петйдесетъ лета до Ѹроша с҃на Стефанова седмаго рода ѿ Немана тако на сѣдмй родъ се скончало кралевство йхъ (.) Нй имеѧли градове нїти се знаетъ де с кой ѿ нйхъ сѣделъ кой (л. 44а) монастири правилй и цр҃квй краснй й ймеѧли ревностъ вѣликѹ по благочестие с то се прославили на землй и пред Бо҃га (.) Кра-

левство ихъ мало било весма тесно и за мало време пребило последи той Стефанъ ѹзелъ неколико земла ѿ гр҇ци и отъ болгари но весма за кратко било то негово цр҇ство ѡн покорилъ ѡхридского крала и ѡни тамошни болгари и писал се цр҇ъ болгаромъ (.) Но паки ѡни крали по мало време искоренили и скончали домъ егѡ и последи въсприели паки свою землю болгарскою и Стефановѹ державѹ на болгари се пренела и ѿ болгари тѹрци взели ꙗкоже рече се ѿ Вѹкашина ѡнъ последни . кралъ билъ болгарски и србски въ Ѡхридъ. —

То читателѹ въ кратце рече се поради србие и болгари и Стефана и Шишмана за то имеютъ и до нинѣ србие и порицаютъ болгаровъ ѿ безѹмие мнит им се да сѹ више били ѡни испрво славни съ кралевство и воиска и земла ѿ болгари (.) Но не естъ тако болгари сви ꙗзици знаютъ на земли и ѹ сваки истории (л. 44[б]) свѣдетелствѹетъ и ѡбретает се писано за србїе нїгде никако писмо ни свиде(те)лство въ їстории латинские и грческие по ѡни ѿ Симеѡна Немана почели писати и ѿ то време имеютъ писано родословъ и житиа на крали и҇хъ и стъг҇хъ но и то никако несъгласно колико нихни кнїги има за кралеве и҇хъ ѹ свака различно написали и несъгласно кои како хотелъ и како слишалъ ѿ прости чловеци тако и писалъ (.) За то не может сс разѹмети и то самое що е право и истина ѿ несагласнагѡ извѣстиа ихъ и донинѣ некои ѿ нїхъ вадатъ [1]) новина и китатъ историа и речи празни но не имеютъ испрво никакo свидетелсво за своегѡ рода како що имеютъ болгари ѿ грчки и латински їстории. —

Паки ѡкончаемъ повѣстъ ради Костантина Шишъмана (.)

Въсталъ некой ѡвчаръ именемъ **Лаганъ** сталъ воинъ по мало време сталъ баронъ Костантинѹ билъ хїтаръ и смотреливъ (.) По мало [2]) време ѡни Лаганъ преклонїлъ къ сѣбѣ воинство болгарское защо билъ благополѹченъ и храбаръ на

---

[1]) Писано кѫдатъ , послѣ поправено съ а надъ първото ъ .

[2]) Ркк. : мамало .

бранѝ ѝ въсталъ на Костантїна с велика бранъ ѝ ѹбилъ егѡ ѝ въцарилъ се въ Трново (л. 45а).[1]) ѝ тако насталъ на цр҇тво болга́рско . ѝме емѹ бїло Лага́нъ (.) Прише́лъ . въ Трново . ѝ реченою . Марию гркинѹ . мно́го . рѹга́лъ . еѧ ѝ ѿгналъ еѧ ѝ Михаила въ Цариградъ ѝ предржа́лъ . неколико . време . цр҇тво но прежнї . цр҇ъ . Сми́лецъ . що го би́лъ . изгна́лъ ѿ цр҇ътво . Костанти́нъ . Шишма́нъ . ѝмеѧлъ си́на при грческого цр҇ѧ . ѝмене́мъ Їѡа́нъ . Того̀ . Їѡана възбѹди́лъ . цр҇ъ . проти́вѹ . Лага́на . ѝ пратилъ . его̀ с воиска . силна̀ на Лагана . Лага́н же . вїде́лъ ꙗ҆ко не мо́жетъ . ста́тѝ . проти́вѹ . си́лѝ Їѡановѝ . ѿбе́галъ къ дво́рѹ . г(о)спода́ра . тата́рскаго . но по прошеню Їѡановѹ . ѝ цр҇ѧ . гръческаго . ѹ҆билъ . Но́га . господа́ръ тата́рска . Лагана . Тако . скончалъ . свое (.) течение

Їѡа́нъ . Асѣнъ . третѝ въсприе́лъ . царс҇тво . болгаръское . невозбра́но . понеже . би́лъ . цар҇ски . си́нъ . ѿ рода Асѣна (л. 45б) стараго . цар҇ѧ . И҆меѧлъ . женѹ . Їрннѹ . дъщеръ . цр҇ѧ . гръческаго . ѝ предржалъ . за̀ много . времѐ цр҇тво болгарское . ми́рно . ѝ безметежно . но неки баронъ . Пе́тръ . хїтръ . въ коварстве . преластилъ . воинство . ѝ баронѝ . цр҇кие . въсприѧтѝ . престо́лъ . Їѡановъ . Егда̀ ѹ҆разѹме́лъ . Їѡа́нъ . съвѣтъ . Пе́тровъ . събра́лъ сокоро́вища . цр҇каѧ ѝ ѿишелъ . въ Цриградъ . и тамо . сконча́лъ . ми́рно . ѝ ти́хо . жи́занъ . своѧ. —

Пе́тръ . въсприелъ . престолъ . ѝ царство . болга́рское но ѿни . Но́га . тата́рски . гоп҇ода́ръ . въста́лъ . съ своѝѝ тата́ри . на Пе́тра . но Пе́тръ . ѡдо́лелъ . его̀ . и ѹ҆х(в)атилъ . его . на бою . жива ї удавїлъ . его̀ въ темнѝцѹ . По неколико . времѐ възненавїде́ли . болгаре . Петра̀ ѿнъ ѿбега́лъ . въ Адрианополъ . ѝ тамо ѹ҆мрелъ ѿ огнїци (.)

И҆ разделили се . болга́ри . на двое́ . единѝ . ѝска́ли . на цр҇тво Светослава перваго . баро́на : ѝ ѝзкѹ́снаго въ бра-

---

[1]) Слѣдватъ два реда, послѣ зачеркнати: баронъ . първи . ѝ въздвига́лъ . бра́нъ . проти́вѹ . Костанти́на . Шишма́на . цр҇ѧ . ѝ ѹбилъ . его̀ на бою.

нехъ а дрѹги . ӥска́лӥ . Михайла си́на цр҇а . Костанти́на (л. 46[а]) Шишмана. Но премогалъ . **Свѣтославъ** . ӥ въсприелъ . престо́лъ . цръски . ѹзелъ . въ женѹ себе . Ѳеѡдорѹ дъщеръ . Михаила . цр҇а . гръческаго . Ѡзлоблающімъ персиа́номъ . црт҇во . гръческое . молӥлъ . Мӥхайлъ цр҇ъ Свѣтослава. цр҇а . зета своего̀ . да помо́жетъ . емѹ на персиані . Светосла́въ . посла́лъ . к (20) хӥлади войнство със конѣ а ѕ҇ (6) хилади . пешӥ . болга́ровъ . подъ ком(а)нда́(н)та . Їѡа́на . Хрисобо́зко . Мацѹка́та . ӥ та́ко въ начеле болга́ри . победи́ли . персиане . Егда̀ се възвращали . засе(д)ли гӥ . персиане . въ невой . тесни места ӥ побӥли . ӥхъ . що се не възвратилъ . нӥ единъ . въспетъ . Зато . подзренъ . би́лъ . Їѡаки́мъ патриа́рхъ . Тръновскӥ . аки бы ималъ . неки договоръ . с персиане тайні . но Їѡаки́мъ . ѡ҇ то́мъ . би́лъ . непови́ненъ . Свѣтосла́въ . повѣлелъ ӥ свѣрглӥ . ѿ некоа . гора̀ висо́ка Їѡаки́ма . патриа́рха . ї ѹбили . его̀ . Егда̀ . виделӥ болгарӥ таково . безбожно . дело . Свѣтославово . ѿложилӥ се . ѿ него ӥ прогнали его̀ . ѿ царство (л. 46[б]) .

И поставили . болга́ри . на цар҇тво . **Михаила** сина цр҇а Костантина . Шӥшмана . Мӥхайлъ ѿста́вилъ свою . женѹ . Не́дѹ дащеръ . кра́ла . Милѹтӥна ӥ възелъ въ женѹ . Ѳеѡдо́рѹ . женѹ . Свѣтосла́вавѹ понеже . Свѣтосла́ва по мало времѐ ѹби́лъ не́ки ко́нта . деспотъ . Кефалони́тски . но Стефанъ . Неманъ . кралъ . србски . ѹготовил се . къ ѿмащене . за ѡбидѹ . сестри́ . своеи . на Михайла . цр҇а . болгарскаго . Но Мӥхаїлъ токождѐ . собра́лъ . воинство болгарское . ӥ влашкое . такоже позва́лъ . Андроні́ка . цр҇а гръческого . на помощъ . Цар҇ъ гръческӥ ӥзишелъ с войска гръческаа но лѹкавъ сӥи . сталъ . на странѹ Лагонскою не пришелъ . на помощъ . Мӥхайлѹ . егда̀ настѹпилъ . Михаиілъ на землю . србскою . ѿ севе́рнѹ странѹ ӥ разоралъ краинѹ . даже . до врхние . реки Стрѹмици (.) Въ петї денъ . ѡбтекалъ его̀ Стефанъ Нѣманъ . ӥмалъ на помощъ і҇ (10) хиладӥ ӥ триста немцӥ а прочи срби ӥ мацарӥ ӥ победилъ . Михаила цр҇а

болгарскаго Стефанъ Нѣманъ кра́лъ Дечански ӥ ȣбӥлъ его . на бою (л. 47ᵃ) . II Андрон(и)къ цар҃ъ . віде́лъ . како̀ . палъ . Михаїлъ ц҃ръ . а болга́ри . ӥмеѧли . распра . междȣ собою кого би . поставӥлӥ . цр҃ѧ въста́лъ . с воӥнсво . ӥ ȣзе́лъ Меса́брию . ӥ̑ ӥни . многи . гра́дове . ѿ болга́рӥ (.) Того . Андронїка . Миха̀илъ . поставїлъ еще прежде на цр҃ство . напа́лъ . с велико воӥнство . на Цариградъ ӥ ӥзгна́лъ . старага (sic) цр҃ѧ Андрони́ка . ӥ поставӥлъ . того̀ . младаго . Андроника . ӥ възималъ . ѿ него данъ . за коли́ко . лѣ́та . би́лъ сѣделъ . на царство болгарское (.)

По Михайла . поставили . болга́ри . на црство Алєѯан(д)ра брата его̀ . Стеванъ . крал србски . приишелъ . въ Болгарию . с вои(н)ство ӥ сталъ . при Радомиръ . на Мрака . посла́лъ . посли . болга́ромъ . рекалъ аще хощете да имеете . ми́ръ . с на́ми . ӥ землю . вашȣ целȣ невоеванȣ . ижде́нїте Алеѯандра ѿ цар҃ство . ӥ поставите . Стефана . си́на . се́стри моеи (.) Того Стефана . билъ родӥлъ . Михайлъ . с Не́дȣ сестрȣ кра́ла сръ(б)скаго того̀ хоте́ли . србие поставӥти . на црство (л. 47ᵇ) болгарское . но Але́ѯанъдръ (sic) . ста́лъ . с нова . воиска противȣ . Стефана . Немана . ӥ възвратилъ . его̀ воспетъ въ Србию . По семъ . ѡ̑братилъ се . на цр҃ѧ греческого . и попленїлъ . мно́го ме́ста . ӥ Едре́не . наплъни́ се . корӥстъ и возврати́л се . въ Болгарию .

Їѡ́анъ Катакȣзимъ (sic) ц҃ръ гръчески . наста́лъ . по Андронїка . сабралъ во́ска силна ӥ напа́лъ . напра́сно . на Болга́риа . ӥ разорилъ вели́ки . тра́къ ѹ҆ кра́инї . Сие виделъ . Алеѯандръ . пославъ къ Їѡ́анȣ . проси́лъ . ми́ръ . но Їѡанъ . не восхотелъ . ми́ръ (.) Алеѯандръ . ӥмеѧлъ . при себе . воиска . ѡ҆самъ . хїлади . болгарӥ ӥ две хїлади . влахове . ӥ тако сталъ съ десетъ . хїлади . воиска противо гръци що би́лї седамдесетъ . хїладӥ . ӥ ȣдрили бои междȣ грковъ но болга́рӥ не ѿстȣпили . никàко но били крепко воӥнство . грческое . ӥ та́ко побе́гли гръци натрагъ ӥ ц҃ръ . Їѡ́анъ . Катакȣ́зи(н)ъ ѹ҆бегли . въ гра́дъ

Рѹсчѹкъ а болгáри . ѡсели грáдъ за мнóго времѐ ѝ тáко цр҃ъ . Їѡáнъ Катакѹзимъ . стáлъ . ꙗко ѿчаѧникъ . въ недоѹмѣ́нїе чтò би имѣ́лъ творúти (л. 48ª). Пакъ . Александъръ . цр҃ъ . пожалилъ . цр҃ѧ Їѡанн(а) ѝ предложилъ . емѹ волею . мúръ ѝ казалъ емѹ̀ . ѝти въ Цариградъ . с мúромъ . Їѡан се . ѡбрадóвалъ . ѿ томъ зелò въсхотелъ . болши мúръ . ѝмеѧти . с Алеѯандромъ ѝ далъ . свою . дъщеръ . десетолетною . за сина . Алеѯанъдрова Їѡана Шизмáна . сѹ́ща петинадесетолетна ѝ съвршали . брáкъ . славенъ ѝ др(ѹ)жество . вь Едренѐ . Тѹ били . ѡба дворѝ . цр҃ски . с велúко ѹ҆крашение . ѝ слава . цр҃ъскаѧ .

По сéмъ възвратилъ се Алеѯандръ . въ Трънова . свободил се . ѿ свѝ . неприѧтели що имѣ́лъ противнï ѝ правѝлъ . своѐ . цар҃ство с великимъ . разѹ̀момъ . що свѝ . п(о)данихъ въ свободѹ поживели . въ време . егò (.) Но ѝмелъ женѹ злонаравнѹ . ѝ зле жила . Александръ ѿгналъ еѧ̀ ѝ҆ ѹзелъ . ѐвреѧнïна . повелелъ прво крстити ю ѝ тако поѧлъ ю въ женѹ̀ а пр҃вѹю женѹ съ сѝн омъ . **Страшнимиромъ** . пославъ . въ Вѝдúнъ . далъ Страшимирѹ . своемѹ̀ . синѹ . с матеръ его . правïтелъство Видинъ ѝ ѡкреснаѧ (л. 48б). По неколико време Страшимúръ . по наваждéние . своеѧ̀ мáтере . не слѹшáлъ . своегò . ѿц҃а но називалъ себе цр҃ѧ . въ Вѝдинъ . ѝ҆ не покорáлъ се ѡц҃ѹ̀ . ни в чесомъ . Алеѯандръ . за премногою любовъ що ѝмеѧлъ къ Страшúмирѹ . не въсхотелъ сътворúти . пïкое . зло . Страшимирѹ . но крáлъ . ѝнгарски (sic) пришелъ ѝ ѡсéлъ . Видинъ ѝ тако . ѹ҆х(в)атилъ . Страшимúра ѝ наказалъ егò мнóго . за непокорéние . егò къ ѡц҃ѹ ѝ држалъ егò . много . въ темницѹ . По некое . време . ѹмоленъ . кралъ венгарскѝ ѝли мацарски ѿ цр҃ѧ Алеѯандра . свободилъ Страшимира ѿ ѹзъ ѹзелъ емѹ̀ едúно дете . за аманетъ ѝ ѿишелъ въ своѧ сѝ (.) То бѝло въ лѣто ҂а҃т҃н҃а҃ (1351). Въ то времѐ хотелъ сѹлтанъ Мѹратъ въздвигнѹ̀ти . войска на Болгáрïю (.) Алеѯáндръ . дáлъ емѹ̀ . еднѹ . свою дъщеръ въ женѹ̀ . ѝ҆ тáко . ѝмеѧ́лъ . мúръ . с Моратóмъ сѹлътаномъ . тѹ́рскимъ елико ва мале царствѹва(ал)и (.)

Въ лѣто ҂ѕ҃ѡ҃ѯ҃г҃ (1363) ȣ҆мрелъ . Александръ[1]) (л. 49ᵃ) ѡ҆ставілъ А҆леѯа́ндръ три си́нове Страшимиръ Шишманъ А҆сѣнъ (.) По Алеѯандра́ сталъ на цр҇тво **Шишманъ** (.) Но сȣлтанъ Мȣратъ въ Брȣса сѣделъ и҆ било мѝръ междȣ грцӣ и҆ Мȣрата̀ и҆ болгарӣ въ време цр҇а А҆леѯандра (.) По преставленїе егѡ҆ разорилы той мѝръ болгарӣ и҆ грцӣ (.) Въсталъ Шишманъ и҆ ȣ҆зелъ ѿ грцӣ Едрене и҆ наложилъ данъ на грцӣ за то ѡ҆ни призвалӣ Мȣрата с молениемъ великимъ на болгарӣ (.) И҆ прїишелъ Мȣратъ с велико воинство тȣрское по Чрно море и҆ по сȣхо на Болгариа разделили се тȣрцӣ полъ на Болгариа пол на Влахиа тако І҆ѡанъ Шишманъ и҆ два̀ брата егѡ҆ Страшимиръ . и҆ Асѣнъ били се крѣпко съ Мȣрата и҆ ѡ҆долелӣ въ то време тȣрцехъ и҆ Мȣрата и҆ побилӣ войска Мȣратова множество и҆ прогналӣ егѡ҆ посрамена ѿ Болгариа (.) На то́й ратъ ȣ҆билӣ тȣрцӣ А҆сѣна брата Шишманова (.) Тако и҆ ѡ҆на воиска тȣрска на Влахиа що и҆шла побӣ(ли) власӣ свѣ до единогѡ҆ дрȣги се подавилӣ въ Дȣнавъ (.) Тако се спаслӣ въ то време болгарӣ (л. 49ᵇ) и власӣ ѿ попрание тȣрское (.) Султанъ Мȣратъ ȣ҆дарилъ себѣ въ персӣ и҆ въспрӣелъ вѣлики гнѣвъ и҆ злоба на болгарӣ .

И҆ пакӣ за три лѣта събиралъ воиска тȣрскаѧ на Болгарӣа (.) Итӣ на то поȣчавалъ егѡ҆ цр҇ъ грчески Манȣилъ (.) Въ то време Страшимиръ и҆ Шишманъ и҆мелӣ распра и крамола хотелъ Страшимиръ царствоватӣ въ Трново како по старӣ братъ но І҆ѡанъ Шишманъ не хотелъ ȣ҆стȣпитӣ емȣ , но глаголалъ емȣ тебе постави́ ѡ҆ц҇ъ нашъ и҆здавна ва Вӣдинъ самовластна и҆ довлеетъ тӣ Видинъ менѣ ѡ҆ставӣ ѡ҆ц҇ъ на црс҇тво не ȣ҆стȣпаю тӣ . Тако и҆мелӣ велика ненависть ѡ҆ба междȣ собою и҆ готовилы воиска и бранъ . межȣсобна (.) Въ то време виделӣ грцӣ и҆ тȣрцӣ несъгласие болгарское и҆ востал Мȣратъ пакӣ съ воиска на Болгариа изишелъ по море на Калиполъ тȣ било житное прӣстанище . Поишла воиска

[1]) Слѣдватъ заличенитѣ думи: ѡ҆ставилъ г҃ сн҃ӣ Страшимӣра А҆сѣна и І҆ѡана Шизмана (л. 48ᵇ на края) .

тѹрскаѧ на Болгариа (.) Страшимиръ не хотелъ прїити на помошъ (л. 50[а]) братѹ своемѹ Шишманѹ ѿ злоба и ненавистъ . що имелъ на Шишмана . Тако тѹрцй прво взелй Едрене ѿ болгарй , пакъ поишлй на Трново с велика сила й било много бранъ . и крвопролитие (.) Бил се Шишманъ цр҇ъ за много време с тѹрцй из Трново й по клйсѹрй й тврдй места различна бранъ й бой било междѹ тѹрцй й болгари но попѹщенїеемъ Бо҇жїемъ ѡдолели тѹрцй въ то време й ѹзелй Трновъ грáдъ и сва Болгариа попралй й ѡсвоилй . Ѿ то време й до нинѣ попираютъ и ѡзлоблаютъ землю болгарскою (.) Възели тѹрцй землю й цр҇ство болгарское въ лето гднѣ ҂а҇т҇о (1370).

Й пренелъ Мѹратъ престолъ свой ѿ Брѹса и поставилъ егѡ въ Едренѣ . По дванадесетъ лѣта поишелъ на србие й ѹзелъ й србскаѧ земла ѿ кнѣза Лазара но Милошъ Момчйла зетъ кнѣза Лазара ѹбылъ сѹлтанъ Мѹрата на Косово поле . По Мѹрата сталъ Баѧзитъ с҇нъ егѡ цр҇ъ тѹркомъ . По осамдесетъ лѣта ѿ како зелй тѹрцй (л. 50[б]) Болгариа йлй и трй лѣта последй въсталъ сѹлтанъ Мехметъ ѿ Брѹса й ѿ Едрене отсвѹдѹ ѡбтекалъ грцй й ѹзелъ ѿ нихъ Цр҇и(г)радъ в лѣто ҂а҇ѵ҇н҇г (1453) . Тако палй й ѡнй въ рѹцѣ тѹрски радй били да зематъ тѹрцй Болгариа й пѹстили йхъ йтй два реда през нйхна земла на Болгариа й попирати ю сѣбѣ на вѣлико зло то творилй ѡбтекли йхъ тѹрцй отвсѹдѹ , тако последй й нихъ нопралй и погаз(и)ли . В грческие йсторий писано како да сѹ самй Шишманъ й [1]) Страшимиръ призвалй . тѹрцй въ Болгариа единъ на дрѹги но тѹрцй въстали на ѡба йхъ й взели ѿ нихъ Болгариа (.) То грцй писалй , но нѣстъ то истина ѡнй покрйваютъ свое дѣло лѹкавае (.) И испрво тако написалй летописцй йхъ но рѹскй й московскй печатенй ïсторйй показѹютъ йзвѣстно како е цр҇ь грческй Манойлъ призвалъ тѹрцй йспрво на Болгариа и пѹстилъ йхъ през море й по сѹхо на Болгариа (.) Тако вастала йспрво бранъ чрезъ грцй на Болгарйа й на цр҇ѧ Шïшмана (л. 51[а]) .

---

[1]) Слѣдватъ заличенитѣ думи: й ҇Асѣнъ.

Той ц҇ръ Ӏ҆ѡанъ Шишманъ седамъ лѣта црствовалъ въ Трново и билй почелй въ то време въ Трново болгарй щампатй книгй болгарские й неколко книгй билй изишли на щамъпа въ то време и до нинѣ ѡ҆бретают се евангелиа на кожй щампаний . Въ то време не билй чловѣцй хитрй на то дѣло , й просто извадилй иречй й слова (.) Тако и рѹсй йспрво просто и не врло й(с)косно щампалй книгй но нинѣ разѹмѣлй й поѹкрасилй и извѣстилй й речй по граматика̀ й слова писмена лепо наредилй и ѹкрасилй : —

За того ц҇ра Ӏ҆ѡана Шишмана не имеетъ йзвѣстно писато , что с нимъ бйло йли ѹбили егѡ тѹрцй въ то време йлй поживелъ за неколико лета (.) Последй въ некое копие йлй преводъ старй ѿ превелигиа того Ӏ҆ѡана Шишмана ѡ҆бретает се како да не сѹ моглй трновскй господй й ц҇ръ Шишманъ статй противо тѹрцй и избеглй йз Трново й ѿ Загорие й ѿ Стара планина ; й прӀ҆ишлй в градъ (л. 51[б]) Средецъ илй Софиа й тѹ засталй некои места тесни по краи Искаръ река й по Витоша гора̀ (.) Тако ймелли помощъ ѿ србие й ѿ крала Вѹкашина й ѿ ѡхридски болгарй . Ӥ за седамъ лета седелъ ц҇ръ Шишманъ въ Средецъ и вьс краи Искаръ ймелъ монастиръ Оу҆рвичъ с тврди гра́дъ й изоколо вода ѡ҆бходила й тако с мало воинство и трновскй велмѹжй тѹ преживелй й крили се ѿ тѹрцй . Когда ѹзелй тѹрцй ѿ Вѹкашина крала Ѡ҆хридска земла̀ и то попрали й ѡдолели, й тѹ конечно поха́ралй и скончали ц҇ра Шишмана и воинство и велмѹжй трновские й болгарские . За то й до нинѣ въ та места ѡбретаю(тъ) на много места съкровйща въ ѡна времена чловецй съкривалй й з(а)копавалй въ землй ѿ страха тѹрскагѡ̀ . Последй изгинѹлй й ѡстало въ землй йменйе йхъ (.) Страшимиръ братъ Шишмановъ пребегналъ въ Молдо Влахиа й тамо поживелъ д(о) смртй .

Таковъ конецъ на цр҇и болгарскихъ й славное име нихно що имелй испрво како се на (л. 52[а]) писа въ сию историцѹ (.) Ѿ како прейшлй болгарй Дѹнавъ й̑ населили се въ Тракию

и Македонию и҆ И҆лирикъ некою частъ, предержали҆ свое црство и҆ самодржавства за девѣтъ стотинъ и҆ ѡсамдесетъ лета (.) Егда насилили҆ чеда Агарини҆ и҆ И҆змаилеви҆ и҆ попꙋстилъ имъ Бг҃ъ надъ много цр҃ства и҆ кралевства ѿделили тогда и҆ цр҃ство болгарско конецъ въсприело и҆ пало въ ѡ҆ластъ агаранскою (.) Ѡбретает се въ некою краткою и҆сторі́ю нѣмечкꙋю по редꙋ. за тꙋрски царовѣ кои по коегѡ царствовалъ и҆ имало тꙋ за Мꙋрата сꙋлтана когда̀ ꙋ҆зелъ Болгарскаꙗ земля много народъ млади҆ юноши҆ и҆ красни҆ и҆ избралъ и҆ съ сила похищалъ и҆ собиралъ ихъ въ Едренѣ, и҆ писалъ и҆хъ ꙗничари҆ въ тꙋрское воинство и҆ тꙋрчилъ ихъ съ сила (.) Тако чловѣцы҆ въ ѡно време имеали҆ скрбъ на скр(б)ъ и жалостъ на жалостъ плакали горко и҆ жалостно по цр҃ство болгарское тако и҆ по свои҆ чеда матери҆ и҆ ѿц҃и и҆хъ и҆ сродници҆ имеали҆ неꙋтешимое риданіе и҆ въздиханіе (л. 52[б]). И било на ѡни҆ чловѣцы҆ въ оно време велі́ка тꙋга и҆ жалостъ под тꙋрска држава и҆збирали҆ кои҆ били҆ красни҆ цр҃кви и ѡбращали҆ и҆хъ въ џамии҆ тако ѿимали места цр҃ковни и҆ монастирски҆ ѿ христиані҆, и҆ вѣлики҆ домовѣ, и҆ниви҆ и҆ винограді҆, и҆ прі́лични҆ места, де що хотели҆ похищали҆ и први и начелни҆ христиани҆ ꙋ҆бивали҆ и҆ похищали҆ и҆мение и҆хъ. Тако ѡни први родъ чловѣцы҆ при кои се ꙋ҆зело цр҃ство болгарское, и҆мели҆ вѣлика скрбъ и жалостъ и҆ плачъ докле преишелъ ѡни први родъ чловѣцы҆ последни҆ родъ навикнꙋли҆ по мало с тꙋрци҆ живѣати҆. тако и҆ тꙋрци испрво били҆ свѣрепи и҆ вѣлики҆ грабители (.) Егда се ꙋ҆крѣпили҆ на цр҃ство цроградское, наꙋчили҆. много ѿ чинъ и҆ сꙋдъ христиански҆ и҆ неколико престали и҆ ꙋстидели се похищати҆ безъ сꙋдно вѣщи христианские и҆ именіе и҆хъ за неколико време̇ и҆спрво но паки҆ ѡкаани҆ въ сие време не имеютъ ні́каква правда ні҆ сꙋдъ (л. 53[а]).

Зде̇ потребно съвокꙋпити҆ зледино и҆мена кралом и҆ цар҃омъ болгарскимъ колико се ѡ҆бретаютъ и҆ кои҆ по коегѡ цр҃ствовалъ (.)

а҃ Први҆ кралъ Вꙋкичъ билъ. в҃ кралъ Драгичъ. Два брата били҆ родни҆ Вꙋкичъ и Драгичъ. г҃ кра́лъ Борисъ. д҃

крáлъ Батоѧ Силнй є҃ крáлъ ст҃ы Тривѣлиа , ѕ҃ кралъ Тербалъ сн҃ъ Тривелиїнъ , з҃ кралъ Моисей сн҃ъ Тривелиинъ . На сѣдамъ крáла имена писатй й ѡбретают се йспрво . Много билй кнѣзи й воеводй болгарскй но не писалй имена й деѧниѧ йхъ ; й тако преишлй въ забивѣние ѡни први вождй и кнѣзи . Седмимъ краломъ имена й деѧниа въ кратцѣ ѡ́брет се и начрта се въ сию историицꙋ по редꙋ ⁝ —

а҃ (1) Асѣнъ Вѣликй први цр҃ъ болгарскй при Лъвà Йсавра цр҃а грческого побѣдилъ арапй й агаранй й ѿелъ Мидиа й Армениа ѿ нихъ йзбилъ деветъ десетъ и пет хйладй арапй й тꙋрцй и покорилъ Мидиа и Арменйа под црство грческое . И приелъ йме й титла и вѣнецъ цр҃ски ѿ грчки синклитъ мирскй и дꙋховнй нареченъ Асѣнъ Вѣлй(л. 53[б])ки пръви цр҃ъ болгарскй ⊙ Тои цр҃ъ Асѣнъ пожйвѣлъ благочесно й мирно за много лета црсвовалъ въ Ѡхридъ градъ й преставил се въ старости своеи къ Гд҃ꙋ —

в҃ (2) цр҃ъ Добрица по Асѣна Вѣликагѡ цр҃ствовалъ
г҃ (3) цр҃ъ Телезвиа по Добрица цр҃твовалъ
д҃ (4) цр҃ъ Сабинъ по Телезвиа црствовалъ
е҃ (5) цр҃ъ Сꙋботинъ по Сабина и Те(ле)звїа цр҃ствов҃ъ
ѕ҃ (6) цр҃ъ Тагана по Сꙋботина цр҃ствовалъ
з҃ (7) цр҃ъ Телерикъ по Тагана цр҃твовалъ
и҃ (8) цр҃ъ Кардамъ по Телерика цр҃твовалъ
ѳ҃ (9) цр҃ъ Крꙋнъ по Крдама цр҃твовалъ
і҃ (10) цр҃ъ Михаїлъ Їѡанъ по Крꙋна цр҃ствовалъ
а҃і (11) цр҃ъ Симеѡнъ Лабасъ по Михаїла цр҃твовалъ
в҃і (12) Петръ цр҃ъ пр҃ви по Симеѡна цр҃ствовалъ
в҃і (13) цр҃ъ Борисъ по Петра цр҃ствовалъ
д҃і (14) цр҃ъ Селевкйа по Бориса цр҃ствовалъ
е҃і (15) цр҃ъ ст҃ы Дв҃идъ по Сѣлевкиа цр҃твовалъ
ѕ҃і (16) цр҃ъ Самоилъ по Давида цр҃ствовалъ
з҃і (17) цр҃ъ Радомиръ по Самоїла цр҃ствовалъ
и҃і (18) цр҃ъ ст҃ы Їѡанъ Владимиръ по Радомїра цр҃ствовалъ (л. 54[а])

ѳ҇і (19) ц҇ръ Доланъ по Ї҆ѡана Владимира цр҇твовалъ
к҇ (20) ц҇ръ Алѹсианъ по Долина (sic) цр҇ствовалъ
к҇а (21) Ѓсѣнъ ц҇ръ втори Ѓсѣнъ нареченъ старӣ ц҇ръ Асѣнъ по Алѹсиана ѿ Бг҇а на царство помазанъ и нареченъ славно цр҇ътвовалъ по Алѹсиана за мно(га) лѣта
к҇в (22) ц҇ръ Петръ вторӣ Петръ по Ѓсѣна цр҇ствовалъ
к҇г (23) ц҇ръ Ї҆ѡанъ Калиманъ по Петра црствовалъ
к҇д (24) ц҇ръ Смилецъ по Калимана цр҇твовалъ
ке (25) ц҇ръ Борилъ по Смилца цартвовалъ
к҇ѕ (26) ц҇ръ Ко҇тантинъ Шишманъ по Борила цртвовалъ
к҇з (27) цр҇ъ Лаганъ по Костантина цртвовалъ
к҇н (28) ц҇ръ Ї҆ѡанъ трети Ѓсѣнъ по Лагана цр҇ствовалъ
к҇ѳ (29) ц҇ръ Петръ третӣ по Асѣна цр҇твовалъ (л. 54б) [1])
л҇ (30) ц҇ръ Свѣтославъ по Петра цр҇твовалъ
л҇а (31) ц҇ръ Михаілъ втори по Стослава црствовалъ
л҇в (32) ц҇ръ Алеѯандръ по Михаіла цр҇твовалъ
л҇г (33) ц҇ръ Ї҆ѡанъ Шишманъ по Алеѯандра ѡ҆ц҇а своегѡ цр҇твовалъ ӣ той последнӣ ц҇ръ болгарски билъ (.) Тако ѿ Ѓсѣна вѣликаго праваго ц҇ра болгарскагѡ ѿ лѣто гд҇нѣ ѱ҇к҇ (720) до ц҇рѧ Шишмана последнаго ӣ до лѣто ҂а҇т҇о҇ (1370) преишли л҇г҇ (33) црове болгарскӣ (.) В нѣкоӣ црквӣ ӣ монастирӣ въ поменицӣ ѡ҆бретают се ӣмена цр҇емъ болгарскимъ повече ѿ четиридесетъ ӣ не по редѹ писатӣ (.) Тѹ има имена на синове црскӣ кои и не билӣ цр҇овѣ но тако писалӣ ӣхъ имена ц҇ръ ц҇ръ ц҇ръ но сви не црствовалӣ (.) На некоӣ ц҇ри и не писалӣ ӣмена некоӣ ѿ нихъ били нечестивӣ преди Крѹна и Крѹнъ нечестивъ билъ (.) Ѿ Михаіла Ї҆ѡ(а)на праваго благочестиваго ц҇ра брата Крѹнова како се крстилъ въ Т(р)ново сви били

[1]) Слѣдватъ заличенитѣ редове:

л҇ (30) цр҇ъ Михаілъ втори по Петра цр҇твовалъ

л҇а (31) цр҇ъ Ѧлеѯандръ по Михаіла цртвовалъ

л҇в (32) цр҇ъ Ї҆ѡанъ Шишманъ по Ѧлеѯандра ѡ҆ца̀ своегѡ҆ . црствовалъ последни цр҇ъ болгарскӣ билъ (.) Тако ѿ Ѧсѣна велнкаго праваго цр҇ѧ болгарскагѡ҆ . до Ї҆ѡана Шишмана последнагѡ҆ цр҇ѧ болгарскагѡ ѿ ѱ҇к҇ (720) лето до ҂а҇т҇о҇ (1370) лето л҇к҇ (32) цр҇ѧ преішли болгарскӣ ца́ри (.) На нѣкоӣ се места ӣ (. . . .).

благочестиві ѿ него се повлек(л)о племе и родъ ц҃ри благочестиві болгарс(л. 55ª)кихъ ꙗкоже рехомъ (.) Той блажени и вѣликі ц҃ръ Михаілъ тако се називалъ Іѡанъ Михаілъ и по ѡно негово іме кои билы ѿ негово племе ца҃ри болгарскі таквав титлà імеалі прво писалъ Іѡанъ по томъ име свое како емꙋ било (.) Тако и последні Шишманъ ц҃ръ пішет се Іѡанъ Шишманъ и де им се ѡ҃бретаютъ ѡ҃бразі и печати и превелегиі сви се тако подписꙋвалі на име своегѡ праѡ҃ца и прародитела блаже(на)го ц҃ра Іѡана Михаіл (.) Некоі похищалі цр҃ство болгарское ѿ прости родъ но не ꙋспеале никоі ѿ нихъ (.) По некое време ізгонили іхъ господі и воинство болгарское и паки поставлалі ѿ цр҃скі родъ и племе на црство болгарское и до последнагѡ ц҃ра Шишмана . —

Знамение на печатъ цр҃ски імеали изображение лавово (.) То знаменꙋетъ како билъ народъ болгарски силенъ на бранъ и воиска како лъві імали народъ но славно име імеалі и ѿ кесарі много кратi данъ възималі (л. 55б).

Се рекохомъ за болгарі и цри іхъ и грцї како са непрестана бранъималі грцї и болгарі (.) Не писа се зде що би похвалилі болгарї а грцї хꙋлилі смотри читателю но како се ѡ҃брете деаниа іхъ тако и написа се (.) Гр҃ци іспрво не писалі по редꙋ а нинѣ не имеютъ писато ізвѣстно све за болгарі и храбрости іхъ неколико време що имеалі и не вѣруютъ що ꙋ нихъ не е пїсато ѹ нихъ писато по нихна прилика въ наші рꙋкописі много книгі и҃ превѣлегиі тако ѡ҃бретает се іспрво време писато како и написа се ѿ начала зде (.) Болгарі імеалі и дрꙋгі кралі и царі изоколо Болгаріа татарі мацари немци лат(и)ниі србіе по мало некогда имеалі с нихъ воиска и бранъ а с грцї непрестано мало когдà імеалі миръ но се бранъ и воиска и злоба междꙋ ихъ било (.) Грцї імеалі болгарі прості и глꙋпаві и ꙋкорꙋвали (и)хъ с нихна мꙋдростъ и политика и радели всегда да ихъ покоратъ подъ своа властъ (.) Но болгарі ако и прости били и глꙋпаві ѿ грчка (л. 56ª) мꙋдростъ и политика по на

бранъ и воиска били крѣпкй ѝ храбрй не боꙗли се гркомъ на бранъ никако но за толико лѣта се противла(л)и гркомъ (.) Грцй ймеꙗлй мѹдростъ и полйтика и церемоний много болгарй пакй храбростъ и сагласие на бранъ неѹклона (.) Тако не билй никако покорнй идини дрѹгимъ доклѣ привлекли на сѣбе гнѣвъ бж҇и ѝ погѹбилй свое цр҇тво ѝ гд҇во ѝ сталй нижайшй рабй тѹрскй ѝ до сего д҇нѣ (.) Да сѹ имеꙗлй любовъ и съгласие грцй и болгарй не бй моглй тѹрцй ѡдолети йхъ никако но ѡнй сами грцй позивалй йхъ на помощъ ѝ предали се самй въ рѹце ихъ ѡбтекли ихъ тѹрцй ѿ всѹдѹ ѝ покорили йхъ под своꙗ вла(с)тъ ѝ йго. —

Събраное въ кратце колико били знаменити крали ѝ цр҇и болгарскихъ (.)

В начале билъ най силенъ ѝ знаменѝтъ кралъ **Батоꙗ** ꙗкоже рече се (.) Ѻнъ ѹзелъ Нишка епархиа (sic) Скопскаꙗ Ѻхридскаꙗ ѿ грцй ѝ латиней ѝ йзгналъ йхъ ѿ таꙗ землà ѝ епархий ѝ населилъ тѹ. (л. 56б) болгари поставилъ прѣстолъ кралевскй ѝ крѣпост болгарскою въ Ѻхридъ градъ покорилъ кесарй греческие Константина Погоната Ї̈ѹстиниана втораго и данъ ѿ нихъ възималъ за много време в лета шестагò вселенскагò събора. —

Ст҇ы кралъ **Трикѣлиꙗ** по того Батоꙗ крала насталъ тако ѝ ѡнъ билъ благополѹченъ вѣледѹшенъ мѹдаръ последй и ст҇ы ѝ вѣликй ѹ҆годнѝкъ бо҇жи (.) Той кралъ йшелъ на маџарй ѝ покорилъ йхъ под свою властъ ѝ много наложилъ на нихъ данъ и теготѹ за ѡни болгарй що билй маџарй йзгнали ѝ ѡзлобилй йспрво ꙗкоже рекохомъ за то много казнѝилъ аваровъ йли маџаровъ той ст҇и кралъ великй предводйтелъ ѝ свѣтилн(и)къ болгарскй (.) На вѣлика полза даровалъ егѡ Бг҇ъ народѹ болгарскомъ ꙗкоже Моисеꙗ родѹ йеврейскомѹ ѝ Костантина ц҇ра латиномъ ѝ гръкомъ тако и того болгаромъ (.) Ѻнъ поставилъ ймъ ѝ наѹчил ихъ сѹдъ цр҇ски ѝ градскй ѝ чинъ воинскй оу҆редилъ болгаромъ йспрво то ѡнй никако не знаꙗлй (.)

Тако пакї приелъ ст҃ое крщенíе ї просвѣтилъ све народъ свой болгарскї свѣтимъ крщениемъ (л. 57ª) ї ѿ великие ревности ї ѹсрдíе що їмеалъ къ Хр҃тѹ Бг҃ѹ ѡставилъ кралевство ї въсѹ славѹ мíрскою и въсприелъ чинъ ї смерение монашеское ї скѡнчалъ свѣто ї богоѹгодно свое житиѐ (.) Свакї ѡбразъ ї чинъ деломъ ст҃имъ ї богоѹгоднимъ показалъ свемѹ народѹ болгарскомѹ ї цр҃ски чинъ ї христиѧнъскї последї ї дѹховнї чинъ показалъ їмъ но болгарї їспрво простí ї неискѹснí писанию ѡставилї без пам(е)тъ ї правило ї празникъ таковаго ст҃ылнíка великаго болгарскаго ст҃аго ї блаженнагѡ крала Тривѣлиѧ за то не добре сътворилї. —

Тако пакї въспоменемъ г҃ (3) цр҃и ст҃ы ї добродетелни **Михаíла** блаженагѡ цр҃а по Тривелиа ст҃агѡ (.) Егд(а) по некое време дѹнавскї болгарї ѿстѹпилї пакї ѿ православие въ поганство пакї того блаженагѡ цр҃а Михаíла їзбралъ Бо҃гъ народѹ болгарскомѹ ї просвѣтилъ егѡ стъ҃мъ крщениемъ ї показалъ чѹдеса ст҃имъ кръ҃стомъ в рѹко (sic) егѡ ї ѹслишалъ молепие егѡ въ скоре ѥакоже рече се испрво (.) Той паки втори просвѣтителъ народѹ болгарскомѹ въ великѹ тиш(и)нѹ ї благочестие скончалъ свое житиѐ богоѹ(л. 57б)годно ї с҃то нареченъ Їѡанъ Михаíлъ праѡтецъ всемъ ца҃рѣмъ болгарскимъ (.) Кои по[1]) него црст҃вовалї бл(а)гочестíе егѡ съдържалї ї ѿ племени и рода егѡ бїли ї на негѡвѹ титлѹ се подписвалї нарицаютъ егѡ въ превелегиї їзѹгравскї Їѡанъ Михаїлъ нашъ прародителъ вѣликї въ царехъ болгарскихъ не можемъ преступитí заповѣдъ егѡ що онъ испрво повѣлелъ то и мї подтврждаемъ (.) Тако имеалї ва вѣликѹ почестъ цр҃ї болгарскї того блаженаго цр҃а Їѡана Михаїла. —

Тако въспоменемъ блаженаго **Давида** цр҃а болгарскаго (.) Ї ѡнъ ѡставїлъ волею цр҃ство ї славѹ мирскою ї всприелъ смерены чинъ монашескї ї скончалъ свѣ҃то ї богоѹгодно свое житие ї имеалъ мощи ва Ѡхридъ градъ цѣлї ї нетленї. —

---

[1]) Въ рѫкописа: го.

Тако и҆ ст҇ы ц҇ръ **Владиславъ** и҆ли҆ **Владимиръ** наречен билъ и҆ братанецъ ст҇омꙋ ца҇рꙋ Дав҇идꙋ въ вѣликꙋ добродетелъ поживелъ . и҆ за православною вѣрꙋ и҆ за чистотꙋ телесною мꙋченически скончалъ се ꙗ҆коже и҆спрво рекохомъ (.) И҆ грці҆ много несагласно писали и҆ ва историю и҆ въ житие егѡ и҆ли по невѣдениемъ и҆ли покриваютъ родъ егѡ како е билъ ц҇ръ болгарски и҆ ѿ рода ца҇ри болгарскихъ (л. 58а) . —

Тако и҆ **Асѣнъ** прві ц҇ръ болгарски знаменитъ и҆ славѣнъ и҆ благополꙋченъ въ бранѣхъ билъ ꙗкоже рече се победилъ и҆ побилъ толико хі҆ляди арапие и҆ покори́лъ толико земла̀ цр҇ствꙋ грческомꙋ и҆ приелъ вѣнецъ и҆ титла цр҇ская поживѣлъ благочесно и҆ ми́рно за много лѣта на цр҇ство болгарское въ Ѡхри́дъ градъ и҆ представил се с ми́ромъ . —

Добрица ц҇ръ втори ц҇ръ болгарски и҆ ѻ҆нъ билъ въ бранехъ славѣнъ и҆ непобѣдимъ билъ ѿ страни дꙋнавские за то пренелъ престолъ цр҇ски ѿ Ѡхридъ въ Преслава ѻ҆градилъ Преславъ градомъ и҆ поставилъ тꙋ престолъ и҆ крепостъ болгарскою за то възненавидели егѡ болгари ѻ҆хридские понеже пренелъ ѿ Ѡхридъ престолъ въ свою странꙋ дꙋнавскою и҆ встали на него и҆ ꙋбили егѡ по зависті и҆ несагласие . —

Чесо ради знаменитъ билъ ц҇ръ **Кардамъ** (.) Понеже прежде егѡ четири ца҇ри били неблагополꙋчни и҆ ва мале не покорили гр҇ці въ време и҆хъ под своя властъ цр҇ство болгарское но той ц҇рь Кардамъ билъ храбръ и благополꙋченъ много брани имелъ съ грци и҆ много воинство побилъ и҆ генерали и҆хъ много поробилъ (л. 58б) па бранъ никако не могли грці победити егѡ тако за много време свобождалъ землю болгарскою ѿ насилие римское и҆ преставил се . —

По что знаменитъ билъ ц҇ръ **Крꙋмъ** (.) Понеже и҆ ѻ҆нъ весма̀ билъ славѣнъ и҆ благополꙋченъ въ бранехъ ѿелъ ѿ грці҆ градъ Софиа Самоковъ Филибе Щипъ Стрꙋмица Едрене и҆ населилъ по тая земла̀ народъ болгарски и҆ много грці пленилъ и҆ и҆збилъ и҆хъ за вѣрꙋ християнскою (.) Билъ нечестивъ но попꙋщениемъ б҇жі҆мъ много пакості делъ гркомъ ѹ҆билъ ц҇ра

Никифора ꙗкоже рече се и҆ испрво то́и прво съградилъ Трново г͠ (3) града междꙋ рекꙋ Ꙗн͠трꙋ и҆ тꙋ поставилъ престолъ цр͠ски. —

Чесо радѝ ц͠ръ **Симеѡ́нъ Лаблсъ** знаменитъ билъ (.) Понеже жестока бранъ и҆ непрестана съ ца͠рѝ грчески и҆меалъ и҆ въсегда и҆хъ побѣжда́лъ четирѝ реда с воиска на Цариградъ ходилъ и҆ много места плеңалъ и҆ попалалъ (.) Въ то негово̀ црство за тридесетъ петѝ лѣта нікако нѣ имелѝ ми́ръ грцѝ и҆ болгарѝ (.) Ѿ то време велика вр(а)жда ѡ҆стала и҆ порицанїе междꙋ грцѝ и҆ болгарѝ и҆ до сего временѣ (.) Тако Симеѡнъ ц͠ръ свобождалъ землю болгарскою крѣпко и҆ и҆дꙋщи на пꙋтѝ преставил се (л. 59а). —

Самоілъ ц͠ръ и҆спрво̀ благоговѣинъ и҆ благополꙋченъ за много лѣта та побеждалъ крѣпко латінѝ и҆ грцѝ и҆ мно(го) земла̀ ѿ нихъ въземалъ и҆ држалъ и҆ преселалъ народї по различнѝ странѝ и҆ билъ славен҄ и҆ слишанъ по вселеною (.) Послѣдѝ радѝ оу҆биение що и҆збилъ племе црское казнілъ егѡ̀ Бг͠ъ и҆ побѣдилѝ егѡ̀ грцѝ и҆ поразилѝ во(и)нство его и҆ ѡ҆слепилѝ ꙗкоже рече се и҆спрво за ц͠ра Самоила. —

Чесо радѝ знаменитъ билъ ц͠ръ **Асѣнъ** старѝ по премного (.) Понеже съмъ (sic) Бг͠ъ и҆збралъ е҆гѡ̀ и҆ помазалъ и҆ заꙋтврдилъ егѡ̀ на цр͠ство болгарское било пало конечно и҆ пꙋстело ѿ ѡ҆бластъ грческою но того ц͠ра Асѣна пакѝ Бг͠ъ въздвигнꙋлъ и҆ ѡ҆бновилъ в рꙋкꙋ егѡ̀ скіптрѣ и҆ царство болгарскою (sic) и҆ покорилъ ц͠ри и҆ кесарѝ грческїе под нимъ и данъ даалѝ семꙋ̀ ц͠рꙋ и҆ сн͠ꙋ егѡ̀ за многа лѣта ꙗкоже рече се и҆спрво за сего благочестиваго ц͠ра Асѣна̀ старагѡ̀. —

По что знаменитъ билъ ц͠ръ **Ӏѡанъ Калималнъ** (.) Понеже билъ и҆скꙋсенъ и҆ благополꙋченъ на бранѝ мног(о) кралѝ побилъ и҆ ц͠ра Ѳеѡдора Ласкара̀ ѡ҆слепилъ и҆ мн(о)го зе(м)ла и҆ градѝ покорилъ под свою властъ (.) Ѿ свѝ ц͠ри болгарскѝ наи вече земла тоѝ ца͠ръ држалъ (л. 59б) преселалъ грцѝ въ Болгарию а болгарѝ въ землю гръческою въ Драма градъ тоѝ естъ Македонїа и҆стї столнѝ градъ Филиповъ въ то́и градъ

Драма и҆ Серезъ и҆ Мелникъ и҆ Солꙋнъ ѿ сви ти҆ епархи҆и и҆згналъ народъ грчески҆ и҆ населилъ народъ болгарски҆ и҆ донинѣ болгари҆ по ти҆а епархи҆и сѣдатъ и҆ ѡ҆бретают се (.) Десетъ градове греческие ѿ основание разорилъ и҆ покорилъ грци҆ латини҆ србие мацари҆ арбанаси҆ ѡ҆бе Влахи҆й све тиа народи҆ и҆ земли ѡ҆бладалъ и҆ данъ ѿ нихъ възималъ како напи҆сано за то въ прологꙋ и҆ въ превѣлегии҆ и҆зографски҆е (.) Не би҆лъ дрꙋги҆ цръ болгарски҆ подобенъ[1]) семꙋ ц҇рꙋ І҆ѡанꙋ Калиманꙋ въ благополꙋчи҆е и҆ въ славꙋ црс҇кою . —

По чесомꙋ билъ знаменитъ **Костантинъ Шишманъ (.)** Понеже и҆ той билъ ѿ рода А҆сѣна ц҇ра и҆ толико билъ красенъ лицемъ и҆ възрастомъ ѿ мног(о) страни҆ приходили[2]) чловѣци҆ видети҆ егѡ и҆ поради҆ великаго егѡ възр(а)ста нарекли егѡ Ши́шма́нъ (.) Той ц҇ръ много бранъ и҆мелъ съ ц҇ри греческi҆е но никако не могли҆ побѣдити егѡ но той много землю пленилъ греческою дв҇а ц҇ра грчески҆ дали҆ емꙋ свои҆ дащери҆ прво Ѳеѡдора последи҆ Мари҆ю въ жени҆ како се и҆ испрво за то рече да би҆ и҆мели҆ миръ и҆ любовъ с ни́мъ (л. 60а) . —

По что ц҇ръ **А҆лекандръ** знаменитъ билъ (.) Понеже егда ѹ҆били србие ц҇ра Михаи҆ла брата егѡ въстали на землю болгарскою и҆ пришли҆ до Мрака и҆ Радомиръ воевали Болгариа тако въстали҆ и҆ грци҆ ѿ Чрное море на гради҆ болгарскпе и҆ воевали҆ и҆хъ но той ц҇ръ Алеѯандръ мало войска и҆мелъ но помощию бо҇жи҆ею всехъ ѡ҆долѣлъ и҆ побѣдилъ изишелъ с нова воиска противо србие и҆ ѡ҆долелъ ихъ и҆ прогналъ ѿ Болгариа пакъ се ѡ҆братилъ на ца҇ра грческаго съ девети҆ хилади҆ войска грци҆ били҆ ѡ҆самъдесетъ хилади҆ но победилъ и҆хъ Алеѯандаръ с мало воинство и҆ свободилъ ѿ много беди҆ землю болгарскою и҆ предржалъ мирно и҆ разꙋмно за много лѣта цр҇ство болгарское ꙗкоже и҆спрво рече се за ц҇ра А҆леѯандра. —

То сꙋ били҆ знамениті цр҇и болгарски гі҇ (13) ца҇ри зде въпоменꙋхомъ ст҇аго ц҇ра Давида І҆ѡанъна Владимира[3]) ради҆

[1]) Въ ржк.: бодобенъ.

[2]) Въ ржк.: прихотили.

[3]) Въ ржк.: Владимимира.

ст҃ое и̇ праведное житие и̇хъ препоменѹхомъ зде а прочи̇ Тривелиа ст҃ы кралъ и̇ ст҃ы ц҃ръ Ї҆ѡанъ Махаи̇лъ и̇ житиемъ би̇ли ст҃ы и̇ благополѹчи̇емъ црс҃кимъ храбри̇ и̇ крѣпки̇ били̇ (.) Тако и̇ дрѹги̇ ѳ (9) ца҃ри били̇ непобѣди̇ми̇ на бранъ (л. 60б) и въ тешкаа и̇ ѹсилнаа времена смотрениемъ бж҃и҃мъ свобождали своегѡ народа болгарскагѡ ѿ вѣликое ѡ҆злобленїе и плѣнение и̇нехъ ꙗзиковъ и цр҃ствиа . —

За ѡни прочи̇и цари̇ болгарские чтѐ речемъ (.) Некои̇ ѿ нихъ билъ неблагополѹчни̇ и̇ побѣждали и̇хъ грци̇ неколико кратъї некои̇ паки̇ съмоволно предаали се гркомъ а дрѹги̇ не били̇ ѿ племе и̇ родъ цр҃ски и̇ въстаали на ни̇хъ болгари̇ и̇ прогонали̇ и̇хъ ѿ цр҃ство дрѹгъ ѹ҆бивали̇ за некое несагласие неко(и) паки ѿ цар҃и болгарски̇хъ лѹбили̇ ми̇ръ и̇ имеалъ велика лѹбовъ съ грци̇ и̇ прочи крали̇ преживели ми̇рно и̇ тихо не имеали̇ никаква бранъ нї воиска . ꙗкоже и̇спрво за сви̇ зде [1]) по реди̇ пи̇са се (.) За некои цр҃и̇ вѣсмѝ въ кратцѣ написа се како да сѹ за едино лѣто и̇ли̇ по за мало цр҃ствовали̇ по много сѹ лѣта некои̇ цр҃ствовали̇ но въ кра(т)це се ѡ҆брете деание ихъ за то се тако въ кратцѣ и̇ написа (.) Можеше ѿ грческаа и̇сториа на много цар҃и болгарски и̇зѡбрести̇ се по колико лѣта цр҃ствовали̇ но не всемъ цр҃емъ ѡ҆бретает се за то не писахомъ лѣта ихъ по колико кои ца҃ствовали (л. 61а) . —

Ѿ Ѹчителахъ словенскихъ.

Въспоменѹти . потребно . въ кратце . за ст҃аго Ки̇рила . и̇ Меѳодиа . въ кое времѐ . съставїли̇ пїсмена . и̇ кнїги . на славѣнски . ꙗзи̇къ (.)

Въ времѐ Ми̇хаила . цр҃а І҆коноборца . би̇лъ . Кѵрилъ и̇ Методиа . Родили се . ѹ҆ Солѹнъ . гра́дъ . ѿ ѡ҆ц҃а и̇менепъ Лъвѝ сановїта и̇ богата и̇ добродетелнѝ чловѣка . Ст҃ы Меѳодиа ста́лъ воевода . славѣнски . и̇ли̇ болга́рски . и̇ наѹчил се ꙗзикъ . славѣнски . По десетъ . лета . ѡ҆ставилъ . са́нъ .

---

[1]) Въ ржкописа: зде .

во́йнски . и́ въсприелъ . чи́нъ . монашески (.) Кирилъ ст҃ы билъ помладі́ братъ . Мето́диинъ ѹ҆чи́л се . послежде . философиѧ . въ Цариградъ . заедно̀ . с Михаила . ц҃ра малаго́ си́на Өео́филова и́ билъ . философъ . и́зреденъ . и́ славенъ . въ Цариградъ . и́ по съвѣта . бра́та его̀ . Меөо́диѧ . ѡ҆ста́вілъ миръ и́ въсприѧлъ и́ ѡ҆нъ . мона́шески . чи́нъ . и́ провождалъ свѣт҃о . житие .

И́ въ времѐ . то егдà . цр҃ствовалъ . Мꙋртагонъ . въ Болга́рию . прі́шелъ . Меөодиа . въ Трново . понеже билъ и́ска́лъ . тогдà . Мꙋртагонъ . ц҃ръ писца ї́конаго да мꙋ напише . пала́ти . Меөодиа . би́лъ . зналъ то дело повѣче . того̀ ра́ди . прі́ишелъ . да би́ възмо́галъ наꙋчи́ти (л. 61б) и́ ꙋловитти . болга́ри́ въ вѣри . хр҃тіѧнстеи . како емꙋ заповѣдлъ . Мꙋртагонъ . ц҃рь . да мꙋ напі́ше . на ѡ҆на . пала́та звѣрове птици́ и́ подобие . ловитви . но ст҃ы Методиа . напі́салъ при́шествіе . Хр҃тово толи́ко . хі́тро и́ страшно . Когдà . ві́делъ цр҃ъ . ѡ҆но̀ написаніе ѹ҆устраши́л се . и́ пришелъ . въ чꙋвство и́ ꙋмиленіе (.) Тогдà . Метóдиа . ѹ҆лꙋчи́лъ . времѐ . подобно . и́ глаголалъ . ц҃рю и́ поꙋчавал го̀ да приметъ . вѣрꙋ . хр҃тиѧнскою [1]) и́ ѡ҆брати́лъ . Мꙋртагона . на си́е . посла́лъ . къ цр҃ици Өѡ҆дори́ и́ прі́ишелъ . и́з Цр҃иградъ . епископъ . посланъ ѿ цр҃ици и́ крстилъ ц҃ра . Мꙋртагона . нарекълъ . емꙋ̀ и́ме Миха́илъ и́ много народъ . болгарски . кръстил се . въ то време понеже Меөоди́а глаголалъ . и́мъ и҆̑ ꙋчилъ . и́хъ ꙗзикомъ болгарскимъ . После того . ꙋбежденъı ѿ цр҃ици и́ ѿ ин(и)хъ бол(г)аровъ въсприѧлі́ Меөодиа и҆̑ Кѵрилъ . епископство . да и́датъ . да [2]) ꙋчатъ болгари и́ прочи . славѧнъ . вѣрꙋ хр҃стиѧнскою . и́ нарекли и́хъ апостоли . болгарские .

Постил се ст҃ы Кѵри́лъ м҃ (40) дн҃и и́ извадилъ л҃и҃ (38) слова [3]) и́ сложили . писмо . на словѣнски́ ꙗзи́къ прво напі́сали ѿ Ї́ѡ҆ана . ева́нгелие въ начеле бе слово и́ показали то

---

[1]) Въ ржкописа погрѣшно : христиѧнскию .

[2]) Въ „ „ : дꙋ

[3]) Въ прѣписитѣ е м҃ (40) букви .

црю и прочимъ и патриархꙋ [Игнатїю [1]) ; и ѻни то велми похвалили и рекли имъ , ꙋчити болгари и словени по ꙗзикꙋ ихь и преводити ѿ греческїи книги на словенски . Ѻни прїшлѐ вь Ѻхрд при архїепкпа Климента : ѻнь биль родом болгаринь, но по гречески читаль . и там се сьбрале петь философе ѿ болгарски рода, знаꙗли елински премꙋдости и писанїе: Климентъ , Сава , Наꙋмь , Еразмь , Ангеларїа . То са вьси сти мꙋжи петь ꙗзика болгарского , и тако с Кирила стаго и Меѳодїа били седмь даскали , искꙋсни и премꙋдри . Тако сьбирали речи изредни и прави ѿ болгари , ѿ сербїе . ѿ рꙋси , ѿ московѣ . ѿ словене , (л. 67[а]) ѿ лехове : то са за много време ловили речи ѿ тїа народи , доде са сьставили ѱалтирь і еѵлїе и дрꙋги книги ; и предали ихь перво болгаромь и наречени били книги болгарски , како и до ниньꙗ греци то знають . Ве наро и четири патрїарсе , Іерлимь . Синаꙗ . Ста гора . вьси говорꙋють книга болгарска или воргарска . а нѐ сербска илѝ словенска .

Но сти Кириль и Меѳодїа последжи били поставлени епкпи вь Моравꙋ славеномь , не сербска Морава , що иде през Шꙋмадїа , но дрꙋга Морава , прї Ѻкїань море , що са назива море Балтинское , при Брандибꙋра , ѿ тамо са исперво изишлѐ болгари , а ѻни , що са тамо ѻстали , нарицают се славени . Тамо били за нꙗколико (време) епископствовали и ꙋчили ѻни славени вѣрꙋ хртїанскою ; и тако последже поради того народа нарекли писмо и книги словенски . и тако кой наро чатѐ тїе книги , тако се нарицают ѻбщо словенски ; но греци , како исперво знаꙗли , болгарски книги кажꙋть . а не инако и до нинꙗ (л. 67[б]) . Тако перво болгари вьспрїꙗли писмена и книги словенскїе и стое крщенїе ѿ свего [2]) народа славенскаго .

Ако се и понасеть москали и рꙋси . и серби . и прочїе да са по перво ѻни прїꙗли писмена словенска и крщенїе ,

---

[1]) Оградениятъ въ скоби текстъ до стр. 70 е изгубенъ заедно съ съответния листъ на оригинала; тука го прѣдаваме по Котленския прѣписъ.

[2]) Въ прѣписа погрѣшно : своѥго .

но не́сть та́ко : не мо́гѹть постави́ти на то̀ ни́какво свиде́телство , а҃ко̀ и҃ пи́шеть моска́ли и҃ рѹ́си за то̀ . но гре́чески и҃ лати́нски лѣ́тописи и҃звѣ́стно и҃зꙗ҃влѣ́ють . вь кое вре́мена] (л. 62а) болга́рски . кра́лъ . ст҃ы Тривѣлїа . прие́лъ крщенїе съ (с)вой . на́родъ . болга́рски . въ лѣто . ѱ҃г (703) мало . нечто . по шестаго . въселе́нскаго . събо́ра и҆ држа́ли благочѐстие . болга́ри н҃ (50) лѣта не имеѧ кнїги . по своемѹ . ꙗзи́кѹ . но латинскї . и грьческй чїталй . и҆ пи́салй не бͷлї кре́пко ѹ҆твржденї . въ вѣ́рѣ . того̀ ра́ди . [1]) ѿстѹпи́лї па́ки . въ поганство . ца҃рїе . болга́рски . но не весъ . народъ (.) Въ Ѡ҆хрї́дъ . гра́дъ . поставленъ . би́лъ на пети соборъ архїепїскопъ , съмовластенъ . за́що . Ї҆ѹстїнианъ цр҃ъ бїлъ . ѿ Ѡ҆хрїдонъ . родо҆мъ . пръво звалї Ѡ҆хрїдъ Даръданїа . И на пе́тй . съборъ . въселенски ѹ҆молїлъ Ї҆ѹстїнианъ . цр҃ъ . ст҃ы . ѿц҃и и҆ поставїли архїепїскопа̀ . самовла́стна . да мѹ не заповѣда нїкои . патриа́рхъ ї ѡ҆градилъ . гра́домъ . Ѡ҆хрїда . но въ та времена̀ . болгари . ѹ҆зелї ѿ грцй Ѡ҆хрїдъ градъ . и҆ тамо . и҆меѧли столїца цр҃каѧ въ Ѡ҆хридъ прїелъ . ст҃ое . крщенїе . ст҃ы кра̀лъ . Трївѣлїа (.)

Й доклѣ и҆меѧлї въ Ѡ҆хрїдъ престолъ цр҃кии . (л. 62б) прї а(р)хиепископа . пребива́ли . въ благочестїе . а едга̀ . пренелї престолъ . цр҃скїй . въ Загорїие . въ Трново . ѿстѹпїлй ѿ благочестїе . цар҃їие . болга́рскы . и҆ би́ли въ поганство девѣтъдесѣтъ . и҆ двѣ лѣта . Пакъ въ лѣто . ѿм҃е (845) Мѹртагонъ и҆лї Мїхаїлъ . а̀ не Болгарїсъ како Баронъ . пїшетъ . прїелъ . ст҃ое крщенїе . съ всемъ народомъ . болга́рскомъ . Ѿ ѡ҆на времена . и҆ до нїна народъ болга́рскй . неѿстѹпно . въ благочестївою . вѣ́рѹ пребиваетъ .

Барїнїа листъ ц҃н

Ѡ҆лга . кнѣгина . росїскаѧ . прїела крщенїе въ лѣто ц҃н҃и (958) но с неки мало чловѣковъ ѿ рода росискаго . свѣщенїцы . грческїе . и҆меѧла . а не славанскиe . не ѹ҆меѧлї рѹсй еще тогда̀ . нїкако чїтатї славански . Послѣ Ѡ҆лги кнѣгинїи Владїмїръ кнѣзъ . росйски . и҆ кивѡвъски . прїелъ ст҃ое крще-

Баронїа листъ ҂а҃м҃г

[1]) Въ ржкописа погрѣшно : ра́да .

ніе . въ лѣто ҂а҃и҃ (1008) въсенародно весъ народъ . рѹскіи . й московски крстіл се (.) Тѹ йзвѣстно . естъ како болгарй прежде рѹспанскаго й московскаго народа за р҃н҃г҃ (153) лѣта пріелй въсенародно крщеніе тако й пісмена . й кніги славѣнский . тогда̀ пріелй (л. 63а) а србіе біли подъ папа рімского й рймска вѣра држалї (.) Нікако нема [1]) нї ѹ латінски . нї ѹ грьческй . лѣтопісй за србіе пісано въ кое времѐ крстилї йхъ . римлане . но въ лѣто ҂а҃р҃л҃ (1130) Неманїа жѹпанъ сръпскй прпелъ ст҃ое . кръщеніе . но не весъ . народъ . српски . но мало . народъ . По(с)лежде . сты . Савва архіепіскопъ . сйнъ . Неманїевъ . въ лѣто ҂а҃р҃ч (1190) ѿбратилъ . весъ народъ . српски . въ православною вѣрѹ . тако й србіе . послѣ . болгаровъ . за т҃м҃е҃ (345) лѣта приели вѣрю . православною .

Бароніа листъ ҂а б҃ ѳ

Тако болга́рп ѿ свї народи славѣнски . прежде прпелї православіе прежде ймеали . себѐ . патріарха й цр҃а й по своемѹ ꙗзйкѹ читати . почелй . Но Болгариа на стреде тѹрчїномъ близо Царїгра́дъ за тѐ сѹ . весма̀ ѿзлобленй . й попра́нї . болгарп ѿ тѹрковъ ꙗкоже відит се . за то не могѹтъ . нікаквѹ хитростъ йлй . мѹдростъ . кпижною . въсприетп (.) Рѹсй . й москові ймеютъ цр҃ство . й свобода . цр҃ковпаа . за много времѐ . поставіли . школово (sic) . й тако . по мало (л. 63б) ѿ грьцй . й ѿ латйнї й ѿ прочи . ꙗзицй въсприелй мѹдростъ . пйсмена . понеже . възможно ймъ е҃стъ й щампаютъ . славенскйе . кнїги . за то на свои . ꙗзикъ . много . речи . ѿбращаютъ й пишѹтъ . како е нїмъ приличпо . Тако й србие . кои сѹ . подъ тѹрчина . да́нїци . горе сѹ прости й пїщетнї . ѿ болгарй а кои сѹ под Немечка . држава̀ . ѡни мало по йскѹсни чита́ти . й пїсатъ . защо . ймеютъ . свобода . црко(в)на й ѿ скораа . времена почели ѹчити се па школй й ймеютъ . архїереи . ѿ своӥ . ꙗзйкъ й прилежнї сѹ . своемѹ народѹ ѹ҆чатп се . Некои ѿ рѹспани . й ѿ србйе . немачкй . поносатъ й рѹгают се болгаромъ . защо сѹ . прости . й не-

[1]) Въ ржкописа погрѣшно : неме .

кніжніи въ пїсане но ѡнӣ рүсп . ӣ србӣе . да благодар(ат)ъ . Бг҃а . де ги е . покрілъ ѿ попранїе . агаранское . и ѿ гръческаѧ властъ архїереискаѧ . що болгарӣ страдаютъ да сү . ѡнӣ то мало ӣскүсилӣ . то бӣ весма болгаромъ . благодарилӣ . защо ва толико страданїе ӣ насилие држатъ . свою вѣрү непременно (л. 64[а]) .

Вънемлӣ . зде . ѡпасно . чӣтателю . да помнїшъ въ кое времѐ . поставїлї . болга́рские . ца҃рїи . себѐ патриарха . въ Трново . ӣ колӣко ст҃ы . ѿбретают се . ѿ ꙗзика . болгарскаго . Сӣмеѡнъ . нарӣцаеми . Лабасъ . ц҃ръ болгарскӣ . въсприелъ . цр҃ство по Михайла како[1]) ӣсирва . напи́сахъ (.) При Михайла . заповѣдалъ . папа римски . г҃ (3) лѣта Болгариа . защо ӣ папин(и) . епископӣ . Павѣлъ ӣ Формосъ много . народъ . болгарски . крстили . но въ то време . ѿстүпилъ . па́па . ри́мски . ѿ благочестие за то гръцӣ ӣзгналӣ ӣз Болгарӣа . папинӣ . епископӣ . ӣ поради . болгарӣ . коӣ . да би ихъ . ӣмеѧлӣ . подъ своѧ . властъ . много распра ӣ пренїе билѐ междү . грцӣ . ӣ римланї . ӣ за то се . конечно . проклелӣ . ӣ разлүчили . гръци ӣ риманї ӣ ѡсталӣ . болгарӣ подъ Цроградъскаѧ . патриаршиа неколико времѐ (.) Но гръцӣ . на поставленїе . архїепископа . Трновскаго ӣскалӣ . много . злато и дарӣ . ѿ ца(р҃)їи (л. 64[б]) трновские . Но Симеѡнъ . Лабасъ ӣмеѧлъ вѣлика бранъ ӣ жестока . во(и)ска . на грци . за много време за то свѣтокүпство . що змалӣ . за поставленїе . архїереа . ӣ за дрүги гнѣвъ . що ӣмеѧлъ . на грци . ѿстүпӣлъ . ѿ патриаршиа . Цроградскаѧ . ӣ хотелъ прӣстатӣ . къ римланомъ . Того ради . гръчки . патриарсӣ сви четири . ѡво да үчинатъ . ми́ръ ӣ съгласие . съ болгарі . дрүго[2]) . да не ѿпүщатъ ӣхъ . въ римскою . ересъ благословӣли . ӣ поставїлӣ . въ Трново . болгаромъ патриарха . самовластна .

Докле црствовалӣ болгарӣ . поставлалӣ . патриарха . ӣ епӣскопӣ ѿ свой . ꙗзикъ . болгарски . ӣ въ Ѡхритъ . Трновскӣ

[1]) Въ ръкописа: коко.

[2]) „ „ : трүго.

патриархъ . поставлалъ . архїепископа (.) По патриарха билъ првӥ Ѡхридски по него Преславски[1]) пакъ Софиски (.) Въ Ѡхридъ въ Преславъ ӥ въ Софиа . ӥмелӥ . болгарски . цр҃їӥ палати цр҃скӥ . ӥ седелӥ . барони . велики . съдржали[2]) войнсво . болгарское ӥ събиралї данъ . народни тѹ ӥмели . архїепископӥ први по патриарха (л. 65а). Тако . ӥ ѹ Вїдънъ (sic) . билъ . баронъ . вѣликӥ ӥ архїепӥскопъ четвръти . по софиского . архїепископа (.) Тако сѹ . ӥмели . болгарски . цр҃їи д҃ (4) барони ӥлӥ беглеръ . бегове по цр҃а . що сѹ . строїли . вой(н)ъство . болгарское . тако . ӥ д҃ (4) архїепископӥ ӥлӥ митрополити . що сѹ били . по патриарха . Трновскаго . що сѹ имели . под собою по много епископӥ . то по Болгариа . надъ болгарски . ѩзӥкъ . Тако . ӥмели . чӥнъ . ӥ правленїе . А когда . ӥмели . ӥ грчка . земла . неколӥко . крать . подъ собою . цр҃їи . болгарски . войнсво . болгарское . ӥ баронї . поставлали . надъ ѡнӥ . странӥ и места . гръчески . а владици . ӥ свѣщенїцӥ . грческїе не дирали . нїкако . нї что заповѣдалъ . патриархъ Трновски . на грчески . епископи . и свѣщенїци но тачию надъ Болгариа . заповѣдалъ . над свои . епїскопӥ . ӥ свѣщеницӥ а въ чѹжди епархїи дѹховнӥ не са владали . но цр҃ско . воїнство . Тако . ӥ грцӥ когда . зӥмалӥ . на врѣмена . ѿ болгари некоӥ места (л. 65б) воїнство . поставлали . цр҃ское . а не епископи ӥ свѣщенїцӥ .

Послежде . когда са . ѹзелӥ . ӥ попрали тѹрцӥ . Болгариа тогда сѹ . патриарсӥ . цароградскї с тѹрска . помощъ . ӥ насилие . пакъ . ѡсвойли Трновска патриаршиа . подъ своа . властъ ӥ на пакостъ[3]) . ӥ злоба . що имеютъ . на болгарӥ . ѡще из прво време не поставлаютъ ѿ болгарскаго . ѩзика . епӥскопи . болгаромъ . но свѣ ѿ грчески . ѩзӥкъ (.) Ӥ не радатъ . ѿнюдъ . за болгарски школъ ӥлӥ ѹченїе но ѡбращаютъ свѣ на грчки . ѩзӥкъ за то сѹ ѡсталӥ болгарӥ . прости ӥ неѹченї ӥскѹсно писание ӥ много сѣ . ѿ нїхъ . ѡбратилӥ . на грчаска полїтїка . ӥ ѹченїе . и за свое . ѹченїе ӥ ѩзӥкъ слабо брѣжатъ . Таѩ

---

[1]) Въ ръкописа: преславсвски.

[2]) " " : сътржали.

[3]) " " : пркостъ.

вїна̀ . болгаро́мъ . ѿ грческа . дѹховна . властъ . приходитъ и҆ много насилі́е не́правѣ́дно . ѿ грчески владици . трпатъ въ сиѧ . времена но болгари прїимаютъ . и҆́хъ и҆ благоговѣ́йно ї почитаютъ їхъ . за архїеерей . сѹгѹбо плащаютъ и҆́мъ длжное за то по нїхна простота . и҆ незлобие . въспри́емѹтъ [ѿ[2]) Бг҃а мьз҃ѹ свою . та́ко и҆̑ ѡ҆̑ни а҆̑рхїере́и , що с тѹ́рска си́ла , а҆̑ не со а҆̑рхїере́иское прави́ло творѣ́ть бо́лгаром҆ вели́ка ѡ҆би́да и҆́ наси́лїе, и҆̑ ѡ҆̑ни по сво́е дѣ́ло и҆̑ без҆сове́стїе вспрїимѹ́ть мѣздѹ свою ѿ Бг҃а по рече́номѹ : ꙗ҆̑ко ти́ възда́си комѹ́ждѹ по дѣ́ломь е҆̑го .

† Тѹ сьбра́хомь вь кра́тцѣ и҆̑мена ст҃ихь бо́лгарскихъ, колико просїѧ́ли ѿ бо́лгарски ꙗ҆зи́к҆ вь послѣ́днаꙗ вре́мена.

(а҃). Пе́рви ст҃їи кра́ль **Трикелїа**, нарече́нїи Ѳеѡ́ктист мона́хь , би́ль вь лѣ́то . ѱ҃г҃ . (703) ма́ло по ше́стаго сьбо́ра вьсиле́нскаго прїе́ль ст҃ое кр҃ще́нїе ; и҆̑ кр҃ти́л се вь не́гово цр҃тво ве҃ наро́дь бо́лгарски . то пе́рвое кр҃ще́нїе бо́лгарское би́ло при то́го ст҃а́го кра́лꙗ Триве́лїа . ѡ҆̑нь по ма́ло време що и҆̑ме́ꙗль ревно́сть и҆̑ ѹ҆се́рдїе кь Хр҃тѹ Бг҃ѹ , ѡ҆ставиль кра́левство и҆̑ ми́рскаꙗ слава , соградиль се́бе монасти́рь вели́ки бли́зѹ Ѿхрида ; и҆̑ (л. 72ᵃ) вь то́и монастир прїе́ль мона́шески чинь . и҆̑ пребива́ль жесто́кимь жи́тїемь и҆̑ сконча́ль ст҃о̀ и҆̑ бг҃оѹ҆го́дно свои живо́ть , и҆̑ преста́вил се кь Гѹ҃ вь то́и монастир.

(в҃). Вто́рїи цр҃ь те́рновски блже́нїи и҆̑ достопа́метнїи **Михаи́ль** или Ї҆ѡ́аннь . Та́ко се назива́ль Михаи́ль Ї҆ѡа́нь ; ѿ не́го се повлѣ́кло плѣ́ме и҆̑ ро́дь на цр҃и бо́лгарски до Ши́шмана Ї҆ѡа́нна послѣ́днаго ; вьсѝ се на то негово и҆̑ме и҆̑ ти́тла по҃писѹва́ли , кои били ѿ не́гово плѣ́ме : пе́рвое писаль свое и҆̑ме, ка́ко е е҆̑мѹ би́ло , потом Ї҆ѡа́нь то е҆̑сть Ї҆ѡа́новичь . Та́ко держа́ли ти́тла и҆̑ по́честь цр҃и бо́лгарски своего прароди́телꙗ Михаи́ла Ї҆ѡа́нна , ѿ коего и҆̑ме́ли свое плѣ́ме ца́рское и҆̑ правосла́вною вѣ́рѹ : вь ни́хь ѿ не́го се поче́ло . Па́ки вь Те́рново то́и цр҃ь .

[1]) По Самоковския прѣписъ.

[2]) Отъ тука до края текстътъ въ оригинала е изгубенъ: тукъ се допечатва по Котленския прѣписъ.

ꙗ҆ко́же реко́хом , втори просвѣти́тель би́ль бо́лгаромь по ца́рıа Трпве́лїа . Вь лѣто . ѿм҃є (845) . кр҃ти́л се и҆ чꙋдеса̀ показа́ль Бг҃ь сь ни́мь бо́лгаромь ; со кр҃ть вь рꙋ́кꙋ е҆го и҆ мл҃твою свое́ю кь Бг҃ꙋ и҆зба́виль (л. 72[б]) Бо́лгарїю ѿ вели́ки гнѣвь бж҃їи , ꙗ҆ко́же пи́шет се ѡ҆ не́мь вь Баро́нїе , вто́рїе ча́сти на ли́сте . ц҃н (950). Поживѣ́ль бл҃гоче́стно и҆ ми́рно па цр҃тво бо́лгарско . м҃є (45). лѣ́ть и҆ преста́вил се вь вѣ́чною жи́знь.

(г҃). Тре́тїи ст҃їи ц҃рь **Давидь** ѡ҆ста́виль цр҃тво во́лею бра́тꙋ своє́мꙋ Самои́лꙋ , ѿтише́ль вь монасти́рь и҆ вьспрїе́ль мона́шески чинь ; и҆ поживѣ́ль с҃то̀ бго҃оуго́дно вь ма́ло вре́ме и҆ преста́вил се кь Бг҃ꙋ . и҆ би́ли мо́щи е҆го нетлѣ́нни и҆зва́дени и҆ вь Ѡ҆хридь принесе́ни.

(д҃). Четврьти с҃ти ц҃рь **І҆ѡа́нь Владимирь**, си́нь А҆аро́новь цр҃това́ль вь Ѡ҆хри҃ три́ лѣта, и҆ме́ꙗл с҃то̀ и҆ бго҃оуго́дно жи́тїе и҆ ѹ҆бїе́нь ѿ же́ни и҆ шꙋ́рıа своє́го ра́ди чи́стое и҆ вьздержа́-телное сво́е жи́тїе и҆ ра́ди правосла́вною вѣ́рꙋ . І҆́ до ни́нıа почи́вають нетлѣ́нни ст҃їи мо́щи е҆го вь Е҆лбаса́нска страна , ꙗ҆ко́же и҆спе́рва за не́го ре́че се.

То́ са ѿ бо́лгарски цр҃ове д (4) ц҃ри с҃ти и҆ бг҃оѹ҆го́дни.

(є҃) Пе́ти с҃ти **І҆ѡа́нь** , патрїа́рхь Те́рновски , вь вре́ме ц҃рıа А҆сѣ́нıа ста́раго би́ль . ѡ҆́нь вѣнча́ль (л. 73[а]) е҆го на цр҃тво , ꙗ҆ко́же ре́че се и҆спе́рво ; сконча́ль ст҃ое сво́е жи́тїе вь Те́рново на то́мь патрїа́ршеском̀ь престо́лѣ.

(ѕ҃). Ше́сти ст҃їи **Ѳеѡ́филакть** , толкова́тель е҆ѵ҃л҃ски , ѹ҆чи́тель цр҃ковни вели́ки и҆ премꙋ́дри вети́ꙗ ; на трѝ ꙗ҆зи́ка писа́ль кни́ги полѣ́зни цр҃кви . и҆ исто́рїи мно́го по гре́чески, лати́нски , бо́лгарски , мно́го кни́ги приве́ль на бо́лгарски ꙗ҆зи́кь. Вели́кь би́ль жи́тїемь и҆ ѹ҆че́нїемь сла́вень , гре́комь и ла-ти́номь и҆ бо́лгаромь би́ль на вели́ка по́лза и҆ похва́ла . Тако́-ваго вели́каго ст҃ителıа и҆ ꙋ҆чителıа вьздвигль Бь҃ бо́лгаромь ѿ ро́да и҆́хь , и҆ просвѣти́ль свои́хь жи́тїемь и҆ ꙋ҆че́нїемь вьса̀ Бо́л-гарїа . Призва́л е҆го ц҃рь А҆сѣнь и҆ цр҃ица Марїа , сѹпрꙋ́га А҆сѣ́нова , ѿ Ѡ҆хри҃ с вели́ко моле́нїе и҆ поста́вили е҆го вь Те́рново патрїа́рха . и҆ би́ль за мно́го вре́ме та́мо живѣ́ль и҆ краси́ль престо́ль те́рновски , и҆ прогна́ль е҆ре҃ новатїа́нскꙋ и҆

а҆рме́нскꙋю ѿ Бо́лгарїа, та́ко и҆ лати́нскаꙗ ѿ Вла́хїа. На то́м҃ престо́ле сконча́лъ ст҃ое свое житїе (л. 73б).

(з҃). Се́дми ст҃ѝ Є҆ѵѳи́мїа, патрїа́рхъ Те́рновски, ѹ҆ченикъ ст҃а́го ѿц҃а Ѳеѡфила́кта: та́ко ꙋче́нъ и҆ мꙋдръ и҆ ст҃їи жи́тїемъ, ка́ко и҆ ꙋ҆чи́тель е҆го. Оу҆ченикъ ст҃а́го ꙋ҆чи́телѧ по в҆се́мꙋ подража́тель житїе и҆ трꙋди и҆ ѹ҆че́нїе Ѳеѡфила́ктово; по не́мъ и҆ наме́стникъ престо́ла е҆го. Мно́го кни́ги напи́салъ и҆ жи́тїе ст҃и́хъ приве́лъ на бо́лгарски ꙗ҆зи́къ и҆ похва́ла ст҃и́мъ мно́гимъ написал; ст҃огорскимъ кало́героми мно́го прави́ла и҆ чи́нъ цр҃ко́вни показꙋва́лъ, и҆ за все е҆го выпраша́ли, ѡ҆́нъ и҆́мъ на то̀ премꙋдрость ѿписова́лъ; и҆ до ни́нѧ ѡ҆брета́ет се въ рꙋкопи́снихъ кни́ги писа́нїе е҆го. При І҆ѡа́нна, сн҃а́ А҆се́нова послѐ би́лъ; и҆ ходата́иствомъ и҆ настоꙗ́нїемъ е҆го мно́го монасти́ри зградилъ цр҃ь І҆ѡа́ннъ въ Бо́лгарїю по разли́чних ме́ста и҆ по пꙋстини: ѡ҆́нъ въ тїе монасти́ри поставлꙗ́лъ и҆ мона́си мно́го и҆ преда́валъ и҆́мъ чи́нъ и҆ ѹ҆ста́въ мона́шески, и҆ мно́го ѹ҆множилъ славосло́вїе бж҃їи на мно́го ме́ста по вьса̀ Бо́лгарїа (л. 74а). и҆ би́лъ на вели́ка по́л҃за бо́лгарскомꙋ свое́мꙋ ро́дꙋ, ꙗ҆ко́же и҆ ꙋ҆чи́тель е҆го, и҆ предста́вил се въ ста́рости глꙋбо́це на своем престо́ле въ Те́рново.

(и҃). Ѡ҆с҃ми ст҃и І҆ѡа́кимъ. та́ко і ѡ҆́нъ би́лъ патрїа́рхъ Те́рновски и҆ и҆ме́ꙗлъ ст҃о̀ и҆ чи́сто жи́тїе. Неправе́дно ѹ҆бїе́нъ ѿ Светосла́ва цр҃ꙗ ра́ди пе́рское во́инство, щѐ поби́ли бо́лгаровъ; та́ꙗ ви́на налага́лъ Светославъ на ст҃а́го І҆ѡаки́ма, за коѐ ѡ҆́нъ не би́лъ ни́како пови́ненъ; и҆ све́ргал҃ е҆го цр҃ь с висо́ка го́ра, и҆ сконча́л се мꙋченически.

Тїе че́тири патрїа́рси ст҃и бо́лгарскїе и҆ме́ꙗли це́ли и҆ нетле́нни сво́и мощи въ Те́рново, ꙗ҆ко́же пи́сано въ кни́га Ко́рмчїа на є҃ (5) листе.

(ѳ҃). Деве́ти ст҃и Кли́ме́нтъ, а҆рхїеп҃кпъ Ѡ҆хри҃ски. вели́къ чꙋдотво́рецъ; и҆ до ни́нѧ почива́ютъ мо́щи е҆го въ Ѡ҆хридъ це́локꙋпни.

(і҃). Десе́ти ст҃и Наꙋмъ: бли́зꙋ при Ѡ҆хридъ въ монасти́ре е҆го и҆ до ни́нѧ це́ли ст҃їи мо́щи е҆го подава́ютъ и҆сцеле́нїе, и҆ мно́го наро́дъ прихо́дитъ та́мо на поклоне́нїе (л. 74б).

а҃і. Ст҃и́ **Ѐра́змь**.

в҃і. Ст҃и́ **Ѧнгела́рїа**.

г҃і. Ст҃и́ **Са́вка**[1]).

Тїи пе́ть ст҃їи : Климе́нть , Са́вва , Ѧнгела́рїа , Нау́мь , Ѐра́змь[2]) би́ли вь вре́ме ст҃а́го Кири́ла и̑ Меѳо́дїа , ро́домь бо́лгари , научени би́ли е̑ленски , и̑ име́юли с҃то̀ и̑ сла́вно и̑ слишано жи́тїе по вьсюду ; би́ли вь стра́ну Ѡхри́дскою , по разли́чни мѣ́ста живе́юли . Кь ни́мь поишлѐ Кири́ль и̑ Меѳо́дїа вь Ѡхри́д , сьбра́ли и̑хь , и̑ и̑ме́юли написани Кири́ль и̑ Меѳо́дїа бу́кви славе́нскїи , но не мо́гли сьвокупи́ти толи́ко ре́чи и̑зре́дни ѿ славе́нски ꙗзи́кь и̑ состави́ть ѱалти́рь пе́рво ; но тїи пе́ть ст҃їи мно́го помага́ли и̑мь и̑ разпрати́ли по в̓сюду , где́ са гово́ри славе́нски . И̑ собра́ли ре́чи по грама́тика гре́ческаꙗ , коли́ко и̑ма та́мо ре́чи . написа́ли , спро́ти ѡ̑ни ре́чи собра́ли ѿ ве́с славе́нски ꙗзи́кь , и̑ состави́ли пе́рво ѱалти́рь і̑ е̑ѵ҃лїе вь Ѡхри́д и̑ вь Со́лунь . За то̀ гре́ци и̑звѣ́стно зна́ють , и̑ та́ко написано ѡ̑брета́ет се вь гре́чески ста́ри ѿте́чници рукопи́сни , и̑ да́скали гре́чески и̑конопи́сци вси се́дмь наедно̀ (л. 75[а]) пи́шать на и̑ко́ни и̑ и̑мену́ють и̑хъ да́скали слове́нскїе , кои̑ изва́дили и̑ сьстави́ли кни́ги славе́нскїи ; ту̀ наедно̀ сь ни́мь с҃ти Кири́ль и̑ с҃ти́ Меѳо́дїе.

д҃і . Ст҃и **Никола́є** , а̑рхїеп҃кпь Ѡхридскїи , мно́го чудеса̀ сътвори́ль вь живо́те своемь . Не́му се ꙗви́ла пресвѣ́таꙗ Бц҃а и̑ повелѣ́ла е̑му постави́ти І̑ларїѡ́на , ст҃а́го епк҃па Ме́глїи , ꙗко́же пи́шит се вь жи́тїи и̑хь , и̑ преста́вил̓се ст҃и Никола́е вь Ѡхри́д на своѐмь престо́лѣ .

е҃і . Ст҃и́ **І̑ларїѡ́нь** , **Мегли́нски** еп҃кпь , вели́ки и̑ ст҃їи житїемь и̑ у̑че́нїемь би́ль , мно́го бра́нь со е̑рети́ци новатїа́не и̑ а̑рменїи и̑ме́юль . но по́мощїю бж҃їю всѣ́хь ѡ̑долѣ́ль и̑ посрами́ль , и̑ искорени́ль ѿ свою па́ству : та́м̓ се би́ло на́и вече ѹ̑множи́ла ѡ̑наꙗ е̑ре́с вь Мегли́нскаꙗ е́пархїа . и̑ гре́чески цр҃ове мно́го наказува́ль и̑ ѹ̑держа́ль ѿ е̑реси свои́мь

---

[1]) Въ Самоковския прѣписъ: Савка́тїи.

[2]) Въ Самоковския прѣписъ редътъ на светцитѣ е слѣдниятъ: Клименть : Наумъ : Ѐра́змъ : Сака́тїи : Ѧнгела́рїа . Сѫщото е и въ Тошковичевия прѣписъ.

премꙋдримь ꙋчéнїемъ, ꙗкóже написáль въ житїе ѐго престрáно сти Ѐѵѳїмїа, патрїархь Тéрновски. Вь тò врéме (л. 75б) принéсль мóщи сéго стаго Ӥларїѡна црь Ӏѡáнь снъ А҆сѣновь, ѿ Мéглїи въ Тéрново. Сти Ѐѵѳимїа мнóгими похвалами ѹ҆бла-жáет и҆ похвалꙗет ѐго.

ѕі. Сти **Никóдимь** миротóчець биль вь стрáнꙋ Ѡхри-скою поживѣль и҆ скончáль своé течéнїе. Послѣди принéсени мóщи ѐго вь Бéлиграⷣ а҆рнаꙋтски, и҆ до нинꙗ подавáють мнóго и҆сцѣлéнїе и҆ пребивáеть нетлѣнни.

зі. Сти **Ӏѡáнь Рилски** вь Рилскꙋю пꙋстиню за мнóго лѣта бгоꙋгодно и҆ стое житїе препровóдиль и҆ мнóго нáпасти ѿ бѣсовь претерпѣль, и҆ скончáль свóе течéнїе вь тóи пꙋс-тини; и҆ стїи мóщи ѐго и҆ до нинꙗ нетлѣни и҆ цѣли почивают вь монастире ѐго, и҆ ѿ вьсѣхь Бóлгарїа приходꙗт нарóдь на поклонéнїе мóщи стаго ѻ҆ца Ӏѡáнна; и҆ прїéмлють мнóго и҆сцѣлéнїе и҆ дшевнꙋ пóлзꙋ бóлгари, кои сь ѹ҆сéрдїемь приходꙗть кь нéмꙋ и҆ вь стꙋю ѡ҆битель ѐго на поклонéнїе. Ѡ вьсéꙗ слáва бóлгарскаꙗ, щò били и҆спéрво толико мона-стири по Бóлгарїа велики и҆ црквн, въ тáꙗ (л. 76а) нáша врéмена ѐдинь тóи монастир Рилски ѡ҆ставиль Бгъ цѣль пре-бивáти млтвами стго ѻ҆ца Ӏѡáнна. И на великꙋ пóлзꙋ е тóи в҆сѣм бóлгаромь, за то са дóлжи вьсї бóлгари чювáти и҆ млтиню давáти вь тóи стїи Рилскїи монастирь, да не ѹ҆гáс-неть толикаꙗ пóлза и҆ похвáла бóлгарскаꙗ, щò прїéмлють ѿ тóи монастирь Рилски млтвáми стго ѻ҆ца нáшего Ӏѡáнна слáвнаго стго бóлгарскаго.

иі. Сти **Гаврїиль Лéсновски** поживѣль вь пꙋстиню Лéсновскою вь ѐпархїи Щипскїи, мнóго лѣта препровóдиль пóстническое и҆ стое житїе и҆ престáвил се кь Гóсподꙋ.

ѳі. Сти **Прохóрь Пшинскїи** вь пꙋстиню Пшинскою вь ѐпáрхїи Скопскїе поживѣль бгоѹ҆гоⷣно и҆ стò и҆ дивно житїе; и҆мéꙗль дáрь пророчески и҆ за мнóго вѣщи преⷣсказꙋвáль, кáко писáно престрáно вь житїе ѐго. и҆ до нинꙗ стїи ѐго мóщи точáть миро цѣлéбное.

к҃. Ст҃и Іѡакимь Сарандапола́ски пѹ́стино(л. 76б)-жи́тель вь то́и пѹ́стини за мно́го лѣ́та препрово́диль и҆ сконча́ль ст҃ое сво́е жи́тїе. Но ѿ ско́раꙗ вре́мена монасти́р е҆го запѹстѣ́ль, и҆ мо́щи е҆го и҆лѝ вь зе́млю лежа́ть, и҆лѝ нѣ́каде и҆хь прине́сли кало́гери, за то̀ не ѐ извѣ́стно, дѐ се ѡ҆брета́еть.

к҃а. Ст҃и Іѡанн́икїа Девически живе́ꙗль въ го́рѹ Деви́чѹ, на преде́ль се́р'бски и҆ бо́лгарски, вь е҆пархї́и Грача́нскїи на Бе́ло по́ле; та́мо поживѣ́ль и҆ сконча́ль сво́е тече́нїе, и҆ до ни́нꙗ ст҃їе е҆го мо́щи и҆з гро́ба точа́ть ми́ро, и҆ прихо́дѣть мно́го наро́ди ра́ди и҆сцѣле́нїе и҆ поклоне́нїе вь монасти́рь Деви́чески кь не́мѹ.

За тї́и че́тири ст҃и́хь препо́добних ѡ҆ц҃и на́ши: Гаврї́ила. Прохо́ра, Іѡаки́ма, Іѡани́кїꙗ глаго́ле́т се и҆ ѡ҆брета́ет се пи́сано вь сла́восло́вїе[1]) людскаꙗ и҆ ми́рскаꙗ, защо̀ са би́ли ѹ҆чени́цн препо́добнаго ѡ҆ц҃а Іѡа́н'на Ри́лскаго; ѡ҆́нь и҆хь наѹчи́л' и҆ просвѣти́ль ст҃и́мь жи́тїемь и҆ прави́ломь мона́шескимь. За мно́го вре́ме вь Ри́лскою пѹ́стиню пребива́ли сь ни́мь; послѣ́ди пра-ти́ль и҆хь ст҃їи (л. 77а) ѿц҃ь Іѡа́нь по ѡ҆́ни пѹ́стини соста-влꙗ́ти монасти́ри и҆ собира́ти чц҃и, кои кь ни́мь прихо̀дѣть и҆ жела́ють би́ти мона́си, предава́ти и҆́м чи́нь и҆ прави́ло мона́шеское. И҆ та́ко мл҃твами ѡ҆ц҃а Іѡа́нна просїꙗ́ли, ка́ко звѣ́зди че́тири, ѹ҆ченици е҆го тї́и ст҃їи. Ѡ ни̏х се поче́ло вь Бо́лгарїю перво чи́нь мона́шески, и҆ мно́го монасти́ри са сгради́ли вь вре́ме и҆́хь вь Бо́лгарїю, и҆ вьси́ держа́ли прави́ло и҆ преда́нїе и҆́хь, ка́ко що би́ли прїе́ли ѿ ст҃го ѡ҆ц҃а Іѡа́н'на и҆спе́рво. Та́ко ст҃їи ѡ҆ц҃ь Ри́лски нача́лникь и҆́нокомь вь Бо́лгарїю би́ль, а҆ по не́мь мно́го ѿ ѹ҆чени́ци е҆го просїꙗ́ли и҆ чѹ́днимь жи́тїемь, а҆́ще и҆ не ѡ҆брета́ет се за то̀, и҆ н҃нꙗ ѿ мно́го вре́ме прїишло̀ вь забве́нїе без' писа́нїе.

к҃в. Ст҃и препо́добнїи Ѳеѡсїа Те́рновски, ѹ҆ченикь ст҃го Григо́рїа Сина́ита, вь вре́ме цр҃іа Іѡа́на, сн҃а А҆сѣнова, и҆ патрїа́рха ст҃го Еѵѳи́мїа просїꙗ́ль вь го́рѹ Сливенскою. Та́мо сгради́ль цр҃ь мно́го монасти́ри на подо́бїе (л. 77б) Ст҃їе го́ри

[1]) Въ Тошковичевия прѣпись: кь н҃ (50) славословїа.

῾Аѳо́нстїи , и҆ би́ль на҇ вьсѝ ѿни монасти́ри нача́лникь и҆ наста́вникь . Ст҃їи ѿц҃ь Ѳеѡ́до́сїа Те́рновски би́ль ро́домь ѿ Те́рново бл҃го́ро́день и҆ че́стень ; но ѡ҆ста́виль вьсѣ́хь ми́рское пристра́стїе и҆ вда́л се Бг҃ꙋ вьсѐдꙋ́шно и҆ в҆сесерде́чно , просїꙗ́ль чꙋ́днимь и҆ ст҃и́мь жи́тїемь . Та́ко и҆ не́гови ѹ҆ченици мно́го просїꙗ́ли ст҃и́м҆ жи́тїемь ѿ тїи монасти́ри : не́гови ѹ҆чени́ци поставлꙗ́ли патрїа́рсе те́рновски и҆ мно́го е҆пи́скопи по Бо́лгарїа и҆ краси́ли сво́е е҆пископїи чю҇нимь свои́мь жи́тїемь и҆ ѹ҆че́нїемь . Ѿ ни́хь би́ль :

к҃г . Ст҃и **Ма́рко** , митрополи́ть **Пресла́вски** . Ѡ҆нь прине́сль мо́щи препо҇обнїи мт҃ри на́ше Параске́ви ѿ ῾Епифа́ть [1]) вь Те́рново . Би́ль вели́ки ст҃и́мь жи́тїемь и҆ ѹ҆че́нїемь и҆ на то̀мь свое́мь престо́ле вь Пресла́ве преста́вил се кь Гꙋ҃ .

к҃д . Ст҃и препо҇обни ѿц҃ь **Ко́зма И҆зѡгра́фски** .

к҃е . Ст҃и препо҇обни ѿц҃ь **Си́монь Петровски** .

к҃ѕ . Ст҃и препо҇обни ѿц҃ь **Филоте́и Ски́тски** .

Тїи́ три́ ст҃їи препо҇обнїи ѿц҃и ѿ ро́да бо́лгар(л. 78[а])-скаго просїꙗли вь Ст҃їи гори ῾Аѳо́нскїи : ст҃їи **Ко́зма** бли́зꙋ Зѿгра́фь вь е҆ди́нꙋ пещерꙋ́ жесто́кꙋ и҆ стра́шнꙋ за мно́го лѣ́та преживѣ́ль ; и҆ и҆ме́аль вели́ки дарь прозор҆ли́ви и҆ много пре҇сказꙋ́валь братїамь хоте́щїа би́ти , ка́ко се пи́шеть вь жи́тїе е҆́го . Ст҃и **Си́мон҆** живѣ́ль вь е҆ди́нь ка́мень вь ма́лꙋ пе́щери́цꙋ жесто́ко жи́тїе и҆ ст҃о , и҆ би́ло е҆́мꙋ ꙗвле́нїе ѿ Бг҃а мно́го кра́ти ѕвѣ́здою на то́и ка́мен҆ , де ни́нꙗ монастир згради́ль и҆ нарица́ет се Си́монь Пе́трь , то е҆́сть Си́моновь ка́мень ; и҆ и҆ме́ꙗль да́рь и҆сцѣле́нїе и҆ мно́го чл҃ци ѿ раз҆ли́чни боле́зни и҆сцѣли́ль и҆ маџа́рскаго кра́лꙗ д҆ще́рь ѿ бѣ́са свободи́ль ; то́и краль и҆ монасти́рь е҆́мꙋ сьгради́ль . Ст҃и **Филоте́и** би́ль за мно́го вре́ме после́ди ; сьгради́ль на то́мь мѣ́сте монасти́рь и҆ по и҆мени е҆́го нарече́нь Филоте́и . Ни́како хлѣ́ба не вькꙋша́л҆ ст҃и Филоте́и , но кеста́ни би́ли сне́дь е҆́го вь в҆сѐ дни́ живо́та е҆́го . После́ди много на (л. 78[б]) пасти претрьпѣ́ль ѿ своих́ь мона́си и҆ и҆зишель ѿ Ст҃аꙗ го́ра вь ῾Едренѐ и҆ та́мо преста́вил

---

[1]) Въ Самоковския прѣписъ и Тошковичевия стои : ῾Єпика́тъ.

се . Брàть е҇го Д҃ѷѡнисїа бил митрополит въ ̓Едренѐ ; тáко писано въ гречески ст҃горски ѿтéчникь за Филоѳеа и҇ Диѡнисїа , кáко са били ѻ҇ба ст҃їи мѹжи рóдомь бóлгари .

к҃з . Ст҃и **Пиминь** [1]) препо҇добнїи въ И҇зѹграфь вьспрїел монáшество и҇ преживѣль за мнóго врéме въ И҇зѹгрáфь ; биль и҇кóнописець , и҇мéꙗль ст҃ò житїе , но потаéно ѿ чл҃ци ; покривáл се мѹдро и҇ хитро пре҇ чл҃ци ; послéди и҇зишéль ѿ Ст҃їи гóри и҇ прїишéль въ Сóфїиска е҇пáрхїа . Вь тїи лѣта даль цр҃ь тѹрски хр҇тїáномь вóлю правити цр҇кви : тóи ст҃и Пиминь настоꙗль трѹдил се , и҇ мнóго цр҇кви напрáвиль , и҇ монастири ѿбновиль во Софїйскою е҇пáрхїю , ѿ тáмо и҇ рóдомь биль ; послéди ѿбновиль Черепински (sic) монастир при крáи рѣки И҇скра, тѹ се и҇ престáвиль кь Г҃ѹ . По мнóго лѣта ѿбрéли ст҃їи мóщи е҇го въ грóбе цѣли и҇ нетлѣни и҇ (л. 79ª) били принéсени въ е҇пáрхїю Видинскою въ монастирь Сѹходóлски . Тóи Пиминь биль въ лѣто ҂а҃х҃ї҃ (1610) .

к҃и . Ст҃и **Михаиль воинь** ѿ сéло Потѹка биль въ Сливенстїи е҇пискóпїи , рóдомь бóлгаринь , но грéкомь воевáль ; и҇ и҇мéꙗль велики чинь воински и҇ биль храбрь въ брáнехь и҇ ст҃имь житїемь , молитвою и҇ мéчемь ѹ҇биль ѕмїа стрáшнаго . И҇ цр҃ь ̓Iѡáннь ѿ Потѹка въ Тéрново въ цр҃ковь принель мóщї е҇го , въ цр҃ковь . м҃ (40) . мѹчениковь .

к҃ѳ . Ст҃и **Димитрїа нови** въ лѣто . ҂а҃х҃п҃е҃ (1685) . Живѣль прóсто и҇ человѣкь мирѣнинь биль , но дх҃ь бж҃їи и҇дéже хóщеть , тáмо дишеть и҇ пребиваеть . Той ст҃и биль и҇мéꙗль нѣколико ѻ҇вци и҇ при е҇дина рѣка и҇ стѣнà пребивáль ; и҇ начиниль сéбе мáло виногрáдець и҇ ископáль колиба въ ѻ҇наꙗ стѣнà , и҇ тàко ве҇ свóи живóть преживѣмь сàмь и҇динь на ѻ҇но мѣсто . Но и҇мéꙗль прóсто и҇ ст҃ó житїе . и҇ ѹгодиль Бг҃ѹ въ тò свóе прóсто житїе , и҇ престáвил се кь Гд҃ѹ (л. 79ᵇ) въ ѻ҇но мѣсто ; тáмо и҇ погребéнь биль . Послéди ѿкриль Бг҃ь нéкоимь чл҃комь мóщи е҇го и҇ принéсли и҇хь въ сéло Басарбóво , близѹ Свещóвь въ е҇пархїи Тéрновскїи , и҇ тѹ подавáють мнóго

[1]) Въ Самоковския прѣписъ стои : Пиминъ .

ӥсцелéнїе . Тáко просїꙗмь вь послéднемь врéмена сéи ст҃їи Димӥ́трїа вь Бóлгарстїи зéмли прóстимь жӥ́тїемь ӥ҆ прóстомꙋ нарóдꙋ болгарскомꙋ , но Бг҃ь прослáвиль є҆го по смéрти многими чꙋдéсми .

Ст҃и мн҃ици бóлгарскихь колӥ́ко ӥ҆менꙋ́ют се пéрво вь Ст҃їи гóри ̓Аѳóнстїи , **вь монастир Ꙁꙋграфь :** ѿ латӥ́ни , кóгда пожигáли ӥ҆ разорáли Ст҃аꙗ горà ӥ҆ ӥ҆збӥ́ли мнóго ст҃їи ѿц҃и , прїишле вь Ӥ҆зꙋгрáфь . Тáмо бӥ́л Ѳóма ӥ҆гꙋ́мень , мꙋ́жь ст҃и жӥ́тїемь ӥ҆ ревнӥ́тель по благ҃честӥ́вою ӥ҆ правослáвною вѣ́рꙋ , глаголáль своӥ́мь монáхомь : „а҆ко сè бойте сьмéрти, скрїйте се вь гóрꙋ , а҆ кой хóщете за правослáвною вѣ́рꙋ ѹ҆мрéти , последꙋ́ети ми“. Тáко поишéль на пӥ́ргь , ӥ҆ сь нӥ́мь поишлé к҃е (25) чл҃ка , чéтири бӥ́ли мӥ́рски , не бӥ́ли є҆ще стáли мо(л. 80ª)нáси ; а҆ дрꙋ́ги побéгли по горáхь ӥ҆ скрӥ́ли са . Ст҃їи ѿц҃ь Ѳóма много ѡ҆бличавáль ѿ пӥ́ргь латӥ́ни рáди є҆реси ӥ҆хь ; ѡ҆ни зажéгли ѿ вьсюдꙋ пӥ́ргь ; тáко вь пӥ́ргꙋ стїи ѿц҃и ӥ҆мéꙗли прилéжна мл҃тва кь Бг҃ꙋ , ӥ҆ пришéль гла҃ сь нбе҃ стрáшни , вьсéмь слишàнь , ӥ҆ латӥ́номь сӥ́цевь : рáдꙋите се ӥ҆ веселӥ́те се , ꙗ҆ко мьзда вáша мнóга на небе҃хь . Тáко предáли ст҃їи своӥ дш҃и въ рꙋ́це бж҃їи к҃е (25) мн҃ици ӥ҆мена ӥ҆хь (пéрви) [1]) ӥ҆ начàлни : а҃ . Ѳóма ст҃їи ӥ҆гꙋ́мень , в҃ . Вьрсꙋноѳéи [2]) , г҃ . Кирӥ́ль , д҃ . Михéи , е҃ . Сӥ́монь , ѕ҃ . Ӥ҆ларїѡ́нь , з҃ . ̓Ӏáковь , и҃ . Мартимїáнь , ѳ҃ . ̓Ӏѡ́вь , ӏ҃ . Кипрїáнь , а҃ӏ . Сáвва , в҃ӏ . ̓Ӏáковь , г҃ӏ . Кóзма , д҃ӏ . Сéргїе , е҃ӏ . Мӥ́на , ѕ҃ӏ ̓Ӏѡ́сифь , з҃ӏ . Ӥ҆ѡнникӥ́а , и҃ӏ . Пáвел , ѳ҃ӏ . ̓Антóнїа , к҃ . ̓Еѵѳӥ́мїа , к҃а . Дометїáнь , к҃в . Парѳéнїа ; є҆ще на тройца не писáли ӥ҆мена . Тò са ӥ҆зогрáфски ст҃їи мꙋ́ченици , но по Ст҃аꙗ гора вь тò врéме мнóго побїéни ѿц҃и ѿ рóда бóлгарскаго , ӥ҆ ѡ҆стáло не пӥ́сано , колӥ́ко ӥ҆хь бӥ́ло ; ӥ҆мена Бг҃ь вѣ́сть , ӥ҆ ѡ҆нь ӥ҆хь на(л. 80б)писáль вь книгахь животнихь . Бӥ́ли в҃ӏ (12) монастӥ́ри вь тò врéме , читàли по бóлгарски ꙗ҆зӥ́кь ; по келїи ӥ҆ по скӥ́тове мнóго монáси бóлгарски пре-

---

[1]) Изпуснатата дума пéрви личи въ другитѣ прѣписи , напр. Самоковски , Тошковичевъ .

[2]) Вл. Варсꙋнофéи , както е въ Самоковския прѣписъ .

бивáли вь тò врéме , повéче бйли вь Ст҃аꙗ горà бóлгари ѿ грéци . И̑ до нйнꙗ стоꙗ́ть по монастйри и̑ келїи и̑ скитове стáри книги бóлгарски и̑ превелегии цр҃ки , по монастйри , ще сà ц҃ри бóлгарски вь тà врéмена мнóго прелагáли сéла и̑ метóси , и̑ ѿ вьсю́дѹ прихо҃ монастйремь бóлгарскимь и̑ монáхомь на потрéбное жйтїе . Вь тò врéме нáивéче са ѡ̑бновйла и̑ прослáвила Ст҃аꙗ гóра А̑ѳóнскаꙗ ; нйнꙗ тóчїю ѡ̑стал҃ бóлгаромь тáмо е̑дйнь монастйр И̑зогрáфь , вь кóи пострадáли тїи ст҃їи к҃е (25) мѹ̑ченици , и̑х҃ же ст҃ѹю кр҃ьвїю и̑хь и̑ мл҃твами хранйм҃ е̑сть е̑дйноꙗзйчнимь и̑хь бóлгаромь .

Вь гра҃ Софїа ѡ̑бретáют се трй ст҃їи мн҃ици: а҃. ст҃и **Геѡргїа**, в҃. ст҃и **Николае**, г҃. ст҃и **Ѳерапонтїа**. (Тóй ст҃ы)[1] бйль сщ҃éникь вь Тéрнь , де нйнꙗ прихóдит мнóго наро҃ рáди и̑сцелéнїе ; де посéкли е̑го тѹр(л. 81ᵃ)ци , и̑зрáсль дѹ̑бь , и̑ мл҃твами е̑го подáют се при тóи дѹ̑бь мнóго исцелéнїе . Тáко и̑ ст҃й Геѡ́ргїа и̑ Николáе ѿ безбóжних тѹ̑рци пострадáли вь цр҃тво Селймово , и̑ ст҃їи и̑хь мóщи подáють и̑сцелéнїе вь тóмь грáде Сóфїа.

Вь лѣто ҂а҃ѱ҃н҃. (1750) вь Бйтоль , гдè сѣдйт҃ тѹ̑рски и̑ македóнски пашà , мѹчйли и̑ посéкли тѹ̑рци за вѣ̑рѹ хр҃тїáнскою е̑дйнаго ю̑ноша , крáснаго лицéмь и̑ вьзрáстомь ; мнóго е̑го нѹдйли и̑ мѹчйли ѿврéщи се Хр҃та , но ѡ̑нь премѹ̑дро и̑ дерзновéно ѡ̑бличавáль без҃бóжною вѣ̑рѹ и̑хь . Мнóго ѿвéти е̑го написаль владйка бйтолски , по грéчески ꙗзйкь напйсаль страдáнїе е̑го . И̑ покáзаль Бг҃ь велйко знамéнїе над҃ мóщи (е̑гѡ)[1]. И̑ме е̑мѹ бйло **А̑нгел**ь ѿ село Флорйна . Тóи ст҃їи мн҃икь А̑нг҃гль вь нáшаꙗ врéмена просїꙗ́ль вь Бóлгарскою зéмлю.

Толйко вьзмогóхъ ст҃йхь мѹ̑чеников҃ и̑мена и̑зѡбрéсти , щò са бйли ѿ бóлгарски рóдь и̑ ꙗзйкь : к҃ѳ (29) мѹ̑чениковь и̑мена ѡ̑брéте се вь (л. 81ᵇ) Бóлгарїю . И̑спéрва врéмена мнóго наро҃ бóлгарски побйлы тѹ̑рци по грáдове рáди вѣ̑рѹ хр҃тїáнскою , но чл҃ци ѿ простотà и̑ нерадéнїемь не писáли страдáнїе и̑хь , и̑ тáко преишло ѿ рóда вь ро҃ вь забвéнїе страдáнїе и̑ и̑мена

---

[1] Прибавено по Самоковския прѣписъ.

ӥхь . Та́кож҃е, ꙗ҆ко́же ӥспе́рво ре́че се мно́гажди , вь сїю ӥсто́рїйцꙋ , бо́лгари ѿ простота̀ ӥ нераде́нїемь не внима́ли ӥсперво собира́ти ӥ преписова́ти житїе ст҃ихь бо́лгарскихь ӥ прави́ла ӥ дѣа́нїа цр҃каꙗ ӥ а҆рхїере́иска , та́ко ӥ страда́нїе мꙋчени-ческаꙗ , но по ма́ло се мѣста ѡ҆брета́ло , а҆ потом ӥ поги́бло ѿ мно́го вре́ме ; ӥ не мо́жеть на вьсй ст҃їи бо́лгарски ӥ ц҃ри найти се простра́нно на дѣꙗ҆нїе ӥхь : нꙗ҆коим са ѿ ни́хь на-хо́деть простра́нно ӥ ӥзвѣстно , нꙗ҆коим҆ е҆два́мь вь кра́тцѣ по разли́чни ӥсто́рїи , щампи ӥ рꙋкописни . по ма́ло ӥ рѣдко .

А҆́зь вьсй монасти́ри ст҃ого́рскїе ӥстражи́хь , гдѣ ӥме́ють бо́лгарски ста́ри кни́ги ӥ цр҃ки превеле́гии , та(ко́жде)[1]) по Бо́л-гарїа по мно́го мѣста , гдѐ се ѡ҆брета́еть (л. 82а) по мно́го стари кни́ги бо́лгарски , пови́ше не ѡ҆бре́те се за ц҃ри бо́лгарски пи́сано ; не́коимь ст҃имь житїе ӥме́еть простра́нно , но въ кратцѣ написахь здѐ , коли́ко сьвокꙋпи́ти ӥх вьси вь кꙋпе вь сїю ӥсто-рїйцꙋ кра́ткою , да знаю́ть вьсй бо́лгари , коли́ко ӥме́ють ст҃их҆ ѿ ро́да бо́лгарскихь ; пе́т҆десе́ть ӥ ѡ҆с҆мь написаха се здѐ , толи́ко се ѡ҆брето́ха .

[Послѣсло́віє].

А҆́зь , Паисїа їеромона́хь ӥ проигꙋменъ Хиланда́р҆ски , сьво-кꙋпи́хь ӥ написахь , ѿ рꙋски ре́чи про́сти ѡ҆брати́хь[2]) на бо́л-гарски про́сти ре́чи ӥ слове́нски . По ма́ло снеда́ше ме ревно́сть ӥ жа́лость по ро́да своего бо́лгарскаго , защо̀ не ӥме́ꙗть ӥсто́рїа заедно̀ сьвокупле́нна за пресла́внаꙗ дѣꙗ҆нїꙗ[3]) ӥспе́рваꙗ вре́мена ро́да на́шего ӥ ст҃ихь ӥ ц҃ри . Та́ко ӥ ꙋкара́хꙋ на҃ мно́гажди се́рбїе ӥ гре́ци , защо̀ не ӥме́ем сво́а ӥсто́рїꙗ . А҆́зь зрѣхь по мно́гихь кни́гахь ӥ исто́рїꙗхь ра́ди бо́лгари мно́го ӥзвѣстїе написано ; то́го ра́ди вьспрїꙗ҆хь трꙋдь мно́го за

---

[1]) Прибавено по Самоковския прѣпись ; въ Котленския прѣписъ стои само : та .

[2]) Прѣдложението отъ А҆́зь до ѡ҆брати́хь е прѣдадено въ Самоковския прѣписъ, безъ името на автора, така : толи́ко ӥ написа҃ ӥ совокꙋпи́хъ въ сїю їсто́рїю : ӥ ѡ҆брати́хъ ѿ рꙋ́ски ре́чи про́сти.

[3]) Въ Котленския прѣписъ е дѣꙗ҆нїє ; въ Тошковичевия и Самоковския прѣписи : дѣꙗ҆нїꙗ.

двѣ лѣта (л. 82б) собирати по мало ѿ много исторіи, и оу Немска земліа повече за то намереніе ходихь. Тамо ѡбретохь исторіа Маврѹбирова за сербіе и болгари вь кратцѣ за ц҃ри, а за с҃ти никако не писал: латининь биль, не исповѣдѹеть ст҃іихь болгарски и сербски, кои просіꙗли послѣди, ѿ како се ѿдѣлили латини ѿ греци. Но и за сербски с҃ти зле пишеть и покриваеть, а за болгарски никако не поменѹеть. Тако азь призрѣхь свое главоболіе, ꙗко за много време страдахь, тако и ѹтробою болѣхь велми, и то ѿ желаніе много, що имеꙗхь, презрѣхь. И ѿ много времена погребенаꙗ и забвенаꙗ едвам совакѹпихь наедно — речи и слова написахь. Не ѹ҃чихь се ни граматика, ни политика никако, по простимь болгаромь просто и написахь: не бисть мнѣ т҃щаніемь за речи по граматика слагати и слова намещати, но совакѹпити наедно сію историицѹ.

И совакѹпихь сію вь Хиландар монастир при игѹмена Лаврентіа, брата моего едино мати ро҃(л. 83а)наго и стареишаго мене: бе емѹ тогда лѣта шес҃десеть, а мене четиридесеть. Вь то време даꙗше Хиландар дань тѹркомь три хилѣди гроша и задолжил са беше двадесет и сед҃мь хилѣди гроша, и бе много смѹщеніе и несогласіе братско; за то не могохь сьтерпети кь томѹ вь Хиландар, и изидохь и пріидохь вь Изографь, и тамо еще много ѡбретохь извѣстіе и писма ради болгари; и присьвокѹпихь и скончахь реченаꙗ вь сію историицѹ на пол҃зѹ родѹ нашемѹ болгарскомѹ, вь славѹ и похвалѹ Гд҃ѹ нашемѹ Іис҃ѹ Хр҃тѹ, емѹ же по҃оба(е)ть вьсака слава, честь и поклоненіе сь безначелнимь его ѿц҃емь и прес҃тимь и благимь и животворещимь его дх҃омь, н҃нѣ и при҃но и вь вѣки вѣкомь аминь].

Показалец[1])

[1]) Имената въ показалеца сж прѣдадени така, както се срѣщатъ най-често въ текста на Славѣнобългарската история. Бройкитѣ показватъ страници.

[2]) Паиси говори за нѣкой измисленъ Асѣнь I, пъкъ слива дѣлата на сжщинскитѣ Асѣновци I и II, които у него сж показани като единъ и сжщи Асѣнь II.

Л.

М.

Н.

О.

Бр. 5. **Атинската държавна уредба**, отъ *Аристотеля*, прѣвелъ отъ старогръцки д-ръ *Г. И. Кацаровъ*, 8⁰. 1904 г. 82 стр. Цѣна 1 л.

Бр. 6. **Избрани съчинения** на *Хр. Бълчовъ*, отъ *П. Славейковъ*, 8⁰. 1905 г. 138 стр. Цѣна 1·20 лева.

Бр. 7. **История на старото българско държавно право**, отъ *Н. П. Благоевъ*, 8⁰. 1906 г. 272 стр. Цѣна 2 лева.

Бр. 8. **Софрони Врачански**. За стогодишнината на новата българска печатна книга (1806—1906). Написалъ *А. Теодоровъ Баланъ*, 8⁰. 1906 г. 137 стр. Цѣна 1 левъ.

XVIII. **Други книги**: —

1. **Сборниче** за юбилея на професора М. С. Дриновъ (1869—1898), съ образа на Дринова и на честитния му адресъ, м. 8⁰. 127 стр. Цѣна 1 л.
2. **Исторически паметници** по врѣмето на завѣрата, 8⁰. 1884 год., 39 стр. съ намалена цѣна 0·15 лева,
3. **Животъ, дѣяния, изповѣдания** и кратко изложение на чудесата на св. отецъ нашъ **Климентъ**, български архиепископъ. Прѣведе отъ гръцки Д. Матовъ, 8⁰. 1885 г. 40 стр. съ намалена цѣна 0·25 лева.
4. **Сбирка** отъ рѣчи и сказки, нарочно приготвени и сказани при уречени случаи прѣзъ тържеството отъ 6 априлия 1885 г. въ София (отъ В. Друмевъ, В. Д. Стояновъ, Марко Д. Балабановъ, д-ръ Д. Молловъ и др.) 8⁰. 1885 г. 98 стр. Цѣна 0·80 лева.
5. **Пролѣтна разходка** отъ София до Кокаленския манастиръ, отъ В. Д. Стояновъ, съ образи на крѣпостьта Урвичъ и на Шишмановата сребърна чаша, 8⁰. 1892 г. 13 стр. Цѣна 0·10 лева.
6. **Пролетариитѣ** или „Трай, коню, за зелена трѣва“. Оригинална трагикомедия отъ В. Н. Поповичъ, 8⁰. 1896 г. 40 стр. Цѣна 0·20 лева.
7. **Тарасъ Булба**, повѣсть отъ *Н. Гоголь*, прѣведе Н. Бончевъ, 8⁰. 1882 г. 113 стр. Цѣна 0·80 лева.
8. **Единъ прѣдатель**, театрално прѣдставление въ 5 акта отъ Хенрихъ Ибсенъ, прѣведе Г. Д. Начовичъ, 8⁰. 1896. 89 стр. Цѣна 0·80 л.

☞ Намиратъ се за проданъ за България у **Хр. Олчевъ** въ **София**, а за чужбина у **Otto Harrassowitz** въ **Лайпцигъ**
[Pour l'étranger 1 lew = 1·25 fr. = 1 M.]

Цѣна 3 лева

Commissionnaire-libraire de l'Académie pour l'étranger:
Otto Harrassowitz, Leipzig.

B.M. 24.06.84

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

DR
74
P24
1914
c.1
ROBA

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C